CURTEA DE ARGEȘ
ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VII ■ Nr. 5 (66) ■ Mai 2016

Biserică de lemn din curtea Mănăstirii Argeșului

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș"

A plecat Profesorul...

Gheorghe PĂUN

În grupul *nostru* (al discipolilor matematicieni-informaticieni) de prin anii 1975-1985, îi spuneam simplu *Domnul Profesor* și ne era evident despre cine vorbim. Aici îi silabisesc și numele, S o l o m o n   M a r c u s, pentru a sublinia trimiterea, ca din partea ursitoarelor, la înțeleptul biblic.

S-a născut la 1 martie 1925, la Bacău (Back, în titlul romanului autobiografic *Croitorul din Back,* al fratelui său, scriitorul Marius Mircu), a ales să plece spre lumile de lumină tot în martie, cel de curând trecut, în ziua de 17, joi, la primele ore ale dimineții. Împlinise cu două săptămâni și jumătate în urmă 91 de ani. Avea ca totdeauna proiecte, era implicat ca totdeauna în viața Academiei, în viața culturală în general, cu o pasiune distinctă pentru educație – la Editura Spandugino se află sub tipar mai multe cărți adunând scrieri ale sale sau care îi sunt dedicate (printre acestea, o ediție mult lărgită a volumelor omagiale apărute într-o primă ediție la sărbătorirea celor 85 de ani, *Întâlniri cu Solomon Marcus,* veritabilă probă a popularității-prestigiului-celebrității sale internaționale).

Vocația i-a fost, fără îndoială, multidisciplinaritatea – un fel de a spune *respingerea limitărilor, restrângerii la o unică preocupare intelectuală/culturală.* Cucerit de Eminescu încă din adolescență, a rămas un mare degustător de poezie; atras inițial de teatru, a urmat, totuși, temeinice studii matematice, parcurgând apoi o carieră universitară, dublată de una în cercetare (se presupun una pe cealaltă, dar nu se implică în mod necesar și nu sunt totdeauna comparabile), până la treptele din vârf. Am mai spus-o și în alte locuri – ultima dată, tot aici, în martie 2015, la aniversare: nu era de ajuns pentru el o singură carieră de mare succes, a trecut la altele și altele, pot fi numărate vreo cinci-șase de nivel înalt, suficiente fiecare pentru un om obișnuit. Lingvistica matematică, unde este unul dintre fondatori, limbajele formale și bioinformatica, semiotica, poetica matematică, aplicațiile matematicii (includ informatica teoretică) în științe sociale, folclor, arte vizuale, istoria matematicii românești, iar, în ultimele două decenii, frumoasa obsesie a educației, preocuparea pentru *acești adolescenți care strigă, dar nimeni nu stă să-i asculte.* Sintagma a fost de mai multe ori folosită de Profesor, o semnalez ca titlu al unei secțiuni dintr-o cărticică de colecție (Ed. Spandugino, 2015), *Zece nevoi umane,* care debutează cu eseul „Zece nevoi umane de care educația ar trebui să țină seama".

Eseul acesta ar putea fi considerat un fel de testament, prin înțelepciunea din fiecare frază, prin dragostea de viață și de oameni, prin

dorința de a transmite și celorlalți această dragoste – aș insista: de viață și de oameni. (Cu o seară înainte de *plecare,* probabil *presimțind,* a rugat-o pe o bună și devotată prietenă, care venise să-l vadă la spital, să transmită cunoscuților: „Spune-le tuturor că-i iubesc...") Reiau cele zece nevoi, invit cordial-imperios, cumva în stilul Profesorului, la citirea detalierii-argumentării din broșura menționată sau de pe internet, spre a cărui cu discernământ folosire pleda: 1. Nevoia de a da un sens vieții, la nivel elementar; 2. Nevoia de împrospătare; 3. Nevoia de întrebare și de mirare; 4. Nevoia de îndoială și de suspiciune; 5. Nevoia de greșeală și de eșec; 6. Nevoia de joc; 7. Nevoia de identitate; 8. Nevoia de omenesc și de omenie; 9. Nevoia de cultură; 10. Nevoia de transcendență.

La o zi sau două după *despărțire,* am vorbit cu Grzegorz Rozenberg, vechi prieten al Profesorului, unul dintre corifeii informaticii europene, polonez la origine, profesor de multe decenii în Olanda. „Pe Marcus nu trebuie să-l plângem, ci să-l citim, să-i continuăm opera, să-l imităm", mi-a spus el. Fără îndoială. Asta i-ar fi plăcut și Profesorului – cu o singură, importantă, precizare: putem încerca să-l imităm, dar nimeni nu va reuși cu adevărat. Nimeni nu va putea să-i ia locul, oricât de multă nevoie ar fi, oricât s-ar strădui cineva, oricât s-ar strădui cinci-șase persoane laolaltă, pentru a acoperi, cât de cât, cele cinci-șase cariere – degeaba va fi, pentru că va lipsi personalitatea unificatoare. Însumarea aritmetică nu ajunge, ea nu va da și farmecul-strălucirea Profesorului.

Va exista, probabil, o oarecare descumpănire și în încercarea de reparcurgere a operei sale. De unde să începi, cu ce să începi? Numărul de față al revistei este ilustrat cu coperte ale cărților sale, scrise, editate, coordonate, unele despre el (evident, mai sunt multe altele; lista lor ajunge la 70-80, fără a socoti și traducerile, mai totdeauna revizuite și lărgite). Opera matematică s-a clasicizat, a ajuns în monografii și manuale, la fel multe capitole de lingvistică și limbaje formale; cărțile din seria de *paradigme universale,* veritabile biblioteci la purtător, rămân o provocare pentru cititor, prin imensa cantitate de informație. O bună alegere ar fi eseurile direct sau implicit autobiografice, începând cu splendidul discurs de recepție la Academia Română, *Singurătatea matematicianului.*

Totuși, niciodată însingurat *Domnul Profesor...*

Noi toți, de-acum, cu mult mai singuri...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Minunile naturii sunt ca minunile matematicei. Fără urmărirea operaţiunii în sine, care, văzută de aproape nu-i decât un joc cu legile minţii, rezultatele răsar ca minuni, de care ne uimim, cum de au ieşit aşa, numai aşa şi nu altfel. Astfel suntem dispuşi a crede în misticitatea matematicei, căci chiar descoperitorii acestei ştiinţe, Pythagora, de ex., a fost aşa de uimit de rezultatele câştigate, încât a fost dispus a crede că numărul e substanţa lucrurilor. Să luăm de ex. extragerea rădăcinii pătrate. De vom lua regulele operaţiei mecanice, vom crede totdeuna că avem în ele un fel de unealtă misterioasă pentru a afla la un număr dat care este factorul care înmulţit cu sine însuşi a dat acest rezultat. Dar analizând operaţiunea în toate părţile, vom vedea că nu este nimic mai firesc, mai evident şi mai bine de-nţeles decât o astfel de extragere a rădăcinii pătrate şi cubice sau altele. Şi, cu toate acestea, să nu uităm că miile de minuni matematice le produce capul omenesc c-un element altfel nesfârşit (numărul), însă grozav de simplu şi omogen. Dacă am putea urmări în natură jocul simplelor legi mecanice, atunci poate că embrio ne-ar părea ca rădăcina, din care apoi se nasc orice potenţe prin multiplicarea cu sine însuşi.

Toată minunăţia consistă în împrejurarea că omul nu-şi dă samă de proprietatea numerelor binome. Cunoscând odată aceasta, toată minunea se rezolvă de la sine – căci aceste proprietăţi sunt legi ale minţii noastre proprii şi calculul o jucărie cu aceste legi – al căror rezon e irezonabil a-l mai cere. Căci presupuind că toate legile minţii noastre ar fi diametral opuse celor de astăzi – o presupunere din punctul de vedere omenesc aproape imposibilă – atunci ne-am mira de acele legi şi nu de acestea de astăzi.

Dac-am gândi cu picioarele ş-am îmbla cu capul, ne-am mira cum ne mirăm astăzi, că gândim cu capul şi îmblăm cu picioarele. Şi de-ar fi în lumea de astăzi cu totul pe dos de cum este astăzi, atuncea ea ni s-ar părea naturală, am gândi pe dos şi am face reflecţii pe dos asupra definirei tuturor lucrurilor. Dar la ce atâtea cuvinte! Precum ne mirăm de justeţa calculului matematic şi geometric, în care numerele sau proprietăţile găsesc cu necesitate rezultatul lor, ca şi când ar avea scopul de-a-l ajunge, tot astfel justeţa legilor naturii ne face efectul de-a avea scopul să ajungă unde ajung. Ceea ce facem noi singuri în gândire, face şi natura în puteri, din care cauză poate ajunsese şi Hegel să spuie că orice există este un silogism, pe când tocmai inversiunea ar fi teoria adevărată: silogismul este un mod de existenţă al cugetării. El este o existenţă ca oricare alta, o specie subordonată genului existenţă.

Experienţa noastră s-ar putea deci exprima în mod matematic astfel

$1 + 2 + 3 + 4 + 5 + ... + x$

Acest *x* rămâne vecinic nedescoperit, precum nu se poate afla decât aproximativ, în mai mult sau în mai puţin, rădăcina pătrată a lui 7.

Schema cursului naturei este un cerc de forme, prin care materia trece ca prin puncte de tranziţiune. Astfel fiinţele privite în sine sunt asemenea unui râu curgător pe surfaţa căruia sunt suspendate umbre. Aceste umbre stau pe loc ca o urzeală, ca ideea unei fiinţe sub care undele râului etern formează o bătătură, singură ce dă consistenţă acestor umbre şi totuşi ea însăşi într-o eternă tranziţie, într-un pelerinaj din fiinţă-n fiinţă, un Ahasver a formelor lumei. Acuma căutând la organele acestei fiinţe, găsim asemenea că ele sunt ca părţi constitutive ale întregului, forme mai mici de tranziţie, prin urmare, esenţa fiinţelor este forma, esenţa vieţii trecerea, mişcarea materiei prin eter. După care principiu însă se construiesc aceste forme – care-i sensul teleologiei lor, care-i sensul teleologiei în mişcarea şi secreţiunile materiei?

Moartea este stingerea conştiinţei identităţii numerice. Dar identitatea numerică a unui individ nu este decât o frunză în miile de frunze-n generaţii, pe cari arborele lumei le produce cu fiecare primăvară, astfel că închipuindu-ne chiar peirea desăvârşită a organului omenesc de percepţiune, totuşi această stare probă şi neconştie a Universului rămâne faţă

Solomon Marcus, decorat de Regele Mihai I

cu eternitatea, prin urmare cu o nesfârşită probabilitate. Dacă acum peste (subiectiv vorbind) miliarde de ani acest cap omenesc ar răsări iar, faptul că acest timp nemăsurat s-a scurs fără ca el s-o poată şti, căci timp n-a existat în lipsa lui, ar face ca tot acel timp să fie mai puţin decât clipă de adormire, în care el ş-ar fi suspendat funcţiunea. Este nu numai verosimil, ci *sigur* cum că moartea desăvârşită a intelectului nostru aflându-se faţă cu posibilitatea infinită a eternităţii, dup-un interval nemăsurabil de lung, dar a cărui lungime e indiferentă, va reapărea iarăşi cu aceleaşi funcţiuni şi sub aceleaşi condiţii şi-n aceasta consistă nemurirea sa. Căci dacă ne-nchipuim eternitatea moartă ca o urnă de loterie, în care stau închise toate formele vieţii, e neapărat ca în ea se va trage neapărat odată (şi momentul acesta e indiferent oricât de depărtat ar fi) numărul specific al formei omeneşti. Dar totuşi aceasta e cu putinţă numai într-un caz, dacă mulţimea formelor posibile de viaţă ar fi (oricât de mare ar voi căci e indiferent) dar totuşi mărginită – îndată însă ce-ar fi nemărginită, atuncea probabilitatea ar dispărea, căci ar fi ca o loterie ce s-ar trage etern, dar cu numere infinit de multe, astfel încât tocmai numărul formei omeneşti nu s-ar trage *niciodată*. Rămâne a decide dacă numărul formelor pe care natura le produce este mărginit.

Fiecare formă trebuie să degenereze; devine incompatibilă cu timpul – ba chiar în aparenţa formei, în mijlocul curentului vieţei sale putem observa germenii morţii sale – tocmai cum ştim că chiar în copilul inocent, fiecare pulsaţiune e un pas spre dezvoltare, dar şi unul spre mormânt. Viaţa e germenul morţii – moartea germenul vieţii.

Ceea ce e etern nu e esenţial pentru om – cercul activităţii sale, ţintele sale sunt îndreptate pur şi simplu asupra formelor, în cel mai larg înţeles al cuvântului, dezvoltarea acestora, înnobilarea lor sub dictatul propriului său spirit – iată misiunea lui, dacă putem a o numi misiune.

E o mare mângâiere la contrarietăţi, dacă ne închipuim a fi cu câţiva ani mai bătrâni. Cine cunoaşte lumea ştie ce multă schimbare aduc câţiva ani.

Tot ce-i cu putinţă se şi-ntâmplă în cursul vremei în lume. De aceea se nasc schimbări eterne în imperii, obiceiuri, arte, naţiuni. Dacă din mulţimea infinită, ni sunt numai acele puţine istorii cunoscute pe care vremea ni le-a păstrat şi cine gândeşte la mulţimea posibilului, aceluia nu i se va mai părea nici o întâmplare nouă oricât de ciudată ar fi.

Pornirea vădită de-a reduce totul la materie şi la întâmplătoarea dezvoltare a diferitelor forme a ei. Materia, creatoarea tuturor lucrurilor.

Cuget, închipuire, aducere aminte – simţiri. Judecata: binominium a două simţiri.

Matematica e o abstracţiune a mecanicei.

(Din *Caiete/Fragmentarium*)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

CURTEA DE LA ARGEŞ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres" (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni) sau trimiţând banii în contul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş (detaliile bancare apar mai jos) şi o adresă poştală prin e-mail.

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti
editura.tiparg@gmail.com
www.tiparg.ro

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

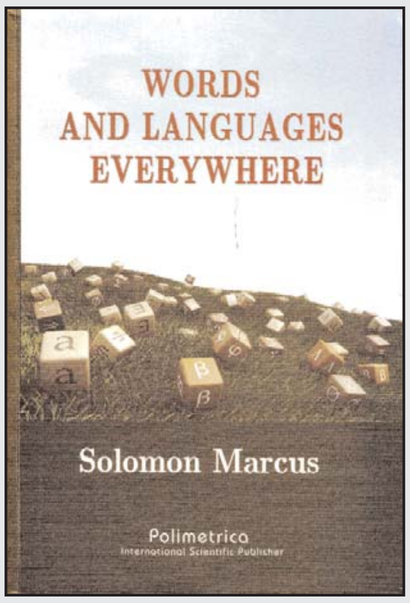
Tărâmul întrebării

Horia BĂDESCU

Existența este tărâmul întrebării. De la naștere până la moarte nu ostenim să interogăm lumea despre ea și despre noi, despre cum ne situăm în ea și despre cum își așază ea rosturile în noi. O facem cu rațiunea, cu gândurile, care sunt cuvintele noastre rostite, ori cu sufletul, cu emoțiile, care nu sunt altceva decât cuvintele nerostite, tăcerea vorbitoare care alcătuiește magma, nucleul incandescent al ființei, adevărata noastră umanitate. „Iubește și fă ce vrei!" nu face decât să traducă natura emoțională a viului și nu doar a lui. Nu știu cum întreabă și se întreabă plantele și „necuvântătoarele" – pun totdeauna între ghilimele această definiție, căci nu sunt convins de adevărul ei – fiindcă nu mă îndoiesc de faptul că orice alcătuire, orice formă existentă în univers o face. Mi-ar plăcea să aflu cum pun întrebări universului, ori universurilor, galaxiile, stelele, planetele... Aș putea să-mi imaginez, fiindcă infinitul imaginarului scapă barierelor conceptuale, așa cum realul scapă oricărei bariere a realității. Știu însă că lumea răspunde prin noi și în noi, că răspunsurile ei sunt pe măsura adevărurilor din întrebările noastre, că într-un fel răspunsurile se află în chiar acele întrebări, rod al asumării sau neasumării, al priceperii sau nepriceperii naturii relaționale a universului.

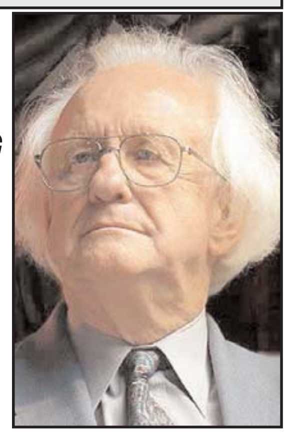
Toate nefericirile și suferințele umanității provin din neînțelegerea acestei realități axiomatice și imuabile. Toate acțiunile noastre primesc răspunsul sau riposta pe care au impus-o ele însele. Stăm sub veghea și acțiunea înconjurătorului tot atât de mult pe cât gândurile, trăirile și cuvintele noastre îl influențează pe acesta. Scriam mai deunăzi că ele, cuvintele, determină lumea reală, că lumea oamenilor este așa cum îi sunt folosite cuvintele. Însă aceste adevăruri funcționează nu doar la niveul ansamblului, ci și, și mai ales, la acela al particularului, al individualului. Primim ceea ce oferim, întotdeauna, chiar dacă nu imediat, chiar dacă nu vizibil. Păzește-ți cuvintele, căci ele poartă nevăzute, uneori devastatoare energii și cheamă deopotrivă împrejurările binelui și răului, care sunt amândouă ale lumii! *Cine seamănă vânt culege furtună, Cine ridică sabia de sabie va pieri* sau *Abissus abissum invocat* nu sunt vorbe în vânt.

Însă, dincolo de cuvinte, apartenența noastră la țesătura relațională infinită și inextricabilă a universului se validează pe multiple paliere. De la conjuncția astrelor în clipa în care ne îmbăiem pentru întâia dată în binefăcătoarea lumină, până la textura minerală a pământului unde se întâmplă aceasta. Suntem ai locului în care am venit pe lume și am crescut, mai mult decât s-ar putea crede. Acea „legătură mistică cu pământul nașterii" despre care vorbea Kazantzakis, pe care nu ostenesc a o cita pentru adâncul ei adevăr, vine din orizonturi multiple, nu doar din spiritul locului, care păstrează în memoria sa tot acel noian de gânduri și trăiri pe care i l-au imprimat generații și generații. Pământul a primit în alcătuirea sa sângele și țărâna trupurilor pe care el însuși le-a hrănit cu mineralele sale topite în ierburi și-n carnea de jertfă a animalelor. Apele locului și-au așezat matricea în ele încă din pântecul mamelor, receptacole ale viului, alcătuite, după natura umană, pe mai bine de trei sferturi din apă. Iar dacă apa e vie, dacă primește și procesează informația, cum spune omul acela de la soare-răsare, Masaro Emoto, dacă primește și păstrează amprenta emoțională a cuvintelor, ea face parte din acea nevăzută realitate care ne alcătuiește, ne determină modul de a fi. Venim, după toate mărturiile, mistice sau științifice, din oceanul planetar, ne purificăm prin apă, ea este aceea care ne spală păcatele, ne curăță de răutățile lumii. Prin ea primim botezul nașterii și al morții. Suntem ființe de apă, dar fiecare dintre noi se revendică de la una anume. Așa încât, pământul acela îți este frate și apa aceea îți e soră nu doar la modul poetic. Purtăm în noi deopotrivă ADN-ul părinților și pe acela al pământului natal.

Omul modern a uitat acest lucru. El nu mai face parte din acest adevăr esențial al viețuirii. E un străin al locului în care i se scurge existența, care nu mai poate primi nimic de la acesta și nu mai știe și nu mai are cum să primească. Rupt de rădăcini, el nu e nici măcar al vântului, ci, paradoxal, un migrator în veșnică nelocuire de sine. Un ciuline rostogolit pe bărăganurile istoriei. Însă natura profundă a omului nu urmează maxima „*Ubi bene ibi patria*", ci pe aceea care mărturisește că „*Ubi patria ibi bene*". Fiindcă așa cum spunea, cu adâncă durere și speranță în a-și afla mormântul dorit, bătrânul cărturar pribeag Inochentie Micu-Klein: „Nu poți învia cu adevărat decât în pământul patriei tale!"

O teorie a păcii: dukkha și sukha

Johan GALTUNG

Perspectiva unei mari teorii. Să ne avântăm în sus, pentru a vedea mai mult decât o formulă, un discurs, o miniteorie. Un concept de anvergură, pacea, purtat în cuvântul *pace,* unul scurt în mai toate limbile (am o cupă dedicată încrederii în ONU, cu „pace" scris în 52 de limbi, aproape de fiecare dată din 3-7 litere), care merită însă „o mare teorie":

– *mare,* în sensul acoperirii unui vast teritoriu intelectual,

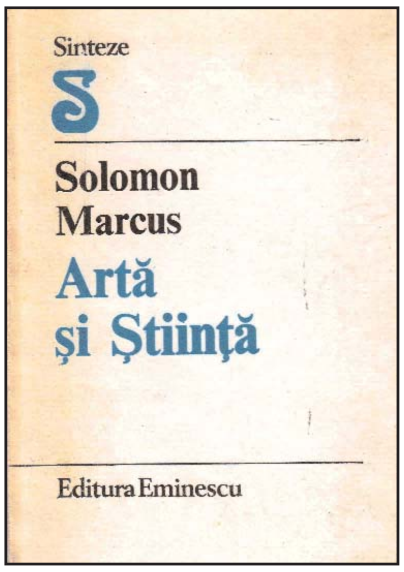
– *teorie,* în sensul unei perspective bogate în implicații.

Experiența dintr-un alt domeniu, macroistoria, ne este utilă.

Un teritoriu intelectual cu adevărat vast. Spații umane întinse, intervale lungi de timp, regiuni spațio-temporale vaste. Multe perspective foarte bogate în implicații, produse de giganți precum Ssu-Ma Ch'ien, Khaldun, Vico, Smith, Comte, Spencer, Pareto, Hegel, Marx, Gramsci, Spengler, Sorokin, Toynbee, Sarkar, Teilhard de Chardin, pentru a menționa doar câtiva (a se vedea și Johan Galtung, Sohail Inayatullah: *Macrohistory and Macrohistorians: Perspectives on Individual, Social and Civilizational Change,* Praeger Publ., 1997).

Narațiunile lor, macroistoriile, descriu fenomene de-a lungul mileniilor. Se poate vorbi despre „mari narațiuni" și, la fel, despre „o mare teorie". Narațiunile lor descriu lucruri cruciale pentru condiția umană, teoriile lor explorează factorii care le explică. Dacă le ignorăm, este pe riscul nostru considerabil de mare. La fel, putem crede în numai una dintre ele ca fiind povestea și teoria cea adevărată, tot pe riscul nostru. Să ne lăsăm îmbogățiți de ele, de toate laolaltă – ele se completează una pe cealaltă și au învățat adesea una de la cealaltă – fără să devenim sclavii lor.

Același lucru se aplică oricărei mari teorii a păcii. Una dintre ele este „balanța puterii", cu paradoxalul ei *si vis pacem para bellum,* pe cât de semnificativ, pe atât de derutant și ipocrit. Neparadoxalul *si vis pacem para pacem* este mai bun, dar ce ar putea însemna și implica? Cu siguranță, trebuie explicitat – formula păcii, de data trecută, era o încercare în acest sens – mai ales dacă dorim un suport nu numai pentru gândire și discurs, ci și pentru practică.

Acest lucru se aplică și în ceea ce privește îndrumarea în alegerea autorilor în general, cu precădere a celor occidentali.

Pentru o mare teorie a păcii trebuie să mergem în Orient, la budism și taoism.

La început, viața era simplă, de-a lungul unui gradient *dukkha-sukha,* suferință-împlinire.

De aici vom porni și noi.

La început, existențele erau individuale, de unul singur sau în relație. Persoane legate prin conflicte, violență sau pace, spre bine sau spre mai puțin bine. Actorii nu sunt pacea sau iubirea, dar se pot pune în relație prin pace sau iubire. Testul este în această relație, în *cuplarea* actorilor. Spune-mi cum interacționezi și-ți spun dacă faci parte din pace și iubire.

Un chinez american, Ralph Siu (1917-1998) a pus bazele *paneticii, științа suferinței.* El a definit unitatea de suferință, *dukkha;* nivelul -1, suferința cea mai redusă: „O întâlnire cu dentistul, mâine", pentru o persoană, pentru o zi. Nivelul -9, cel mai înalt, este „Nu mai pot îndura, vreau să părăsesc această lume". O măsură aditivă poate fi elaborată pentru a estima nivelul de suferință al colectivităților, pe perioade mai extinse de timp, putând astfel compara suferințele mai multor subiecți sau suferința în timp a unei persoane. O bună strategie este încercarea de a reduce suferința tuturor, începând cu cei care suferă mai mult.

Aceasta se poate apoi extinde la o *știință a împlinirii,* a bunăstării (bunei existențe). Prin analogie, unitatea de împlinire, *sukha,* la nivelul +1, al împlinirii minime, poate fi „Mâine mă voi întâlni cu ființa iubită", pentru o singură persoană, pentru o singură zi. Nivelul +9, cel mai înalt, poate fi „Vreau să rămân așa pentru totdeauna, în acest *kairos* (moment suprem, în gr.)". O măsură aditivă poate fi elaborată pentru nivelul de împlinire al unor colectivități, de-a lungul unor perioade de timp, permițând comparații în spațiu și timp. O strategie potrivită este de a încerca creșterea bunăstării tuturor, începând cu cei mai dezavantajați.

Dukkha și *sukha* sunt folosiți aici ca termeni generici pentru obiective negative și pozitive, dar și ca expresii ale țintei/scopurilor acestor obiective, pentru *summum.* Deteriorarea nevoilor umane de bază, versus satisfacerea acestor nevoi, poate fi considerată o dihotomie similară.

Dar, în loc să concepem perechea *dukkha-sukha* ca o variabilă de la -9 la +9, ca dihotomie/dilemă, aici le considerăm pe fiecare în parte ca *di-lemă,* jos versus sus, ajungând astfel la o combinație yin/yang sub forma unei *tetra-leme* (de tip budist) – Tabelul 1.

Tabelul 1. *Sukha* și *dukkha*; jos și sus

	sukha scăzut	*sukha* ridicat
dukkha scăzut	intensitate scăzută: împăcare (mediocră)	împlinire
dukkha ridicat	suferință	intensitate ridicată: ambiguitate

La perechile (suferință, împlinire), (violență pură, pace pură) se adaugă perechea (împăcare, ambiguitate). Perechile „pure” sunt rare, realitatea este mai complexă. Mulți oameni au probabil parte mai tot timpul de împăcare (ternă), doar din când în când trecând prin celelalte trei colțuri ale tabelului. Toate trei sunt prea intense pentru a putea sta mult acolo. Starea de împăcare servește ca loc de odihnă.

Unitatea de studiat nu este nici individul și nici o colectivitate, cum ar fi un stat, ci indivizii și statele *în relație,* cuplate precum în căsătorie sau în uniuni de state. Putem studia indivizi sau colectivități, la un anume moment de timp, sincronic, sau de-a lungul timpului, diacronic – avem patru posibilități. Perspectiva individual sincronică ne oferă un instantaneu al relației de cuplu. La fel, perspectiva colectiv sincronică. Perspectiva individual diacronică ne oferă un film al suișurilor și coborâșurilor unui mariaj de-a lungul diagonalei *dukkha-sukha* principale.

Cea de a patra combinație, colectiv-diacronică, ne arată pacea, conflictul și violența așa cum sunt ele concepute în mod curent, între state. O privire sincronică poate fi utilă pentru începutul discuției, dar traiectoriile sunt mult mai semnificative pentru starea conflictului-violenței-păcii. Ținând seama de limitarea doi-dimensională a paginii, orice diagramă va fi limitată la colectivități de două entități, o diadă. Să numim cele două părți X și Y, dar ideile se pot generaliza la cupluri de *m* părți, pentru orice *m.*

Cei doi, X și Y, se pot raporta unul la celălalt în trei feluri:

– ei pot merge simultan în sus sau în jos în ceea ce privește *dukkha-sukha: simbioză;*

– atunci când unul merge în sus, celălalt merge în jos și reciproc: *antibioză;*

– nu există nicio relație, ei sunt independenți unul de altul: *abioză.*

Figura 1 folosește cele 9 puncte *dukkha* pentru cele două părți, X și Y, adăugând 9 puncte *sukha* pentru cei doi, plus originea 0.

Diagrama are o diagonală principală Y = X, de la -9, -9 (DRG, distrugere reciprocă garantată), prin origine, la +9, +9 (FRG, fericire reciprocă garantată). Pe această diagonală există echitate, cele două părți experimentează împreună împlinirea sau suferința, în armonie pozitivă sau negativă – aici, „armonie” înseamnă „rezonanță”, „consonanță”, în bine sau în rău.

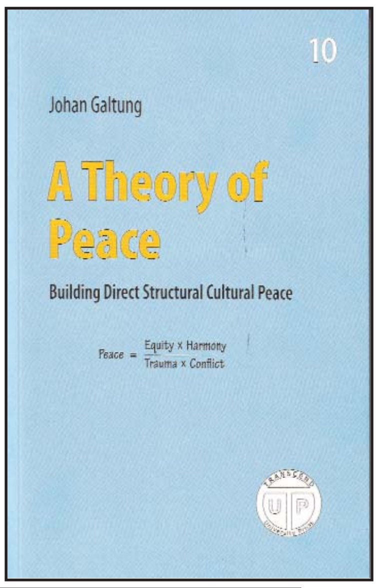
Diagrama are și o diagonală Y = -X, de la -9,+9 din cadranul II la +9,-9 din cadranul IV. Diada experi-mentează acum inechitatea-dizarmonia, situația în care unul suferă și celălalt cunoaște împlinirea. Ei se deplasează unul împotriva celuilalt, nu alături, cu trecerea prin origine corespunzând unei situații de tip *nici-nici.*

Să înclinăm acum diagonalele către axa X, începând cu diagonala principală. Cei doi parteneri cresc și scad în continuare împreună, dar un câștig mai mare pentru X este acum un câștig mai mic pentru Y, iar o pierdere mare pentru X este o pierdere mică pentru Y. O situație de *inechitate,* de parazitism. La fel în cadranul III: înclinarea diagonalei leagă o creștere sau o suferință mare a unuia de o creștere mică pentru celălalt. În cadranele asimetrice II și IV acest lucru este și mai pregnant.

Dacă ne concentrăm pe segmentul diagonalei principale din cadranul I, obținem numai „diagonala păcii” din *Transcend & Transform,* cu 0,0 ca punct de transcendență negativă (*nici-nici*), +5,+5 ca punct de compromis, +9,+9 ca transcendență pozitivă (*și-și,* împlinire pentru ambele părți). Diagonala din cadranul IV este „diagonala războiului”; în +9,0 triumfă X, în 0,+9 triumfă Y, iar +5,+5 este o poziție de pat, ca la șah, încetarea focului, nu un compromis.

Înclinate, mutate din loc, fragmentate – liniile rămân drepte. Putem considera și traiectorii curbe, care pot descrie situații mai complexe.

Acesta este vastul teritoriu intelectual care găzduiește o teorie a păcii. Iar perspectiva *dukkha/sukha* este cea prin care definim acest teritoriu în care vom identifica și dezvolta teorii specifice.

Pentru a merge mai departe avem nevoie de definirea unui *grad de cuplare.* Aceasta este o corelare puternic diacronică. X și Y parcurg în comun o traiectorie pentru că sunt cuplați. Dacă avem o covariație puternică, atunci cuplarea este puternică. *Decuplarea* este trecerea de la cuplare la non-cuplare; procesul invers se numește *recuplare.* La fel ca la separarea, divorțul,

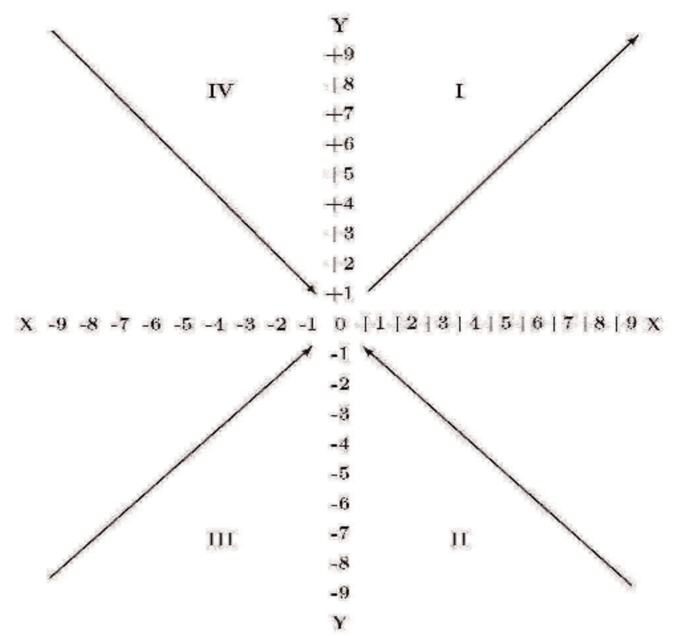

Fig. 1. Diagrama de bază a păcii și violenței

recăsătoria unei perechi de persoane. Cuplarea, decuplarea, recuplarea și modul concret în care acestea se întâmplă devin *narațiuni* de bază.

„Cuplarea” ne aduce în minte și cuplarea dintre o mașină și motorul ei, prin intermediul ambreiajului. Apăsând pedala ambreiajului, decuplăm; viteza mașinii și turația motorului devin independente una de cealaltă. Decuplarea poate fi folosită pentru a pune motorul în așteptare atunci când se coboară o pantă, pentru a „curăța” motorul, sau pentru a-i crește turația înainte de un demaraj. Eliberând pedala, recuplăm motorul și mașina; turația și viteza se adaptează una alteia. După un pic de experiență, recuplarea se face lin, fără a fi simțită. Dacă e bruscă, motorul va smuci mașina. Există șoferi mai buni și mai puțin buni. Cuplurile implicând generații și genuri diferite ar face bine să învețe decuplarea și recuplarea lină; cuplarea bruscă agresează psihonervos.

Perechea mașină-motor bine cuplată alunecă pe șosea, cu cele două componente acordate una celeilalte, ajustând adesea viteza cu turația cu ajutorul roților dințate din cutia de viteze, la viteze mai mari sau mai mici, pe străzi care pot avea nu numai limite superioare de viteză, ci și inferioare.

Un mesaj pentru perechile de îndrăgostiți cuplați într-o triplă uniune, a trupului, minții și spiritului: cuplarea la viteze mari este delicioasă, dar obositoare, poate fi riscantă pentru sine și pentru celălalt. E posibil să nu existe suficientă iubire în cei doi pentru a o susține. Dar și o viteză prea mică poate fi prea blândă, călduță, apropiată de lipsa de iubire, de lipsa de cuplare. Ca în cazul deambreierii: viteza și turația sunt nerelevante una alteia. Schimbați din când în când viteza, turați motorul, folosiți angrenajele cutiei de viteze!

Am discutat până acum despre cupluri, automobile, *sukha,* în cadranul I. Dacă oprim și mașina și motorul, vom ajunge în origine.

Să pornim în direcția inversă, obținând o nouă armonie, spre înapoi. Fără oglinzi, mașina și motorul vor avea curând parte de *dukkha,* cu îndoielnicul confort că suferința e comună.

O altă dramă: pune motorul în marșarier în timp ce automobilul merge înainte; mașina și motorul mergând unul împotriva celuilalt, cu scopuri contrare. Ușor de interpretat pentru cupluri.

Este aceasta o metaforă prea mecanică pentru sistemele vii, organice? Sau, invers, inginerii au folosit cuplarea genurilor și gene-rațiilor din cadrul familiei – locul de unde venim cu toții – conștient sau nu, atunci când au construit automobile? Nu e nevoie să dezbatem această problemă de tip oul-sau-găina. Să continuăm cu sistemele vii, folosind automobilul doar în scop pedagogic.

Un adolescent care pleacă de lângă părinți „pentru a merge pe drumul lui/ei” este un exemplu evident de decuplare. Poate dura pentru totdeauna, dar, cu ceva maturitate de ambele părți, poate apărea o recuplare la niveluri superioare.

O pereche care se separă se decuplează, spunându-și unul altuia că „de acum, *sukha/dukkha* mea e a mea, a ta e a ta, dacă vor coincide va fi doar o întâmplare”. În disperarea lor privind inabilitatea de a produce împlinire reciprocă, ei pot să-și producă suferință reciprocă. Sau se pot recupla. Sau pot spera într-o recuplare mai bună odată cu trecerea timpului. Dar „timpul”, ca atare, nu este un înlocuitor al strădaniei.

Ne întoarcem la canoanele din vremuri vechi privind conduita etică, invocând din nou imaginea bunei cuplări la orice nivel.

Regula Taoistă: „Împărtășește suferința celorlalți. Bucură-te de bucuria celorlalți. Privește norocul celorlalți ca fiind norocul tău. Consideră pierderile celorlalți ca fiind propriile tale pierderi.”

O altă regulă vine dintr-un proverb zulu: „Eu sunt în tine, tu ești în mine, noi suntem unul în celălalt.”

Ambele reguli definesc cuplarea spirituală într-o cultură de tip *noi;* unitatea suferinței și bucuriei este *noi,* nu doi separați *eu.*

Iar acestea ne conduc la *Regula de Aur,* pozitivă (sau negativă): *Fă (nu fă) celorlalți ceea ce tu (nu) dorești ca ceilalți să-ți facă ție.* Subiectul pentru *sukha* (și pentru evitarea *dukkha*) este un individ „tu”; regulile de aur sunt reguli ego-centrice, pentru beneficiul propriu, compatibile cu individualismul abrahamic. Bugetul individual este bazat pe o cultură individuală de tip *eu,* nu pe o cultură colectivă de tip *noi* și poate fi contra-productivă („gusturile pot fi diferite” spunea George Bernard Shaw).

Cele de mai devreme se aplică și „imperativelor categorice” ale lui Kant. „Handle so dass die Maxime deines Willens jederzeit zugleich als Prinzip einen allgemeinen Gesetzgebung gelten konne.” Aceasta nu este o cultură de tip *noi,* cu o regulă pentru co-existența individualistă: un act este valid în măsura în care poate fi universal. Kant oferă o umbrelă normativă multilaterală, în timp ce Regulile de Aur sunt mai degrabă bilaterale. Ambele reguli sunt bune pentru a găsi resurse pentru o coexistență pozitivă într-o cultură de tip *eu,* dar nu produc o cultură de tip *noi* în sensul taoist și nici dragoste universală în sensul lui Mo Tzu, opusă parțialității – cu mult timp înainte de universalismul creștinătății, Kant sau drepturile omului. Un există aici un buget etic colectiv.

Homo sapiens

Regula de Aur negativă este un ghid bun pentru pacea negativă, Regula de Aur pozitivă este un ghid de plecare pentru pacea pozitivă, iar Regula Taoistă este un ghid pentru niveluri mai avansate – le vom dezvolta mai târziu.

De la nivelul de cuplare și de la cuplarea negativă sau pozitivă, ne deplasăm către *cuplarea interioară versus cuplarea exterioară,* modelate *cultural* dinspre interior de conștiința bună sau rea și din afară de *structuri,* prin recompensă și pedeapsă. Culturile de tip *noi* produc cuplări interne foarte puternice, deoarece interiorul și exteriorul coincid. Culturile de tip *eu* produc cuplări interioare bazate pe „ce avem aici pentru mine”, dar pot adăuga și „ce avem aici pentru noi” într-o căsnicie bazată pe dragoste și pe o cuplare exterioară socială bazată pe un pact marital. Dacă una dintre acestea eșuează, celălalt mecanism de cuplare poate să funcționeze în continuare.

Un concept foarte util în teoria păcii și conflictelor este acela de *proiect comun.* Făcând ceva împreună, alături, presupune un anumit nivel, chiar dacă scăzut, de cultură de tip *noi,* dincolo de cooperarea individualistă, cu beneficiile și costurile ei individuale. Părțile pot și să se lege una de cealaltă structural, într-un pact social, un contract, ca într-o căsnicie.

Culturile occidentale de tip *eu* includ libertate individuală la nivelurile micro-mezo și suveranitate statală la nivelurile macro-mega. „Împreună” deschide calea spre elemente de „eu-în-tine” și „tu-în-mine”, limitându-le în același timp pe amândouă, ca într-o uniune maritală sau în Uniunea Europeană, cu atât mai mult atunci când există și susținerea unei culturi de tip *noi.*

Competiția dintre indivizi și state slăbește apropierea. A avea succes, a învinge, a fi numărul 1 înseamnă că nimeni altcineva nu trebuie să ajungă la așa ceva, ceea ce mută perechea X, Y în cadranele II sau IV. Prin *cooperare* într-o cultură de tip *noi,* cei doi câștigă sau pierd, merg în sus sau în jos împreună: cadranul I.

Toate acestea au implicații foarte concrete dacă acceptăm teza generală că armonia pozitivă, echitabilă, din cadranul I protejează perechea sau *m*-cuplul de violența cadranelor II, III, IV și de inechitățile din cadranele I și III în cazul înclinării graficului.

***Cu cât mai pronunțată** este cultura de tip* eu *la nivel individual sau colectiv, cu atât mai puțin probabilă este pacea pozitivă, cu atât mai probabilă este violența directă și structurală și cu atât mai importantă este gestionarea cel puțin a păcii negative.* Libertatea și suveranitatea merg împotriva culturii de tip *noi* promovată de legăturile între oameni și state care limitează atitudinile și comportarea egoistă. Cultura occidentală de tip *eu* și sistemele statale occidentale bazate pe analize de tip cost-beneficiu sunt în expansiune. Dar și *umma* (comunitate) orientală și arabă, bazată pe cuplarea interioară, pe cultura de tip *noi* și pe *zakat* (taxă islamică pe avere, în majoritatea țărilor, voluntară), este de asemenea puternică.

Culturile de tip *eu* pot fi slabe în ceea ce privește cuplarea interioară, dar sunt puternice în ceea ce privește cuplările exterioare bazate pe legi. Eforturi enorme au fost făcute pentru a „moderniza” culturile de tip *noi,* dar Occidentul nu este încă în stare să vadă că lipsa de pace vine din cultura sa de tip *eu.*

A sosit acum timpul pentru a culege roadele legării mini-teoriei păcii dintr-un articol anterior cu peisajul intelectual al acestei „mari teorii”:

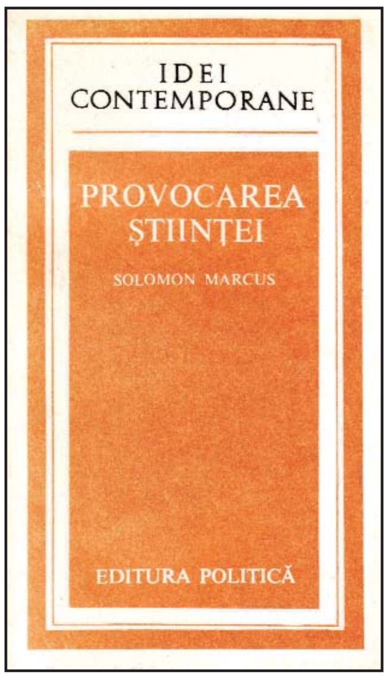
– *pacea pozitivă* este cuplarea pozitivă–armonia pozitivă–simbioza din cadranul I, cu atât mai echitabilă cu cât suntem mai aproape de prima diagonală; la extrem: FRG;

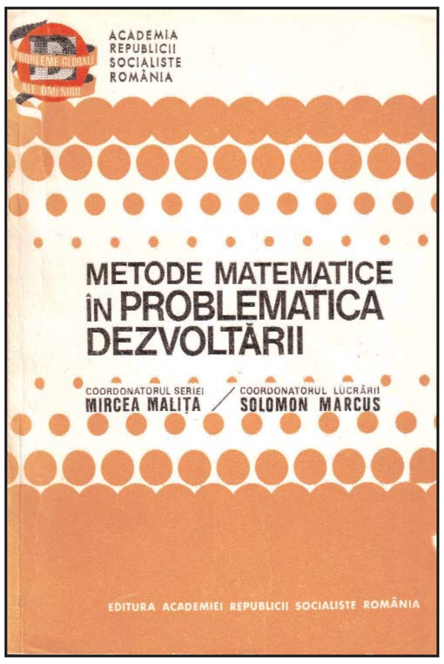
– *violența directă* este cuplarea pozitivă–armonia negativă–simbioza din cadranul III, cu atât mai echitabilă cu cât suntem mai aproape de prima diagonală; la extrem: DRG;

– *violența structurală* este cuplarea negativă–dizarmonia–antibioza din cadranele II și IV, precum și inechitățile din cadranele I și III apărute prin înclinarea graficului;

– *pacea negativă* se află în origine, nicio cuplare–indiferență–abioză, un singur punct, nici pace, nici război; supraviețuire reciprocă garantată, SRG.

Conflictul, atât de des cauza primară a violenței, este o cuplare negativă între grade diferite de atingere a scopurilor. Așa cum am menționat, competiția înseamnă conflict: victoria pentru unul exclude victoria pentru celălalt. Ca în războaie. Ca în dezbateri, dar nu ca într-un dialog. Avem un conflict atunci când atingerea obiectivului unuia exclude atingerea obiectivului celorlalți. Traiectoria comună are o pantă negativă. Violența structurală este un tip de conflict bazat pe cuplări exterioare, negative, iar violența culturală

este un tip de conflict bazat pe cuplări negative interioare. De aici, putem deja să tragem câteva concluzii:

– *pacea pozitivă și violența-războiul se aseamănă,* pentru că ambele se referă la cuplări pozitive (interioare, exterioare sau de ambele tipuri), cu alte cuvinte, la un proiect comun; exemple sunt Al Doilea Război Mondial și Comunitatea Europeană;

– *conflictul și violența structural-culturală se aseamănă,* pentru că ambele se referă la cuplări negative (interioare, exterioare sau de ambele tipuri), anti-proiecte comune, cum ar fi competiția economică, discriminarea, prejudiciul;

– *pacea negativă* este punctul în care ajungem dacă reducem violența directă din cadranul III și violența structurală din cadranele II și IV și este punctul de plecare spre construirea păcii pozitive din cadranul I.

Trecerea de la război la pacea pozitivă nu este atât de complicată pe cât pare. Proiecte comune susținute de pasiune există deja, trebuie doar să le schimbăm conținutul. Dacă pacea negativă este văzută doar ca încetare a focului, atunci nu există nici prea multă pasiune și nici un proiect veritabil, mai degrabă avem de a face cu absența unui proiect, cu indiferență reciprocă. Să batem deci fierul cât e cald; pacea negativă nu e suficient de „fierbinte”.

Aceste ultime puncte cer câteva detalii – Tabelul 2.

Tabelul 2. Căi spre pace = pacea negativă + pacea pozitivă

	nivel scăzut al păcii pozitive	nivel înalt al păcii pozitive
nivel înalt al păcii negative	[2] doar încetarea focului	[4] ideal, ambele sunt prezente
nivel scăzut al păcii negative	[1] violență, război	[3] ambiguitate creativă?

Ne aflăm în [1] și vrem să ajungem în [4], dar cum? Cel mai simplu, dar greșit: prin [1]-[2], încetarea focului, pace negativă. Deoarece în spatele violenței stă un conflict nerezolvat, cum este focul pentru fum, acea cauză de bază, nefiind atinsă/afectată, va reproduce violența.

Itinerarul [1]-[2]-[4] e ceva mai rezonabil, cu condiția ca șederea în [2] să nu dureze prea mult. Pentru a preveni acest lucru, trebuie lucrat asupra pașilor [1]-[2] și [1]-[4] în același timp, dar mai degrabă prin intermediul lui [3] decât prin [2]. Cu polarizarea ca parte a violenței, ambiguitatea trebuie depășită: trebuie construite punți de legătură atunci când sistemul este polarizat în blocuri. Mișcările civice și guvernele îndrăznețe construiesc asemenea punți, cel puțin pentru a „testa terenul”, iar acest lucru este foarte recomandabil. De genul acesta au fost marșurile negrilor și albilor, ca și lucrul împreună în luptele pentru drepturi civile în sudul SUA, în anii 1960; acțiunile acestea au arătat calea spre bine. Ele făceau parte din viitorul pe care-l doreau (Gandhi).

Guvernele tind însă să insiste asupra lui [2]: mai întâi să înceteze violența, apoi negociem. Este evident că pacea negativă este o mare ușurare; argumentul împotrivă este că aceasta nu este direcționată spre un scop. O relație de non-violență, cu nimic în plus, este o non-relație, nu o stare-obiectiv, și nici nu are imunitatea pe care o asigură proiectele comune în cadranul I. Căruța a fost pusă înaintea cailor.

Cel mai bine e să mergem pe trei căi spre pace: [1]-[2], [1]-[3] și [1]-[4], cu actorii specializându-se în parcurgerea drumului ales.

Să rezumăm întreaga discuție anterioară într-un tabel simplu – Tabelul 3.

Războiul și pacea pozitivă sunt plasate în colțurile din stânga-jos și din dreapta-sus, cu distincția între echitabil și inechitabil, război și pace, depinzând dacă suferința/împlinirea sunt egale sau nu. Corect, în război există numai perdanți-suferinzi. Dar apare o anumită satisfacție din faptul că pierzi sau suferi mai puțin decât Celălalt. Dacă, în plus, apare și o oarecare împlinire, atunci probabil că a funcționat o violență structurală invizibilă, mai subtilă. În plus: dacă pacea pozitivă este bună, atunci mai multă pace pentru noi decât pentru Celălalt este și mai bine... Acesta este discursul culturii de tip *eu.*

Există patru căsuțe ale tabelului în care avem indiferență numai pentru unul și suferință-împlinire pentru celălalt; ele trebuie văzute ca extensii ale violenței structural-culturale din colțuri, a păcii negative din centru, sau a ambelor. Teoria păcii se întâlnește cu teoria dezvoltării și în momentul ieșirii din violența structural-culturală din cadranele II, IV, nu numai din violența directă a cadranului III. Dar cum?

Răspunsul lui Gandhi: prin decuplarea din cadranele II, III, IV, non-cooperare fără frică cu toate formele de violență, obținerea autonomiei, apoi recuplarea în cadranul I, pentru pace pozitivă. Genial.

Concluzie: Figura 1 și Tabelul 3 găzduiesc relații complexe între cele trei tipuri de violență și cele două tipuri de pace. „Vastul teritoriu intelectual” este pregătit pentru a dezvolta teorii și narațiuni specifice.

(Fragmente din lucrarea *O teorie a păcii. Construind o pace directă, structurală și culturală,* numărul 10 în seria de cărți publicate de TRANSCEND University Press, 2013. Va urma.)

Tabelul 3. Diagrama principală (Figura 1) simplificată

	X în *dukkha*	X indiferent	X în *sukha*
Y în *sukha*	violență structurală și culturală	decuplare	pace echitabilă sau inechitabilă
Y indiferent	decuplare	pace negativă, indiferență mutuală	decuplare
Y în *dukkha*	război echitabil sau inechitabil	decuplare	violență structurală și culturală

Scriitori și apăsători sau modele și scoruri

Radu PINTEA

Brusc, ne-am trezit într-o bună zi cu toții dactilografi. Nu numai anumite persoane, câteva, din birourile de secretariat dintr-o întreprindere – de obicei, domnișoare drăguțe, cu minijupe și ochi migdalați. Ci toți, peste noapte, am început să apăsăm butoane, să devenim dintr-odată, pe negândite, *autori.* Textul nostru poate apărea pe ecranul a unu, doi, un milion sau o sută de milioane de cititori care manifestă inițial o curiozitate pentru titlu (cel care semnalează un subiect de interes), apoi au la dispoziție, interactiv, posibilitatea de a vota (virtual, desigur) cu „plăcut" sau „neplăcut" – echivalentul bilelor albe și negre din urnele clasice din lemn folosite până mai ieri. Undeva, se contabilizează toate aceste „apăsări" de clape, într-o rubrică anume, care supraveghează reacția publică la subiectul în discuție.

Contabilizarea aceasta intră apoi pe un grafic colorat, care e tipărit, îndosariat și predat pe o tavă de argint odată cu cafeaua de dimineață unora dintre marii demnitari ai acestei lumi rotunde. Aceștia au astfel ocazia să afle „pulsul" plasmei umane într-o anumită chestiune punctuală, care a trecut pragul de acordare a atenției spre evaluare pe termen lung, mediu sau scurt, în funcție de urgența materiei sau a eventualelor contramăsuri.

Dacă analiștilor li se pare că scorul respectiv a depășit valoarea de relevanță, acest număr în sine începe să spună ceva, iar acest lucru stârnește gânduri: e în interesul meu (apoi al nostru) să fac cutare sau să *nu* fac cutare, ca reacție la reacția celor mai mulți „apăsători". Analiștii vor decide cum va arăta prognoza pe termen lung a unei astfel de decizii. Se întocmește un *scenariu.* Și tot acest „scrutin" a durat doar câteva minute. Nu ani de zile și nici luni și nici măcar zile. Iar asta la scară planetară! În acest punct a ajuns azi „arta" epistolară.

Se face lejer în ritm de vals următorul pas, aplicarea fără a clipi a principiului bancherului: numerele mari spun povestea. Desigur, în urechea celui care prin natura dregătoriei i se cere s-o descâlcească, s-o decodifice și, în funcție de interes sau o sumă vectorială de interese, să inhibe tendința sau s-o stimuleze prin măsuri și instrumente specifice aflate în sertarul politicianului.

Dar și numerele mici au de spus o poveste. A lor. Una tristă, din păcate. Ca și coloana de apă din vasele comunicante, tot așa și grija; cu cât este mai mare cea acordată numerelor mari, cu atât cea față de numerele mici este complex-conjugat mai mică. Oricât de populare le-ar declara studiile de piață, romanele, poeziile, piesele de teatru sau filmele, din unghiul vânzărilor, nu sunt altceva decât tot atâtea ecart-uri de-o parte sau alta a graficului zimțat plin de crevase și piscuri semețe ale unor grafice Gantt. Ele „îmbracă" linia frântă care unește post-mortem punctele în care au fost prelevate sondajele din „pulpa" consumatorului teoretic. „+" înseamnă mai peste tot „îmi place", iar „-" „nu-mi place". Aceste două butoane de o simplitate obscenă simplifică foarte mult jocul (în cazul nostru, jocul generalizat al șirurilor de caractere). Indiferent de relieful, textura sau exotismul mediului ales sau a entuziasmului stârnit pentru exercitarea acțiunilor furnizoare de plăcere pentru utilizatorul așezat comod dinaintea interfeței grafice de interacțiune cu mașina (prescurtat HMDI – formată din ecran plus tastatură, ceea ce e totuna cu a zice *Intrare* și *Ieșire* semnal), se ajunge până la urmă la cele două fatale butoane virtuale de opțiune care bântuie până și visurile zbuciumate ale împătimiților apăsători de pe FB de la un context la altul, de la o natură la alta. Aceste două alegeri, „Trece", „Nu trece", sunt sâmburii tari gata a primi coaja unui simbol în orice nuanță spectrală imaginabilă, tot atât de variate ca viața însăși.

Toată această multitudine brută de scoruri și sondaje este materie primă pentru malaxoarele unor instituții sofisticate, unde, în funcție de filtrele aplicate pentru decodificarea plasmei binare de 0 și 1 (recte Nu și Da sau „îmi place" – „nu îmi place"), scoate pe porțile lor către clienți VIP decizii livrate „preambalat" cu diverse perioade intens volatile de expirare, corelat cu natura, nivelul de perenitate și criteriul de ardență pe care le au scorurile respective.

Să traducem un pic: prin decizie „preambalată" se înțelege o contramăsură latentă bazată pe studii „de piață" pe un eșantion semnificativ, care se poate activa eficient dacă este comutată din stare latentă în stare activă de către un organ sau o personalitate politică suficient de puternică pentru a o supune parlamentului și a o ratifica. Toate unitățile de calcul și serverele, prin puterea de calcul instalată și disponibilă, transformă cu ușurință orice text circulat prin internet în semnal semnificativ cuantificabil, care actualizează una dintre nenumăratele baze de date păstrate proaspete în timp real, cu toate contribuțiile „artistice" ale „dactilografilor" planetei. Toate textele, indiferent de limbă, idiom sau gramatică, sunt despuiate și dezmembrate în cele mai mici elemente informatice constitutive prin procesoarele (sic!) de texte și macrofuncțiile semiascunse sau total ascunse care preiau textul de unde crede că a terminat „dactilograful" și le vehiculează prin rețea spre destinații bine determinate, întru alimentarea unor statistici a căror simplă contemplare s-ar putea numi analiză statistică de către un critic literar și analiză literară de către un matematician. Aceleași cifre.

Ciclurile s-au scurtat sau, dacă vreți, ritmul s-a accelerat. De la prelucrarea textului scris de autor și până la cititor putea dura o lună, un an, zece ani sau și mai mult dacă sursa se afla în Groenlanda, iar capătul receptor la Kualalumpur, Vințu de Jos sau Miclăușu de Sus. Azi toată această semibuclă (de la dactilograf la cititor) ia câteva minute. Să fie clar: textul obținut prin scriere de mână *nu* este același cu textul obținut prin *apăsare* pe butoane! Modelul de activitate a creierului care conduce prin *legato* desenarea literelor una după alta pe hârtie este cu totul diferit de modelul *staccato,* urmat de același creier atunci când conduce degetele să *apese* butoane cărora li se atribuie prin convenție valoarea de literă. Pentru a înțelege mai bine teza enunțată mai sus, rugați un prieten muzician să vă exemplifice cele două moduri, cântându-vă o bucată instrumentală oarecare executată mai întâi *legato* și apoi *staccato.* Chiar și o ureche afonă își va da seama pe loc de diferența de *expresie,* în ciuda faptului că intenția armonică a fost aceeași! Cu alte cuvinte, apare în cele două moduri o percepție cu totul diferită a uneia și aceleiași materii supuse simțurilor. Ușurința uluitoare cu care „autorii" „dactilografi" sau, mai bine zis, „dactilodigitali" pot trimite în ciberspațiu concatenările lor ca „autori" schimbă complet registrul în care trebuie recalibrată însăși noțiunea și rostul „autorului" pulverizat instantaneu în spațiul virtual umplut cu o sumedenie de creații volatile și persistente în același timp, care devin „publice" în absența oricărui tip de căpăstru ideologic sau de matriță formală care să legitimeze cât de cât apariția sub o anumită egidă, cu o anumită etichetă, a unui set de semne cu o anumită direcție anunțată și omologată în baza și cu garantarea respectării unui set ferm academic acceptat de reguli de exprimare *scrisă.* Fiind mai facil, mai fluid, mai flexibil, mai puțin inhibat, mai puțin scorțos, infinit mai puternic și mai „apăsabil" decât scrisul de mână „scriabil", scrisul apăsabil irumpe cu nonșalantă violență și obraznică în vechile câmpuri de luptă ale epicelor încleștări între *cogito* și *cognito.*

Dar, vai, nu asta se întâmplă în mediul virtual! În frenezia facilă a comunicării cu orice preț, doar așa, ca să arăt „că-s mai al dracu", se sacrifică dintr-odată tot arsenalul instrumentarului de gramatică, de morfologie și de tropi la îndemână până azi pentru o artă a expresiei corecte, frumoase și elegante, care odinioară voia să zică ceva, cumva. Ca o imensă hoardă de primate nespus de vesele și de curioase în fața unei noi jucării, apăsătorii tereștri emit încontinuu absolut neîngrădit în spațiul virtual nesfârșite șiruri de caractere. Tot mai lipsite de încorsetare formală, tinzând accelerat spre forme autonome minimaliste, apodictic sardonice, ironice sau pur și simplu eliptice și la limită chiar criptice, aceste șiruri de caractere purtând încă recognoscibilă semnătura digitală a autorului (mai riguros spus, generatorului sau „apăsătorului") se acumulează gaussian în spațiul virtual pe care îl umplu cu conținut fragmentar atomizat și aglutinat și iar atomizat și iar aglutinat, conform unei unde înfășurătoare alternative cu atenuare armonică, circumnavigând la diverse niveluri orbitale în funcție de educație și disponibilitate analitică, în jurul unui număr finit de subiecte reluate în diverse chei și filtre, sub toate unghiurile, fațetele și profunzimile de explorare, supuse unor nesfârșite și aproximative exegeze, cu pendulatorii pusee analitice urmate de faze de reconfigurare a noilor sinteze; un hiperspațiu (în sens cibernetic, nu matematic) tot mai ostil formelor literare clasice aflate într-o profundă stare de disoluție și treptată alunecare spre fâșia gri a nerelevanței taxonomice.

În ziua de 29 ianuarie a anului 2016 la orele 12:01 noaptea (unui alt fus orar), mă trezesc în cutia de poștă electronică cu un mesaj de la un sau o anume Nell Greenberg care mă îndeamnă „Să salvăm albinele". Habar n-am cine e acest sau această entitate Nell Greenberg, dar în mod evident ea știe nu *cine,* dar cel puțin *ce* sunt eu în ciberspațiu ca să merit alinierea la un asemenea dealtfel cât se poate de îndreptățit și lăudabil îndemn; scrisesem prin „apăsări" cu numai o săptămână în urmă un text dedicat bâzâitoarelor, drăgălașelor și dulcilor reprezentante ale speciei *Apis mellifera,* pe care l-am „publicat" în aceeași zi aiurea în ciberspațiu. Ce s-a întâmplat mai departe? Motoarele de căutare și motorașele de filtrare grosolană, apoi cele de sită fină, s-au pus în funcțiune la nivelul întregului păienjeniș de sârme reale sau virtuale ale rețelei, au mirosit cuvântul „albină" din șirurile de caractere emise de mine, au dedus că am un oarece interes în făcătoarele de miere, au extras din versiunea digitală a cuvântului „albină" adresa de proveniență („portul de origine"), adică a mea, și au trimis-o pe aceeași cale, prin același păienjeniș, către entitatea Nell Greenberg, din același ciberspațiu, care o fi zis: „Aha! Iată încă o entitate interesată de albine!" Ia să-i trimit și lui îndemnul de a le salva. Și, cum spuneam, mi l-a trimis; și la alte milioane de entități umane, care la un moment dat au simțit imboldul de a gândi și exprima și „rosti" sau „apăsa" cu vârful degetelor pe clapele terminalelor din fața lor același cuvânt, care eticheta același interes în manifestarea sa instantanee.

Istoria de lângă noi

Să-nceapă spectacolul!

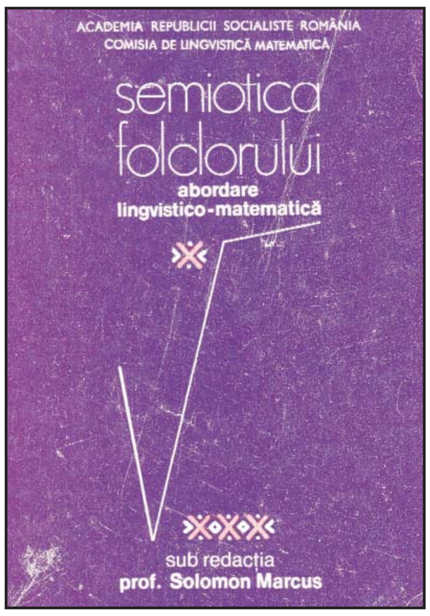
Nicolae MELINESCU

Anul electoral american a devenit un ritual politic și popular cu un crescendo care se descarcă apoteotic în prima zi de marți după cea de a doua zi de luni din luna noiembrie, potrivit Constituției ratificate la 21 iunie 1788, efectivă și astăzi. Aproximativ două sute de milioane de alegători îl votează pe noul președinte și pe vicepreședintele Statelor Unite. Opțiunea electoratului este validată sau infirmată, după numărătoarea voturilor, de cei 538 de electori, conform unei proceduri specific americane.

Pentru președintele în funcție, ultimele douăsprezece luni reprezintă anul așa-numitului mandat alb. În virtutea dublei sale calități de șef al statului și de șef al guvernului, acesta nu mai poate să propună sau să adopte măsuri strategice și administrează doar treburile curente ale federației. Dacă este la finalul primului mandat, „the incumbent" se lansează, de obicei, în campania de nominalizare a propriului partid (excepție a făcut Lyndon Johnson) și, în final, de obținere a celui de-al doilea și ultim mandat. Pentru că în majoritatea cazurilor performanțele politice ale președinților în mandatul secund au fost minime, a existat și o discuție teoretică de amendare a Constituției pentru prelungirea președinției de la patru la cinci ani și reducerea dreptului pentru aceeași persoană la un singur mandat. Ceea ce impresionează în campaniile americane este imensul efort uman, organizatoric, mediatic și financiar pe care acestea îl declanșază. Pentru că ele însoțesc alegerea tuturor membrilor Camerei Reprezentanților și a unei treimi dintre senatori și a guvernatorilor mai multor state ale federației, rezultatul prezidențialelor modifică parțial sau total structura guvernului, prioritățile și programele politice, economice și sociale ale acestuia. Cele mai puține schimbări structurale se înregistrează în politica externă. Obiectivul fundamental de păstrare și consolidare a rolului Statelor Unite de lider mondial nu modifică strategiile doctrinare. Poate să difere viziunea de atingere și amplificare a acestui obiectiv, dar țelul principal rămâne același.

Această constatare îmi permite să nu fiu de acord cu presupuse analize care susțin că unele situații complexe, chiar conflictuale, ne fac să dorim o pace perpetuă, dar să ne îndreptăm, de fapt, spre o civilizație a violenței. Este o proiecție funestă care supraevaluează stări conflictuale nici mai multe și nici mai profunde decât precedentele din istoria umanității, atâta doar că acum ele sunt mult mai bine și mai larg cunoscute din cauza comunicării globale. În conformitate cu consecvența politicii externe americane, Statele Unite au combătut tocmai o asemenea deraiere principială în context internațional. Încă din timpul lui Jimmy Carter, într-un moment fierbinte al Războiului Rece – invazia sovietică a Afganistanului și îngroparea procesului de destindere inițiat prin Actul Final de la Helsinki – escaladării diferențelor de percepere a evenimentelor spre confruntarea violentă i s-a opus un principiu fatal pentru regimul Brejnev, dar esențialmente pașnic, și anume, respectarea drepturilor omului.

Când Europa răsăriteană, România își căutau calea de integrare într-un sistem regional de securitate colectivă după prăbușirea comunismului, ca să evite recăderea în sfera de influență rusească sau chineză, administrația americană a inițiat Parteneriatul pentru Pace, la care țara noastră a aderat prima, la sfârșitul lui ianuarie 1994. Asemenea exemple pot fi însoțite și de altele care dovedesc că prognoze aventuriste aruncate de la tușă sunt riscante și neavenite, mai ales când își fac loc în reviste de elită cu un real conținut argumentat. Evident, propuneri alarmiste, soluții populiste apar și în campania unor politicieni americani, dar se impune distincția între discursul electoral senzațional, emoțional, și modul aplicat, responsabil, al programului efectiv de exercitare a unei funcții, odată încheiată campania și învestirea oficială. În campania electorală sunt folosite tehnici de marketing politic, de manipulare, de promovare mediatică, care susțin platforma candidatului, combat viziunea advesarului, dar evită atacurile doctrinare.

În 1992 am relatat și comentat în direct din București, pentru prima dată la televiziunea națională, în compania și cu contribuția publicistică a colegilor din Redacția de Știri Externe, desfășurarea alegerilor prezidențiale americane, într-o emisiune-maraton, începută la 11 noaptea și încheiată la 8,30 în dimineața următoare. În 1996, în 2004 și în 2012, am avut privilegiul profesional să urmăresc uriașul angrenaj al votării noii echipe de la Casa Albă chiar din mijlocul electoratului și al complexului mecanism de campanie al celor două mari partide angajate într-o competiție fulminantă. Au fost experiențe care mi-au dezvăluit importanța procesului democratic real de învestire a liderilor politici ai Statelor Unite, importantă nu numai pentru propria națiune, dar și pentru țări aliate, partenere, asociate sau chiar adversare. În actuala paradigmă internațională, orientarea administrației, a Congresului și a Guvernului american are consecințe și efecte globale, așa cum au demonstrat evenimentele și în cazul României. Cea mai importantă forță militară, politică, diplomatică și economică face direct sau indirect jocurile de dimensiuni planetare. Demersurile țării noastre spre structurile euro-atlantice au avut o cadență marcată de susținerea, corectivele, contactele și, în final, de parteneriatul strategic româno-american. Este un motiv consistent pentru ca alegerile din Statele Unite să reprezinte nu numai un model pentru jocul politic democratic, ci și un reper important în calibrarea și orientarea intereselor naționale ale României în consonanță cu proiecțiile *establishment*-ului de la Washington.

Anul într-o tumultoasă desfășurare pe care-l parcurgem este un puseu electoral (inutil, pentru că oricât de nemulțumit ar fi electoratul român, miraculosul „mai bine" nu se arată) nu numai pentru noi, ci și pentru un electorat mult mai viguros, ale cărui opțiuni ne vor influența, fie și pentru că populează cel mai important partener strategic. Începutul lui februarie a dat startul într-o campanie electorală americană profund originală, care face, deocamdată, greu de prognosticat rezultatul final din 8 noiembrie. Câteva direcții ale procesului electoral american îl particularizează și îi conferă un caracter democratic unic.

Cele două mari partide tradiționale, democrat și republican, dominante ale vieții publice, parcurg selecția internă a celui mai bun candidat din punct de vedere al electibilității și al promovării eficiente a filosofiei politice a formațiunii sale. Aspiranții la nominalizare au pornit de la 1 februarie în turnee maraton ca să-și convingă adepții și nehotărâții că reprezintă cea mai bună alegere pentru viitorul națiunii. Lupta cu contracandidații în alegerile primare ale democraților și republicanilor este o confruntare personală între aspiranții care aruncă în spațiul mediatic propuneri și politici menite să aducă acel „mai bine", care nouă ne tot scapă. Oricât de dure ar fi atacurile, oricât de negative campaniile, ele se limitează la persoană, și nu ciobesc principiile partidului și strategia sa politică. Democrații au timp să se decidă până la Convenția națională, programată pentru 25–28 iulie la Philadelphia, dacă fosta primă doamnă Hillary Clinton sau senatorul de Vermont, Bernie Sanders, va fi finalista/ul pentru Casa Albă. Confruntările în dezbaterile televizate dintre cei doi au pornit furtunos, de la palmaresul inițiativelor publice susținute în forurile de decizie din care fac parte, și s-au încheiat cu câteva teme majore din viața internațională, cum ar fi relația cu Rusia, lupta împotriva organizației Statul Islamic, Iranul, migrația ilegală și conservarea mediului. Republicanii, ceva mai grăbiți, se întrunesc cu o săptămână mai devreme în propria Convenție națională, la Cleveland, localitate tradițional populată de o comunitate româno-americană încă de la începutul secolului XX, pentru ca delegații să se concentreze pe lucrările propriu-zise și să nu-și risipească entuziasmul în avanpremiera Olimpiadei de la Rio de Janeiro. În cazul lor, opțiunile sunt ceva mai diverse, punctele de forță fiind fostul guvernator de Florida, Jeb Bush (mezinul familiei prezidențiale), miliardarul Donald Trump și un grup de încă doi sau trei urmăritori. Cursa republicană din Iowa, New Hampshire, Carolina de sud și din super-marțea primarelor (Alabama, Arkansas, Colorado și încă șapte state) a debutat cu scântei, fiecare candidat prezentându-se mai conservator și mai proamerican decât rivalii săi. O altă caracteristică a anului electoral american este faptul că scrutinul prezindențial coincide și cu alegerile pentru cele 435 de locuri ale Camerei Reprezentanților. Structura sa îi poate face viața mai ușoară președintelui dacă majoritatea este din același partid cu el, sau să-i provoace greutăți în promovarea politicii sale, dacă partidul său este minoritar.

→

Noi, toate entitățile umane interesate la un moment dat pur *en passant* de albine, trebuia deci să reacționăm în sensul îndemnului provenit de la entitatea NG printr-o acțiune de susținere a unei interziceri la nivel global de a se mai fabrica și folosi nu știu ce otravă care ar distruge pentru totdeauna dulcile fabricante de miere.

În mod normal, toți cei care am primit acest mesaj ne-am manifestat sprijinul digital pentru salvarea extrem de folositoarelor insecte, apăsând furibund un buton virtual de culoare roșie, pe care scria pe românește „Trimite petiția".

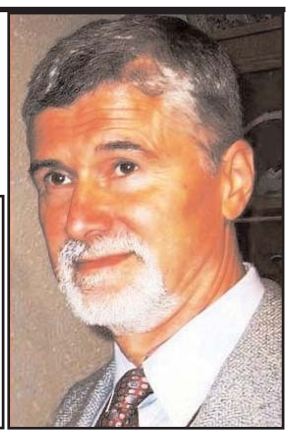
Ideea era, ne asigura Nell Greenberg, că numărul nostru mare, odată trecut de pragul de relevanță (cel puțin 500.000 de votanți), va convinge actorii politici să interzică producerea și distribuirea respectivelor substanțe letale pentru neamul albinăresc odată pentru totdeauna.

Și iată-ne făcând politică activă *globală* de partea Binelui, fiind un fel de „atomi" de senatori care, din pijamaua lor aflată prin cine știe ce colțuri ale lumii (unde s-au infiltrat capilarele de neoprit ale internetului), contribuie la profilarea unor contramăsuri corecte în fața unor primejdioase evenimente iminente. O politică digitală a reacției inverse pe termen scurt tinde să ia (și la momentul potrivit va lua) locul vechii politicii arcadiene bazate pe bălăcăreli în agora. Virtual, mecanismul scrutinului virtual e perfect, singura lui hibă fiind chiar virtualitatea, iar aici unii vor zice că-i un fleac, alții că asta e totul. În realitate, dacă entitatea Nell Greenberg nu e ceea ce pretinde a fi – și nu mă refer aici la gen – noi, celelalte entități de bună-credință, bărbați și femei deopotrivă, indiferent de confesiune sau de ardență, chiar avem de ce ne înspăimânta. În statura sa completă și neștirbită, omul e doar măsura faptelor sale. Ceea ce bâzâie prin internet e doar zumzet. Deciziile politice luate pe baza unor asemenea catalizatori și mai ales cei care sunt aleși să le ia și să vegheze la progresul indicelui demografic și a bunăstării lui trebuie să țină seama de cel mai perfid și iminent pericol: falsa identitate. Iar rețeaua mondială este mediul predilect de vânătoare.

Azi mai mult ca oricând de-a lungul istoriei e foarte probabil să avem nu atât ceea ce merităm din perspectivă teleologică, ci, filtrat prin rețeaua mondială, doar ceea ce ne-am dorit printr-o majoritate „prezentă" la butoane la un moment dat, care, prin simplă prezentă numerică, ridicându-se încet peste orizontul de relevanță, poate aspira în orice moment la statut de reprezentativitate. În bine. Sau în Rău.

Patriotul marginalizat Amos Frâncu

Radu PETRESCU-MUSCEL

Dr. Amos Frâncu, nepotul tribunului cu același nume din armata lui Avram Iancu, s-a născut la 28 ianuarie 1866, în Baia de Criș, Hunedoara, și a murit în noaptea de 2 spre 3 noiembrie 1933, în Cluj-Napoca (în aceeași zi, dar cu aproape două decenii înainte de nașterea mea). Pe Tribunul Moților a avut șansa să-l cunoască bunicul, preotul militar muscelean Gheorghe Cotenescu, atașat Regimentului 9 Vânători în campania de eliberare a Transilvaniei. Unitatea a acționat în Apuseni, împreună cu Corpul Voluntarilor „Horia", organizat de dr. Ioan Suciu și maiorul Florian Medrea, în care au luptat și moți. Era de la sine înțeles că, în 1920, bunicul avea să-l felicite călduros pe dr. Amos Frâncu pentru intrarea sa în Parlamentul României, ca deputat de Prahova, pe aceeași listă cu Stelian Popescu.

Prezentul articol este un omagiu adus amintirii acestui patriot marginalizat și chiar hulit odinioară.

Pe bună dreptate, ardelenii acelor vremuri fierbinți au considerat anul 1918 drept anul revoluției. O revoluție care s-a finalizat, după multe convulsii și temeri, prin întregirea României cu frații de dincolo de Carpați.

Declanșarea Primului Război Mondial a creat în rândurile elitei ardelene multă confuzie, propagată rapid și în rândul poporului. Cu multă abilitate, Guvernul ungar a obținut, treptat, numeroase *declarații de fidelitate* din partea celor considerați, pe bună dreptate, conducătorii românilor: membri de vază ai conducerii Partidului Național (Teodor Mihali, Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Andrei Bârseanu etc.), dar și capi ai Bisericii Greco-Catolice (Vasile Mangra, Vasile Hossu etc.) și Ortodoxe (Ioan Mețianu, Elie Miron Cristea, Ioan Papp, Nicolae Ivan etc.).

Mai mult decât atât, în 1915, lideri importanți ai Partidului Național (Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod) au pendulat între Budapesta și Viena, reluând negocierile cu prim-ministrul ungar Ștefan Tisza (înghețate în februarie 1914), prin intermediul deputatului catolic german Matthias Erzberger, trimisul cancelarului Bethmann-Hollweg, cointeresat în păstrarea neutralității României cu concesii simbolice din partea Imperiului Austro-Ungar, concesii care nu au putut fi obținute, odinioară, de Alexandru Vaida-Voevod și Aurel C. Popovici „valsând" prin Palatul Belvedere din Viena, sediul cabinetului militar al prințului moștenitor Franz Ferdinand, asasinat între timp la Sarajevo.

Situația s-a complicat și mai mult în momentul publicării „Declarației de la Darnița" (aprilie 1917) de către prizonierii de război ardeleni și bucovineni din Rusia, care au format acolo primul corp de voluntari ai Armatei române. Printre altele, Declarația aborda și sensibilul subiect al *declarațiilor de fidelitate* și în special a celor care au făcut astfel de declarații *după intrarea României în război,* aceștia fiind considerați ca nereprezentativi pentru popor, indiferent de meritele lor anterioare în luptele naționale.

Spre deosebire de deputații în Dieta de la Budapesta trimiși de alte naționalități din cadrul imperiului bicefal, ale căror declarații și acțiuni le-au atras condamnări la ani grei de închisoare, chiar și pedeapsa capitală, din fericire nedusă la capăt (ex. cehii Karel Kramar și Alois Rasin), deputații români, conduși de Teodor Mihali, au preferat să se manifeste mai discret, așteptând să vadă cum evoluează situația internațională și raportul de forțe.

În februarie 1918, deranjat de „moliciunea" lor în vremuri cruciale, dr. Amos Frâncu le solicită demisia de onoare în bloc, făcând public demersul printr-o scrisoare adresată lui George Pop de Băsești, președintele P.N.R. Teodor Mihali, președinte al clubului parlamentar al naționalităților din Ungaria, dar și vicepreședinte al P.N.R., desemnat să ocupe provizoriu și funcția de președinte datorită sănătății precare a lui George Pop de Băsești, consultându-se cu ceilalți deputați români (Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, dr. Nicolae Șerban și protopopul Vasile Damian, aleși cu toții în iunie 1910, în baza „programului național"), respinge brutal solicitarea lui Amos Frâncu, preferând să rămână cu toții în continuare membri ai Dietei. În aceste condiții, intransigentul Amos Frâncu demisionează din conducerea P.N.R., în aprilie 1918, rămânând doar „soldat" al partidului.

Locotenentul Iuliu Maniu

În realitate, conflictul dintre conducătorii mai tineri ai P.N.R. și memorandistul dr. Frâncu, membru în Comitetul Executiv încă din 1894, era mult mai vechi, determinând mutarea acestuia, în 1900, de la Sibiu, unde lucrase enorm pentru P.N.R. și pentru asociații culturale precum Astra și Fondul de Teatru Român, la Cluj, unde, în perioada 1900-1918, desfășoară o activitate pe multiple planuri pentru *regenerarea românismului într-un oraș în care 90% din populație era maghiară.* Printre altele, Alexandru Vaida-Voevod a fost, desigur, „nemulțumit" de rapiditatea cu care Amos Frâncu a transformat în doar doi ani fieful său, filiala clujeană a Astrei, în cea mai activă din Transilvania, forțându-i demisia, iar Iuliu Maniu a încercat, fără succes, demiterea sa timpurie de la conducerea Băncii Economul, instituție implicată masiv în susținerea financiară a unei pletore de asociații, societăți studențești și instituții educaționale, culturale și bisericești în timpul mandatelor sale de director și de președinte al Consiliului de Administrație.

În 1915, Iuliu Maniu, ca să evite o mobilizare riscantă la infanterie din cauza concentrării unor contingente tot mai vârstnice, *s-a înrolat voluntar în armata austro-ungară* (*Kriegsfreiwilliger* – același statut l-au avut, printre alții, contele Tisza, în armata austro-ungară, dar și austriacul Hitler, în armata germană) din „ură față de Sârbi" (conform corespondenței cu Valeriu Braniște), primind mult-râvnita decorație Signum Laudis și avansând rapid la gradul de locotenent de artilerie, armă cu pierderi mult mai reduse datorită distanței între beligeranți și pe care nu a părăsit-o până la prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. Deranjat de rolul tot mai activ de protector al românilor asumat de dr. Amos Frâncu, guvernul ungar îl mobilizează forțat, în 1916, ca simplu „glotaș" (soldat) în Regimentul 2 infanterie, cu garnizoană la Praga, deși acesta împlinise vârsta de 50 de ani. În aceste condiții, singura-i alinare a constituit-o prezența periodică a mamei sale la Praga, dar aceasta moare acolo, în 1917. O va înmormânta la Baia de Criș și va abandona orice gând de a-și forma o familie.

Ce înseamnă acest maraton electoral pentru România? La nivelul prezidențialelor, un posibil răspuns îl poate furniza palmaresul individual al președinților americani care au vizitat România, doi înainte de 1989 și doi după 1989. Trei dintre ei au fost republicani. În 1969, Richard Nixon a consfințit la București acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate, ceea ce a dus la creșterea volumului exporturilor românești în Statele Unite. În 1975, Gerald Ford și consilierii săi au informat guvernul român despre anumite resurse minerale pe care instalațiile avansate americane le detectaseră pe teritoriul terestru și maritim al țării noastre. În 2003, George W. Bush a confirmat, prin prezența sa în capitala României, admiterea acesteia în NATO, în aprilie anul următor. Un singur președinte democrat, Bill Clinton, a venit în România, în 1997, ca să ne spună „Deșteaptă-te, române!" La nivelul parlamentarelor, alegerile pentru Camera Inferioară au mare importanță, pentru că această secțiune a Congresului ia decizii majore în domeniul alocării de fonduri și proiecte economice cu parteneri și aliați. Până în toamnă, Camera este majoritar republicană, membrii săi fiind adepții unui rol internațional activ al Congresului, îndreptat spre promovarea investițiilor în străinătate, pe dezvoltarea piețelor interne și a concurenței. Democrații se orientează în primul rând spre protecția socială internă, spre servicii guvernamentale și publice, motiv pentru care sunt catalogați de adversarii politici drept „socialiști".

Fundamental, însă, pentru toți membrii Congresului rămâne interesul național, ca domeniu strict de acțiune și nu doar ca o exprimare lozincardă. Atâta timp cât politicile internaționale coincid sau se aseamănă cu interesele americane, Congresul, Guvernul, președintele le susțin. Când ele diferă sau se deosebesc, instituțiile menționate își rezervă dreptul să acționeze în propriul interes național. Este o lecție care merită învățată și de noi, evident, fără a merge total împotriva curentelor majore, dar cu păstrarea dreptului de a nu ceda sau de a da scump votul atunci când identitatea și interesele noastre o impun. Este cazul conjuncturii actuale, în care decizia politică, starea de nepregătire, lipsa unor politici coordonate în plan european și transatlantic fac posibilă doar formularea unor edicte birocratice care aduc confuzie și nu rezolvări raționale pentru situații presante. Este cu atât mai periculoasă, în acest context, ieșirea din rând numai de dragul cascadoriilor mediatice, cum a fost nefericitul exemplu al listei indezirabililor sârbi, alcătuită în pripă de administrația Emil Constantinescu, fără să i-o fi cerut cineva. Nu intrarea în războaie declarative între centrele majore de putere mondială dă valoare și relevanță vocii României pe teme vitale, ci tocmai acele luări de poziție care protejează interesul național și promovează inițiative de securitate colectivă. Când am participat la bordul fregatei *Regele Ferdinand* la campania de prevenire și combatere a pirateriei maritime, am fost întrebat ce rost are deplasarea unei nave de luptă românești tocmai în vestul Oceanului Indian, la peste șase mii de kilometri de țară. Explicația este simplă. Pe lângă respectarea angajamentelor de furnizor de securitate, România își proteja interesul național. Pirateria maritimă a sabotat traficul comercial prin Canalul de Suez, Bosfor, spre Marea Neagră și spre Portul Constanța. Numeroși armatori au preferat o rută ocolitoare, dar mai sigură, din Oceanul Indian spre Atlantic, pe la Capul Bunei Speranțe, către portul Rotterdam. Reluarea traficului pe ruta scurtă, facilitată și de patrularea fregatei românești, a contribuit la repunerea portului Constanța pe harta comerțului maritim mondial.

Nu toate proiectele și acțiunile politice au un efect imediat și evident. Când sunt bazate pe o viziune consistentă, ele pătrund adânc în viitor. Este ceea ce se întâmplă în timpul dezbaterilor, confruntărilor și provocărilor din campaniile electorale americane. Ele sunt, aparent, un spectacol încărcat cu mii de evenimente, anturat de vedete politice și de actori în rol secundar, dar fiecare dintre aceste manifestări urmărește amplificarea personalității universale a Statelor Unite, promovarea interesului și a identității naționale.

L-am întrebat în 1996 pe fostul consilier prezidențial și secretar de stat Henry Kissinger de ce atâția oameni își aruncă toată energia, toate resursele și toată inteligența într-o luptă care durează un an și mai bine ca să ajungă președintele Statelor Unite. Răspunsul: „Puterea! Dorința de a fi conducătorul celei mai mari puteri a lumii!"

Istoria de lângă noi

Succesele aparente ale Puterilor Centrale din perioada 1914-1917, cel mai palpabil fiind scoaterea din luptă a Rusiei ţariste şi prin subvenţionarea bolşevicilor conduşi de Lenin, nu au cum să ascundă secătuirea accentuată a resurselor materiale, financiare şi umane. Intrarea în luptă a Statelor Unite ale Americii de partea Antantei contribuie decisiv la prăbuşirea ultimelor speranţe ale Centralilor în victorie, ajungându-se la o succesiune de armistiţii, echivalente ale înfrângerilor pe toate fronturile.

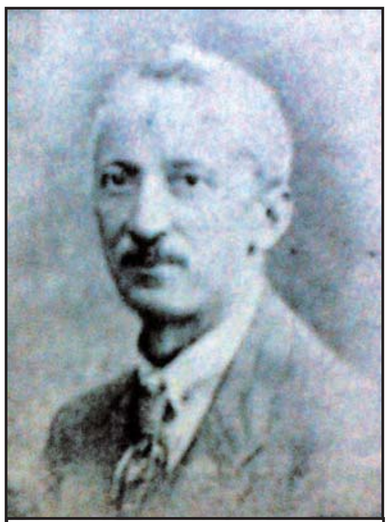
E momentul în care Ungaria decide să iasă de sub tutela Vienei, iar la Budapesta preia puterea Consiliul Naţional Maghiar condus de contele Mihaly Karolyi, care ulterior este desemnat preşedinte al unei Republici Populare. Teama de haosul potenţial care se putea extinde şi în Transilvania, inclusiv prin jefuirea moşiei sale, îl detemină pe Teodor Mihali să accepte demersul iniţiat de ministrul Oskar Jaszi şi să semneze o proclamaţie comună trilingvă, alături de pastorul Janos Hock (înlocuitorul lui Karolyi în C.N.M.) şi deputatul sas Wilhelm Melzer, care îndemna, practic, la linişte, prin *constituirea de Consilii Naţionale şi Gărzi Naţionale mixte,* o metodă prin care Guvernul ungar încerca o temporizare menită să-i permită, ulterior, preluarea controlului în Transilvania.

O iniţiativă cel puţin stranie, în condiţiile în care Comitetul Executiv al P.N.R. deja elaborase, la Oradea, în 12 octombrie 1918, iar deputatul Alexandru Vaida-Voevod citise în Dieta de la Budapesta, la 18 octombrie, Declaraţia de independenţă a Transilvaniei, iar la 30 octombrie, tot la Budapesta, se constituise Consiliul Naţional Român Central, mutat ulterior la Arad.

Între timp, la 28 octombrie 1918, dr. Amos Frâncu, în calitate de preşedinte al organizaţiei militare din Ardeal, deja lansase fulminatul *„Manifest" adresat Moţilor,* românilor din Munţii Apuseni şi Ţara Zarandului, cărora le cerea să-şi ia armele şi să se încadreze de urgenţă în două Legiuni (formaţiuni de autoapărare), cea de la Cluj şi cea de la Alba Iulia.

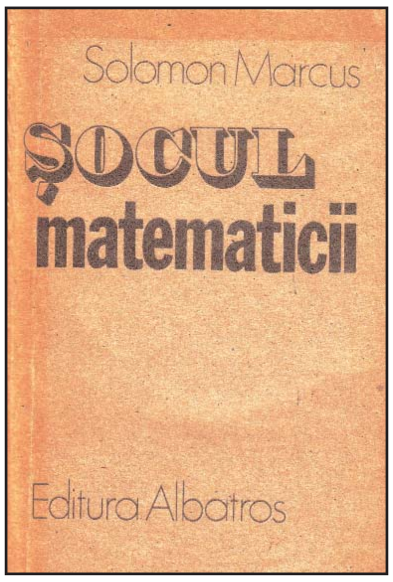
Conform mărturiei profesorului Traian Mager, care cita ziarul budapestan *Az Est* (*Seara*) din 2 noiembrie 1918, ministrul de război Albert Bartha, la solicitarea expresă a aceluiaşi Amos Frâncu, emisese comunicatul cunoscut sub numele de „dezlegare de jurământ", potrivit căruia jurământul de credinţă urma să fie făcut doar faţă de Sfatul Naţional ales de fiecare naţionalitate din Republica Ungară. Sprijinit de studenţi şi de ofiţerii români din garnizoană, Amos Frâncu constituie în perioada 30 octombrie–2 noiembrie 1918 Sfatul Naţional Român din Ardeal, cu sediul la Cluj. Contracara astfel influenţa Consiliului Naţional Maghiar din Transilvania, constituit la Cluj încă din 26 octombrie 1918 şi aflat sub conducerea triumviratului format din prof. Istvan Apathy, Jenö Janovics şi Sandor Vincze. Simţindu-se direct ameninţat, C.N.M. intră în negocieri cu o parte dintre membrii Sfatului Naţional Român (Emil Haţieganu fiind foarte bun prieten cu Emil Grandpierre şi Jenö Kertesz), reuşind divizarea acestuia şi punerea în minoritate a partizanilor lui Amos Frâncu.

Mai mult decât atât, conform Sidoniei Docan, secretara S.N.R., deşi Teodor Mihali avizase favorabil, la 6 noiembrie 1918, toate acţiunile întreprinse de Amos Frâncu (trimiterea în întreg comitatul Cojocna şi în cele vecine de împuterniciţi care să recomande înfiinţarea de Consilii Naţionale şi Gărzi Naţionale Române judeţene, cercuale si comunale pentru accelerarea preluării puterii; anchetarea masacrului comis la Beliş de unităţi neregulate maghiare, crearea, împreună cu medicul Carol I. Şotel şi Iustin Ilieşiu a Serviciului Militar Secret, însărcinat, printre altele cu interceptarea comunicaţiilor C.N.M. din Ardeal/Cluj şi cu contactarea organizaţiei similare create de Florian (Florea) Bogdan şi a Armatei române care începuse să pătrundă în Transilvania), între Cluj şi Arad încep să circule curieri cu informaţii şi instrucţiuni secrete menite să-l discrediteze şi să-l marginalizeze pe Amos Frâncu. Fără să i se accepte explicaţiile, Iuliu Maniu recomandă demiterea sa imediată, pe motive care nu stăteau în picioare: acte scizioniste, tendinţe dictatoriale şi acceptarea jurământului de credinţă şi a mixtării gărzilor naţionale sub comanda generalului Konrad Siegler. În realitate, la 3 noiembrie 1918, dr. Amos Frâncu ceruse expres, printr-un „Apel" publicat în numele Sfatului Naţional din Cluj, ca „toţi fraţii români să se pună sub poruncile comenzii militare române, urmând ca Adunarea Naţională, stăpâna întregii obşte, să desăvârşească apoi lucrarea sfântă" pentru contracarea eforturilor prof. Apathy pe linia întăririi forţelor aflate la dispoziţia sa cu voluntarii secui care vor teroriza, ulterior, întregul comitat), înlocuindu-l cu Emil Haţieganu. Dezamăgit, dr. Amos Frâncu renunţă, pe motiv de boală, la orice funcţie civilă şi militară, înrolându-se ca simplu soldat în Legiunea I din Cluj. Comandantul acesteia, colonelul Ioan Hidu (viitor general şi preşedinte de onoare al „Frăţiei de cruce") îl avansează în 24 de ore la gradul de sublocotenent.

Amos Frâncu, fotografie din colecţia autorului

Este suficient să citim printre rânduri însemnările Sidoniei Docan, secretara Sfatului Naţional Român din Cluj, pentru a înţelege obstacolele cu care s-a confruntat în permanenţă dr. Amos Frâncu, ridicate atât de duşmani, cât şi de „prieteni". Printre altele, el nu a pregetat să proclame imediat egalitatea naţională a locuitorilor Transilvaniei, beneficiind de toată încrederea Consiliului Naţional Săsesc din Cluj, spre deosebire de C.N.M., care s-a străduit în permanenţă să-l destabilizeze, singur sau cu ajutorul C.N.R. Central din Arad.

În ochii generalilor armatei române şi mai ales pentru generalul Berthelot, care a vizitat Clujul la 31 decembrie 1918, dr. Amos Frâncu a rămas adevăratul conducător şi stăpân al situaţiei din comitatul Cojocna şi judeţele vecine. Generalul Berthelot nu a uitat până la moarte primirea entuziastă pe care i-a organizat-o Amos Frâncu şi nici cadourile simbolice oferite de moţi, la îndemnul acestuia: sabia tribunului Ilie Măcelaru şi tulnicul eroinei Pelaghia Roşu.

Suflet nobil, generos şi modest, Amos Frâncu nu şi-a dorit niciodată funcţii şi nici grade militare. L-a mulţumit pe deplin menţinerea de către Regele Ferdinand I, „motu proprio" (din proprie iniţiativă), a gradului de sublocotenent în Armata română, în 1919, cu ocazia vizitării Ardealului de către familia regală. Ulterior, i-a fost balsam recunoaşterea meritelor sale de luptător pentru Unire prin primirea Ordinului „Ferdinand I", pe care, de exemplu, Iuliu Maniu nu l-a putut primi, nefiind nici fost gardist şi legionar luptător pentru întregirea Neamului şi nici voluntar în Armata română pentru că a fost voluntar în Armata austro-ungară. Din acelaşi motiv, Iuliu Maniu n-a putut deveni membru al Uniunii Foştilor Voluntari Români, înfiinţată în 1922 (preşedinte Victor Deleu) şi nici al Asociaţiei Foştilor Gardişti şi Legionari Luptători pentru Întregirea Neamului 1918-1919, înfiinţată în 1931 (preşedinte de onoare Amos Frâncu; preşedinte activ generalul Alexandru Vlad, urmat de colonelul Aurel Hetco, fostul comandant al gărzii naţionale din Jibou, respectiv Aurel Dumitraş, după mutarea sediului la Bucureşti), deşi s-a încercat preluarea controlului ambelor asociaţii, iniţial de către Partidul Naţional Român, ulterior de către Partidul Naţional-Ţărănesc. Printre preşedinţii de onoare ai Asociaţiei Foştilor Gardişti şi Legionari s-au numărat generalii Gheorghe Mărdărescu, Traian Moşoiu şi Gheorghe Rasoviceanu, fostul comandant al Regimentului 9 Vânători.

Cu mare greutate, la presiunile studenţilor clujeni, Amos Frâncu a fost desemnat delegat la Adunarea Naţională organizată la 1 Decembrie la Alba Iulia. Celălalt delegat al Cercului Cluj a fost Emil Haţieganu. În timp ce Amos Frâncu nici măcar n-a fost nominalizat pe lista celor care urmau să fie aleşi membri ai Marelui Sfat Naţional, de acest favor a beneficiat Emil Haţieganu. În vara anului 1919, cu prilejul completării Marelui Sfat Naţional, în şedinţa organizată la Sibiu, mai mulţi membri, clerici şi laici, inclusiv din Ţara Moţilor, au insistat să fie ales şi Amos Frâncu, dar Iuliu Maniu s-a opus cu îndârjire, motivând că regulamentul nu permite suplimentarea listei deja elaborate de Consiliul Dirigent din Sibiu.

Era o nouă umilire publică, adăugată şirului lung de umilinţe prin care i-a fost dat să treacă Tribunului Moţilor. E momentul în care renunţă la calitatea de membru al P.N.R. şi îi sprijină pe studenţii clujeni să constituie o Ligă pentru Dezrobirea Românilor Subjugaţi (erau direct vizate Banatul şi Crişana, cu statut încă incert). Simultan, înfiinţează Frăţia de Cruce pentru dezrobirea Românilor din Banat, Crişana, Peninsula Balcanică şi de peste Nistru, declanşând cea mai importantă campanie la nivelul României Mari în favoarea obţinerii în întregime a Banatului la Conferinţa de Pace de la Paris. Un val de mitinguri naţionale a umplut Ardealul, ajungând şi în Oltenia. La Târgu-Jiu, printre vorbitori, alături de Amos Frâncu, s-a numărat şi un tânăr politician liberal, Gheorghe Tătărescu.

N-a intenţionat niciodată să transforme Frăţia de Cruce într-un partid, iar în momentul în care şi-a dat seama că la orizont apare o grupare de extremă dreaptă care, prin bunăvoinţa guvernării ţărăniste, încearcă să i se substituie, şi-o desfiinţează pur şi simplu, reînfiinţând-o sub forma Frăţiei de Cruce din Ţara Moţilor, menită să ajute şi să apere interesele moţilor. Iar moţii i s-au alăturat cu încredere, reprezentanţii lor cei mai de seamă fiind protopopul Alexandru Munteanu (asasinat de horthyşti în 1940) şi primarul din Răchiţele, Teodor Şuşman, cel care în timpul regimului comunist a îndrăznit să ia arma în mână şi să urce în munţi, cu întreaga familie. L-au şi votat de două ori, fiind ales deputat şi senator averescan.

N-a fost membru al Consiliului Dirigent, nici ministru şi nici prefect, deşi, poate că ar fi meritat pentru flacăra cu care a ars, consumându-i viaţa: dragostea faţă de români şi în primul rând faţă de moţii din care se trăgea urmaşul celor doi tribuni ai lui Avram Iancu, unchiul său Amos Frâncu şi Ilie Măcelaru, rudă prin soţie cu mama sa.

Pasivistul de odinioară, în spiritul mentorului său, dr. Ioan Raţiu, preşedintele P.N.R., pe care l-a apărat în procesul Memorandului ignorat de împăratul Francisc Iosif I (Cluj, 1894), a devenit în timp un aprig luptător pentru unirea fără nicio întârziere a provinciilor surori cu ţara-mamă, vechiul Regat, sub sceptrul Regelui Ferdinand Întregitorul.

Era un alt motiv de a intra în conflict cu marea majoritate a politicienilor ardeleni, strânşi în jurul lui Iuliu Maniu, interesaţi mai degrabă în păstrarea, dacă se poate, la infinit, a autonomiei Transilvaniei, a regionalismului. L-au înţeles destul de repede însă Octavian Goga, Vasile Goldiş sau dr. Ioan Suciu, care au părăsit fără regrete Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român, când au înţeles rolul tergiversărilor în îndeplinirea hotărârilor luate la Alba Iulia. La fel şi Emil Haţieganu, care în 1935 devine vicepreşedinte al Frontului Românesc, partid de dreapta, adept al proporţionalismului în toate domeniile (*numerus clausus*), înfiinţat de Alexandru Vaida-Voevod după părăsirea Partidului Naţional-Ţărănist.

(Continuare la pag. 12)

Umberto Eco

Constanța VAIDA HALIȚA, Dragoș VAIDA

Aflăm cu surprindere de moartea lui Umberto Eco. A fost greu de acceptat că o asemenea personalitate, strălucit exponent al avangardei intelectuale italiene, un pururea viu combatant pe scena controverselor civilizației noastre să dispară! Cunoscător al filosofiei antice, al literaturii latine, al scrierilor medievale ale bisericii oficiale și apocrife, un maestru în devoalarea mesajelor lor ascunse a plecat de lângă noi.

Umberto Eco s-a născut în 1932, la Alessandria – Piemont, într-o familie de mici burghezi. A fost autor de romane, eseuri, tratate academice, profesor universitar de estetică, comunicare vizuală și semiologie în Italia, Statele Unite, Canada. Gânditor erudit, a abordat în opera sa multe aspecte ale culturii, ale impactului politicului și economiei asupra civilizației contemporane.

Pentru cititorul de rând, deci pentru cei mai mulți dintre noi, imaginea lui Umberto Eco se suprapune peste cea a personajului principal al romanului său *Numele trandafirului,* atemporal, misterios, surprinzător, eventual un descoperitor al licorii „vieții fără de moarte".

Umberto Eco era totuși un savant, un om de știință care se disociază de imaginea atotștiitorului tradițional. Erudiția lui, interesant, departe de a-l fi izolat în turnul hexagonal al bibliotecii mănăstirii benedictine, încorsetat de rigurozitate și precizie, îi conferă o mare libertate de gândire, o privire în „vol d'oiseau" peste multele teritorii cercetate. În locul certitudinilor suficiente, cultivă îndoiala, dă explicații care nu exclud întâmplările și nu se mărginește la motivația, strict logică, în sensul obișnuit. În desfășurarea acțiunii romanului *Numele trandafirului,* el călăuzește cititorul spre un final sugerând existența potențială a mai multor interpretări în rezolvarea enigmei și oferă posibilitatea participării la investigația polițistă a poveștii.

Umberto Eco ne spune că *Numele trandafirului* s-a născut treptat, primul său gând fiind acela de a scrie o lucrare despre Evul Mediu. A achiziționat, întâmplător, un tratat despre otravă de la un buchinist, procedând ca Sherlock Holmes, care avea tot felul de scrieri despre otrăvuri. Când i s-a propus să scrie un roman polițist, a decis să scrie unul care se petrece într-o mănăstire din secolul al XIV-lea. A fost de-a dreptul o minune, cum un subiect greu de urmărit, în labirintul ideilor și citărilor, a devenit imediat un *best-seller.* Urmează o perioadă de călătorii, conferințe și interviuri. Jean-Claude Carrière publică în *Nouvel Observateur* o convorbire cu Umberto Eco, din care am reținut câteva gânduri semnificative, ca, de pildă, că o operă poate fi mai inteligentă decât autorul ei. Eco spune: „Da, bineînțeles. În carte există un fel de scurt-circuite, pe care eu nici nu mi le-am imaginat." Jurnalistul continuă, insistând că în această logică, chiar omul (creația) poate fi mai inteligent decât Creatorul. Umberto Eco răspunde fără inhibiții: „Este posibil. Și iată dovada: Creatorul nu a fost capabil să imagineze decât o singură creație (omul), în timp ce o singură creație a fost în stare să-și imagineze mai mulți dumnezei."

După un interval de opt ani, scrie *Pendulul lui Foucault,* un alt roman în care jonglează cu erudiția. Aici se întâlnesc templierii, Kabbala, societăți secrete și bineînțeles faimosul pendul. În continuare, mai scrie romane ca *Bandolino* și *Insula din ziua de ieri,* precum și eseuri și articole.

În 2015, Umberto Eco demonstrează că ficțiunea este un domeniu în care este maestru, chiar și atunci când subiectul se manifestă într-un domeniu atât de concret, de aproape de cotidian – *presa.*

Confruntarea cu presa a dus-o timp de aproape 30 de ani, analizând, disecând în eseuri și articole, problemele și viciile ei ascunse. Eco ne spune că „Presa este bolnavă din anii 1990. Ea este condamnată să se arunce (*shooter*) în senzațional, pentru a mai supraviețui încă puțin. Cititorii s-au volatilizat, deoarece știu deja

totul, dar și pentru că sunt convinși că li se povestește orice, pentru a li se ascunde esențialul." În particular, „Rețelele de socializare au oferit dreptul la opinie unor legiuni de imbecili care până acum își exprimau părerea doar în baruri, în fața unui pahar de vin, fără să facă vreun rău comunității. Camarazii lor îi reduceau imediat la tăcere. Dar acum au același drept la cuvânt precum un laureat al premiului Nobel" (Umberto Eco în fața studenților Universității din Torino, unde fusese invitat pentru a primi titlul de Doctor Honoris Causa în Comunicare și Mass-Media).

În ultimii ani, Umberto Eco constată că impactul presei scrise se restrânge. Atunci elaborează ultimul său roman, *Numero zero.* Aceasta este o scriere scurtă, cu o acțiune desfășurată în mediul jurnalistic. Ritmul devine alert, neobișnuit în romanele anterioare, *Numele trandafirului* sau *Pendulul lui Foucault.* Acțiunea se situează în anul 1992, an de mari surprize și emoții. Este epoca în care s-a derulat procesul celebru denumit „Mani pulite". Pentru prima oară, în fața camerelor de televiziune, au fost transmise în direct imagini cu Antonio Di Pietro, procurorul din Milano, care a susținut inculparea a jumătate dintre membrii Parlamentului italian, folosind extensiv calculatorul, în care fusesese memorată informația necesară, date, dar și relații, conexiuni. Stăteam uimiți în fața ecranului televizorului, în camera de hotel, la Milano, urmărind scenele din instanță.

Eram invitați la Università degli Studi Milano, de profesorul Giovanni Degli Antonio, director al Dipartimento di Scienze dell'Informazione. El ne-a explicat sistemul informatic care stătea la baza acțiunii procurorului. Cu această ocazie, profesorul ne-a spus că într-o zi va trebui să venim să vorbim despre opera lui Gr.C. Moisil, care îi interesa. Invitația a rămas neonorată!

Chiar vizavi de hotel am vizitat vechea trapeză a Mănăstirii dominicane Santa Maria delle Grazie din Milano, unde am putut privi celebra frescă a lui Leonardo da Vinci, *Cina cea de taină*, declarată de UNESCO patrimoniu al umanității.

Cunoșteam nemijlocit, într-un interval atât de scurt de timp, în acea lună de ianuarie a Războiului din Golf, două opere ale minții și mâinii omenești. Procurorul Di Pietro încerca să găsească, cu metodele din *computer science,* dovada vinovăției unei rețele criminale. Cred că și Leonardo Da Vinci, în vremea lui, încercase să ni-l descopere, în scena *Cinei* din acea primă noapte a Patimirilor, pe vânzător, pe cel pe care, indirect, Isus îl provocase să se mărturisească, zicând: „Unul dintre voi mă va vinde". Poate că așa s-a voit, ca Timpul, în trecerea sa de neoprit, să ne acopere într-un văl detaliile de pe chipul celor de la masă. Care dintre ei s-a trădat, în ochii căruia se putea, poate, citi panica, graba cu care urma să facă ce avea de făcut? Doar solnița răsturnată, piaza rea, ne-ar arăta ceva. Scriptura ne spune că Iuda, cuprins de remușcări, s-a spânzurat, după ce ar fi aruncat arginții trădării. Dar contemporanii noștri, cei care în Italia anului 1992 au participat, ca societate-martoră, la eveniment? Un răspuns se află în dialogul pe care Umberto Eco îl are cu ziaristul de la *Le Figaro* în 21 mai 2015. Când acesta întreabă „De ce ați plasat acțiunea romanului (*Numero zero*) în 1992?", Umberto Eco îi răspunde: „Este un an interesant pentru Italia, cu operația *Mani pulite* și cu prăbușirea Democrației Creștine și a Partidului Socialist, la legislative. S-a spus atunci că lucrurile se vor schimba. Dimpotrivă, nimic nu s-a schimbat, iar după doi ani a sosit Berlusconi!"

În cele două sute de pagini ale romanului, Eco construiește o publicație fictivă, susținută de un personaj misterios, din umbră. El trece în revistă evenimente semnificative din istoria Italiei, în care presa joacă un rol activ în imaginarea unui complot aflat în spatele lor. Romanul este o satiră, cu ironie și umor, la adresa presei de scandal, a cărei meserie este *complotul.*

La anunțul morții lui Umberto Eco, realizatorul Jean-Jacques Annaud, cel care a adaptat pentru film *Numele trandafirului,* a declarat că Eco „A fost un personaj absolut fascinant, de o erudiție care te intimida, te făcea întotdeauna să te simți puțin cretin și de o veselie uluitoare..."

Cu toată notorietatea, datorată *best-sellers*-urilor sale, nu trebuie să uităm latura lui Eco mult mai profundă decât aceea de scriitor de succes. Cumpărând cărțile copilăriei sale la marele târg de cărți vechi de la Milano, el mărturisește: „Eu sunt un proustian: eu găsesc sensul vieții în amintirile copilăriei!"

În primii ani de după 1989, am avut șansa de a fi invitați la Universitatea din Bologna, Departimento di Matematica pe Via Zamboni, unde se găsea în apropiere Facolta di Lettera e Filosofia, la care preda Umberto Eco. La întrebarea, puțin emoționată, privind cursul, secretara ne-a răspuns scurt, blazată, „martedi alle uno". L-am văzut, l-am audiat, dar ne-am limitat din jenă la atât. Apoi ne-am consolat cu un espresso italian, unic în lume, la cofetăria de alături.

În cofetărie, dar și pe stradă, găseam afișe cu lozinci procomuniste. Le refuzam cu mirarea și disprețul unui învederat om de dreapta. Acum, la întrebarea dacă suntem de dreapta sau de stânga, am avea dificultăți să răspundem, derutați de o degradare a vieții politice actuale și de carnavalul fără haz la care asistăm.

Ca profesor, din ceea ce am aflat de la colegii italieni, Eco era admirat și iubit de studenți. Își anima cursurile cu exemplificări atractive, vii, care îl apropiau de mintea și inima auditoriului. Ușurința cu care comunica era ilustrată și de preocuparea pentru literatura pentru copii, atras fiind de lumea mirifică și de mecanismul surprinzător al unor minți nealterate.

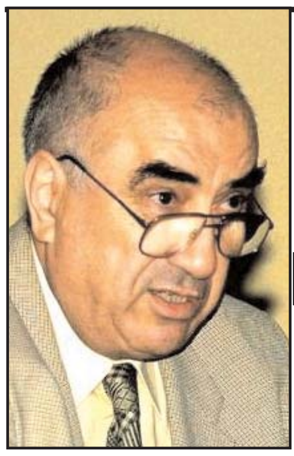
Cartea a jucat un rol uriaș în viața lui Eco, nu numai ca mijloc de informare, ci și ca obiect concret. Biblioteca lui cuprindea în jur de 50.000 de volume, unele ediții rare, pe care îi plăcea să le atingă fizic și să le îngrijească, folosind la citirea de zi cu zi dublurile din comerțul curent de carte. Fiecare dintre aceste cărți dobândea o istorie a ei, a modului în care a ajuns în bibliotecă. Adnotările de pe pagini ne spun ceva, peste ani, despre spiritul acelora în posesia cărora a fost cartea, mărturisește Umberto Eco.

Recitind interviul dat revistei *Nouvel Observateur,* găsesc următoarea mărturisire, acum semnificativă, pentru sfârșitul scriitorului. El spune: „Pentru Epicur, atâta timp cât moartea nu este de față, viața este cea care trebuie să ne conducă; când moartea va fi aici, eu nu o să mai fiu de față ca să mă îngrijorez".

În casa lui de vacanță din Piemont își elabora lucrările, în liniștea pe care o găsea acolo, ascultând muzică clasică și pe cea a anilor '60, în speță Beatles, dincolo de care nu mai merge.

Marele „magician" își încheie conversația cu J.-C. Carrière într-un ton firesc și limpede: „Et, de ma fenêtre, j'ai une vue sur les collines, a l'infini". Acolo unde, cred, că a și ajuns.

Istoria de lângă noi

În 1918, Basarabia a dat tonul la cântec, la marșul Unirii!

Ion COJA

Vrem „unirea desăvârșită și necondiționată cu Patria-mamă"!

Am primit în urmă cu câteva luni cartea intitulată *Apărarea Ordinii Constituționale – Perspectiva unui ofițer de informații,* semnată de general Vasile Mălureanu, pe care l-am cunoscut în redacția revistei *Vitralii.* Am motive să cred că domnia sa mă cunoaște mai de mult! În cadrul Securității, domnul general a avut în „vizor" lumea artiștilor și scriitorilor, a celor ce roiau în jurul Europei Libere și a „grupului de la Paris", adică vestitul duet Monica Lovinescu și Virgil Ierunca...

Materia cărții se constituie și din paginile numeroase și incitante dedicate acestui subiect. O spun de la bun început: subscriu integral la concluzia cărții, anume că activitatea celor mai sus pomeniți nu a avut un caracter anti-comunist, ci unul anti-românesc!...

Dar despre asta cu altă ocazie! Când voi oferi și câteva date personale, cât de cât interesante!

Mă grăbesc să semnalez contribuția cea mai importantă pe care cartea domnului general o aduce la cunoașterea „fenomenului românesc"! Mă refer la paginile dedicate Basarabiei, în care ne sunt înfățișate preocupările puțin cunoscute ale Securității pentru salvarea și conservarea unor documente care, altminteri, riscau să ajungă unde nu le era locul. Acum, aceste documente se află în depozitele Arhivei Naționale!

Printre aceste documente se află și arhiva donată de Pan Halippa în 1972, în urma unui efort susținut al „organelor" pentru a-l convinge pe marele român să aibă încredere în Securitate că se va îngriji cel mai bine de soarta arhivei adunate de el într-o viață de om, arhivă atât de importantă pentru tot Neamul românesc.

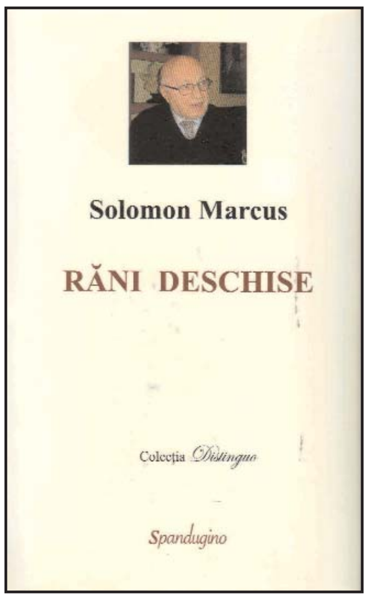
Printre altele, această arhivă a fost cu mare folos național pusă în valoare în lucrările dlui Ion Constantin. A se vedea în primul rând cartea *Pantelimon Halippa, neînfricat pentru Basarabia,* Editura Biblioteca Bucureștilor, 2003. Cum precizează domnul general Mălureanu, cartea respectivă a putut fi „scrisă și în baza studierii dosarului de Securitate al lui Pantelimon Halippa în arhiva CNSAS".

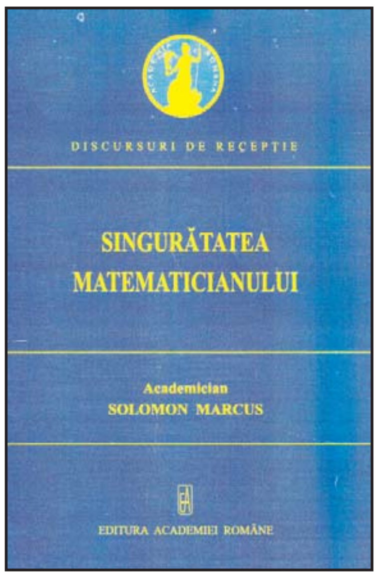
Așadar, tovarășa Securitate a făcut și astfel de servicii... Nu mă miră! Cunoșteam aceste preocupări încă de pe vremea când se desfășurau propriu-zis, adică înainte de 1990. Una dintre surse a fost Mihai Cîrciog, care, printr-o întâmplare, aflase de acțiunea codificată sub numele MAZĂRE și având ca țintă încercarea Securității de a contracara și anihila o rețea de agenți care scotoceau prin arhivele și muzeele României pentru a sustrage documente și artefacte de mare valoare pentru istoria Neamului. Iar când nu puteau sustrage, acești agenți sau cozile lor de topor aveau misiunea să distrugă respectivele obiecte!... Măcar să le distrugă! Țin minte bine că aceste informații furnizate de Mihai au fost îndelung comentate la Casa Scriitorilor, masa din stânga, cum intrai.

Sunt relatate în cartea dlui general Mălureanu etapele Unirii Basarabiei cu Țara. Datele sunt luate din diverse surse, dar mai ales din lucrările dlui Ion Constantin, bine întemeiate pe arhiva salvată de Securitate de la Pan Halippa. Termenul „salvate" este corect în măsura în care mai multă lume a știut de arhiva respectivă și s-a interesat de ea, cum să și-o însușească...

Dar există o mențiune pe care o face autorul, mențiune care pare că vede prima oară lumina tiparului acum. O mențiune extrem de importantă. La pagina 61, aflăm că la 27 martie 1918, Sfatul Țării de la Chișinău pusese niscai condiții pentru Unirea cu Țara, dar că „la 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a renunțat la condițiile formulate la 27 martie, proclamând „unirea desăvârșită și necondiționată cu Patria-mamă". Formula „unirea desăvârșită și necondiționată cu Patria-mamă" este luată din documentul emanat la 27 noiembrie, adică cu numai trei zile înaintea Marii Adunări de la Alba Iulia...

Și acum urmează paragraful probabil cel mai important din toată cartea, scris de domnul Mălureanu fără să mai apeleze la alte surse, ci ne oferă mărturia sa directă, ca persoană care a stat multe ore de vorbă cu Pan Halippa:

„Această renunțare trebuie pusă în legătură cu actele de unire de la Cernăuți (28 noiembrie 1918) și Alba Iulia (1 decembrie 1918). Menționez că ilustrul om politic Pantelimon Halippa mi-a relatat explicit în anii 1970 că renunțarea de către Basarabia la condițiile puse la unirea cu România s-a produs special pentru a nu apela la condiționări și bucovinenii și transilvănenii. Mai mult, a precizat că prezența delegației basarabene, din care a făcut și el parte, la Cernăuți (28 noiembrie) și Alba Iulia (1 decembrie), a avut, pe lângă o semnificație simbolică, și un scop definit, să convingă fruntașii bucovineni și transilvăneni să voteze unirea necondiționată cu țara."

Nu sunt istoric, am citit și eu destul de multă literatură de specialitate privind Unirea de la 1918, îndeosebi episodul final, dar nu-mi aduc aminte să mai fi citit despre (1) prezența unei delegații basarabene la Cernăuți și Alba Iulia, cu atât mai puțin nu am știut de (2) rostul acestei delegații. Și care a fost rostul prezenței basarabenilor printre fruntașii bucovineni și ardeleni?

Așadar, la 27 martie 1918 fruntașii basarabeni proclamaseră unirea cu Țara, dar puseseră niște condiții pe care Țara, adică guvernanții de la București, trebuia să le accepte... Nu știm dacă după exemplul basarabean sau de capul lor, dar și ceilalți fruntași români, din Bucovina și Transilvania, se pregăteau să pună niște condiții. Dar ce este sigur acum este că după modelul basarabean au renunțat la condiții și celelalte două entități geografice românești!

Cartea domnului general Mălureanu ne oferă aceste informații pe cât de importante, pe atât de certe:

(a) Fruntașii basarabeni își dau seama că a face o Unire condiționată de pretenții și revendicări înseamnă a compromite Unirea, estompându-i frumusețea, componenta sublimă, de generozitate fără margini! Ca-ntre frații cei mai frați!

(b) Se întrunesc basarabenii noștri și renunță la condiții, căci numai „unirea desăvârșită și necondiționată cu Patria-mamă" avea cea mai mare putere de a se înscrie în istorie printre înfăptuirile de maximă importanță ale Neamului.

(c) Apoi, o delegație de basarabeni, în frunte cu Pan Halippa, pleacă imediat la Cernăuți, unde a doua zi se întrunea alt Sfat, al Țării de Sus, pentru a decide asupra Unirii. Nu știu dacă ni s-au păstrat documente privind intervenția la Cernăuți a românilor abia sosiți de la Chișinău. Dar de acum înainte avem acest document: mărturia domnului general Mălureanu. Conform acestui document, basarabenii au pledat în fața celorlalți fruntași români să renunțe la condiții și au reușit să-i „convingă"!

Am scris zeci de pagini, poate sute, pentru a comenta Unirea, îndeosebi cea de la Alba Iulia. De câteva ori am elogiat detaliul care singularizează pe plan internațional Unirea de la 1918, anume că românii ardeleni sau bucovineni ori basarabeni nu s-au târguit când au proclamat Unirea, nu au pus condiții și nici nu au avut vreo revendicare. S-au arătat încrezători, așa cum stă în tradiția românească cea mai veche și mai autentică: relațiile umane cele mai trainice se bazează pe încredere! Acea încredere pe care au avut-o unii într-alții românii și în ianuarie 1859....

De încredere va fi fost vorba și în relația domnului general Mălureanu cu Pan Halippa. În 1972 se schimbaseră multe față de vremea când Pan Halippa trecea prin temnițele cominterniste. Am aflat cu plăcere de intervenția lui Iorgu Iordan, a Guvernului român deci, vizând salvarea lui Pan Halippa din Gulagul siberian. Iată un subiect care merită toată atenția noastră. Autorul cărții de care ne ocupăm credem că mai are multe de scos din fișetul personal, de pe vremea când era organ de Securitate, aripa „naționalistă", precizez eu!

Revin și repet: este cam fără pereche la alte popoare generozitatea cu care au acționat românii în ianuarie 1859 și în toamna lui 1918. Tabloul complet al celor petrecute în 1918 nu se mai poate lipsi de mărturia pe care Pan Halippa i-a făcut-o domnului general Vasile Mălureanu. Această mărturie intră în circuitul public de informații grație cărții domnului general. Este probabil punctul de impact maxim pe care această carte îl are pentru istoriografia română și pentru cititori!

Despre alte motive de interes maxim pentru istoria recentă a României vom vorbi cu altă ocazie. Deocamdată înregistrăm cu satisfacție această „realizare" de excepție a hulitei noastre Securități: am aflat detalii decisive privind rolul de model de comportament românesc pe care Basarabia, fruntașii români de la Chișinău, l-au avut în anul de grație 1918 pentru toți politicienii români! Dar și pentru noi, cei de azi, în mai puțin fericitul leat 2016...

P.S. Sunt interesante analizele sociale ale lui Umberto Eco, exprimate în interviuri, și cităm câteva pentru că le găsim atât de potrivite cu ceea ce vedem și trăim noi acum.

„În industrie se știe ce se produce. În finanțe e vorba de niște semne pe hârtie. Faptul că toate marile mișcări economice ale lumii nu se bazează pe obiecte cu adevărat reale, ci pe ficțiuni, a devenit o problemă. Un filosof este obișnuit să vorbească despre lucruri abstracte, dar economiștii, în ziua de azi, sunt într-un domeniu de abstractizare încă și mai mare! Bătrânul Ford sau bătrânul Agnelli se urcau în automobile. Ei știau ce este un motor. L-au văzut funcționând. În schimb, un industriaș sau un finanțist care au o întreprindere care fabrică calculatoare nu știe nici măcar ce se poate face cu o asemenea mașină. Un hacker știe mai mult decât el, care sunt posibilitățile oferite de obiectul produs."

Despre bani și sistemul bancar, făcând referire la expresia latină „Auri sacra fames", are următoarea observație: „...lupta pentru putere (cu ajutorul aurului) a traversat toate civilizațiile. Altădată puterea era poate mai legată de armată... Napoleon n-ar mai fi căpitan de artilerie, el ar exploata puțuri de petrol în Texas."

Tot la fel de malițios se exprimă și despre viitoarele catastrofe mondiale anunțate (de altfel) de-a lungul secolelor: „Anunțul sfârșitului timpului este un sport, care permite intelectualilor să câștige un ban."

Între timp, am progresat, sfârșitul săptămânii dovedindu-se un bun înlocuitor...

Sfatul Țării–2

...Speranțele că inițiativa va veni dinspre Chișinău și că doar de Chișinău depinde Reunirea au reprezentat o pistă falsă, convenabilă unor politicieni români.

E ca și cum am începe să construim un pod peste Prut, iar dincolo nu ne așteaptă nimeni.

Podul trebuie construit concomitent de pe ambele maluri. Numai așa vom reuși. (...)

Preconizăm – prin acțiunile noastre – să facem totul ca la 27 martie 2018 să putem serba împlinirea celor o sută de ani de la Unirea Basarabiei cu România împreună. Fără graniță pe Prut. (Nicolae Dabija)

Duminică, 27 martie 2016, la ora 10.00, la Palatul Național din Chișinău au început lucrările Congresului de Constituire a Sfatului Țării–2. A rostit o documentată și mobilizatoare cuvântare scriitorul academician Nicolae Dabija, redactorul-șef al revistei *Literatura și Arta,* au vorbit apoi un mare număr de personalități de pe cele două maluri ale Prutului.

Au fost adoptate, cu unanimitate de voturi, două importante documente: *Proclamația de constituire* a Sfatului Țării–2 și *Declarația de Reunire,* pe care le reluăm în cele ce urmează, după *Literatura și Arta* din 31 martie 2016.

Au urmat Mitingul Unirii și Marșul Unirii, prin centrul orașului, cu o participare estimată la zeci de mii de persoane, una dintre cele mai ample manifestații din ultimii ani de la Chișinău.

Declarație de Reunire

Actul Unirii Basarabiei cu România, votat la 27 martie 1918 de către Sfatul Țării, organul reprezentativ al Republicii Democratice Moldovenești, precum și Decretul-lege nr. 842 din 9 aprilie 1918 asupra Unirii Basarabiei cu vechiul Regat al României, publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 8 din 10 aprilie 1918, nu au fost anulate până în prezent de nimeni: nici de URSS, nici de România, nici de Rusia.

Menționăm că Tratatul încheiat între Turcia și Rusia la 16 martie 1921 consemnează, în articolul VI, că părțile contractante consideră toate tratatele precedente, semnate de Imperiul Otoman și cel Țarist, inclusiv Tratatul din 16 mai 1812 de la București, prin care teritoriul dintre Prut și Nistru fusese anexat la Rusia țaristă, ca fiind anulate, acestea pierzându-și puterea juridică.

La 27 martie 1918 decizia Sfatului Țării s-a încadrat în normele dreptului internațional, care prescriu dreptul popoarelor la autodeterminare, prevedere consemnată și de Tratatul de Pace de la Paris din 4 iunie 1920, prin care Consiliul Suprem al Conferinței de Pace (Franța, Anglia, Italia și Japonia) recunoaște Unirea Basarabiei cu România, părțile semnatare recunoscând faptul că, din punct de vedere geografic, etnografic, istoric, Basarabia a fost din toate vremurile pământ românesc și a constituit o parte integrantă și indivizibilă a Principatului Moldovei.

La 4 iulie 1933 România și URSS au semnat Convenția de la Londra privind definirea agresorului, prin care se recunoșteau teritoriile existente ale țărilor semnatare.

La 23 august 1939, între Germania și Rusia a fost semnat Pactul funest Ribbentrop-Molotov de reîmpărțire a lumii, Basarabia și Nordul Bucovinei fiind ocupate de URSS în urma unor note ultimative, care amenințau cu război România, și nicidecum diplomatice.

La 24 decembrie 1989 Congresul Deputaților Poporului din URSS a condamnat semnarea Protocolului adițional din 1939 și „a altor înțelegeri secrete cu Germania”, recunoscând că acestea sunt, din punct de vedere juridic, lipsite de temei și de valabilitate din momentul semnării lor.

Pornind de la recunoașterea pe plan internațional a României în frontierele ei firești de către marile puteri, precum și ținând seama de validarea de către Rusia Sovietică și Turcia a nulității consecințelor Păcii de la București din 16 mai 1812, precum și condamnarea de către URSS și alte state a Pactului Ribbentrop-Molotov, precum și de falimentarea statului Republica Moldova, cu sărăcia, corupția, furtul de miliarde, incompetența clasei politice, care au anihilat litera și spiritul Declarației de independență a acesteia, dat fiind faptul că

adunarea de azi, 27 martie 2016, convocată de Sfatul Țării–2, este reprezentativă, ea având delegați din majoritatea localităților Republicii Moldova, cu împuterniciri prevăzute de procesele-verbale prezentate, propunem onoratei asistențe RECONFIRMAREA PRIN VOT A ACTULUI DIN 27 MARTIE 1918 DE REUNIRE A BASARABIEI CU PATRIA-MAMĂ ROMÂNIA.

Trăiască Republica Moldova reunită cu România!

Proclamație de constituire: Sfatul Țării–2

Congresul Unioniștilor din Republica Moldova, forul reprezentativ format din toate categoriile sociale: intelectuali, tineri, ofițeri, agricultori, veterani etc.,

Noi, adepții mișcării de reunificare, delegați la Congresul Sfatului Țării–2,

Pornind de la aspirațiile naturale de a locui într-un stat european sigur și prosper;

Având în vedere dreptul oricărei națiuni la autodeterminare, fară niciun amestec din afară;

Considerând statul de drept, democrația, dreptul internațional, drepturile omului, dreptatea și pluralismul politic ca valori supreme;

Reafirmând devotamentul nostru față de valorile general umane, dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate statele, conform normelor unanim acceptate ale dreptului internațional;

Condamnând actele criminale și ilegale de dezmembrare teritorială din 1775, 1812 și Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939, între regimul fascist și sovietic;

Luând act de mișcarea de renaștere națională din 1988–1992 și de protestele anticomuniste din 2009;

Luând act de Constituția Republicii Moldova, care stipulează că suveranitatea națională aparține poporului;

Apreciind, din aceste considerente, că a sosit clipa astrală a săvârșirii unui act de justiție, în concordanță cu istoria poporului nostru, cu normele de morală și de drept internațional;

Subliniind dreptul constituțional al concetățenilor noștri la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice, culturale și lingvistice;

Subliniind dreptul suveran al statelor la formarea unor entități statale noi;

Adoptăm această Proclamație, declarând-o actul fondării Sfatului Țării–2.

Congresul din 27 martie 2016, de la Chișinău, la care au participat 1725 de delegați, PROCLAMĂ crearea SFATULUI ȚĂRII–2 și învestirea membrilor săi pentru îndeplinirea obiectivelor de mai jos:

– Implementarea etapelor și a principiilor prevăzute în „Foaia de parcurs – REUNIREA 2018”;

– Informarea tuturor ambasadelor, privind proiectul Reunificării României și Republicii Moldova într-o entitate statală comună, precum și a consecințelor acestui fapt pentru securitatea regională și europeană;

– Înfrățirea tuturor localităților din Republica Moldova cu localități din România;

– Promovarea în teritoriu a beneficiilor pentru culturile agricole ca urmare a reunificării;

– Promovarea avantajelor reformei administrative și revenirea la județe în Republica Moldova;

– Promovarea avantajelor introducerii punctelor vamale comune R. Moldova – România;

– Promovarea avantajelor unificării valutare prin instituirea unei valute comune și preluarea de către BNR a gestionării segmentului financiar-bancar al R. Moldova;

– Promovarea avantajelor unificării vamale și a politicilor fiscale după modelul UE;

– Promovarea avantajelor unificării activităților diplomatice;

– Introducerea unui serviciu militar profesionist, după standarde NATO în R. Moldova;

– Pregătirea unei agende precise pentru rezolvarea conflictului transnistrean, prin obținerea unor negocieri directe între București și Moscova;

– Facilitarea procesului de redobândire a cetățeniei române;

– Dialogul cu autoritățile competente pentru finalizarea urgentă a lucrărilor de interconectare și obținerea independenței energetice până în 2017;

– Dialogul cu autoritățile competente pentru construcția unei linii de căle ferată Chișinău – Iași, cu ecartament european, și construcția unei linii de căle ferată de mare viteză Bălți – Chișinău – București – Timișoara;

– Construcția autostrăzilor Chișinău – București și Chișinău – Iași – Cluj-Napoca;

– Crearea unui spațiu audiovizual unic, România – R. Moldova;

– Unificarea programelor educaționale din România și R. Moldova;

– Adoptarea programelor educaționale din România în instituțiile de învățământ din R. Moldova;

– Unificarea sistemului de telefonie, a serviciului de urgență 112 și a serviciilor poștale;

– Promovarea avantajelor constituirii în România a unui Fond pentru Republica Moldova.

Chișinău, 27 martie 2016

(Urmare de la pag. 9)

Cu câteva zile înainte să moară, dr. Amos Frâncu se ocupa cu febrilitate de organizarea la Teatrul Național din Cluj, împreună cu actori de la Teatrul Național din București, a unui spectacol la care avea să participe și Regele Carol al II-lea, invitat să ia parte la sfințirea Catedralei Ortodoxe. Beneficiile spectacolului urmau să fie repartizate copiilor de moți, flămânzi și desculți, în pragul iernii. Nu știm dacă aceștia au primit sau nu pâinea și laptele de care aveau atâta nevoie în casele lor friguroase („cornul și laptele” în școli n-au fost inventate în zilele noastre, ci atunci). Deși luptase zeci de ani pentru pădurile promise moților de Regele Ferdinand și de Ionel Brătianu, cerșindu-le drepturile mărimilor zilei, însoțit de protopopul Alexandru Munteanu și primarul Teodor Șușman, interesele economice potrivnice i-au depășit puterile. Această tragedie continuă și în zilele noastre, cu scandalurile nesfârșite legate de „băieșii”/minerii Munților Apuseni și tăierea la ras a pădurilor.

Guvernul țărănist a acceptat organizarea, la Cluj, a unor funeralii naționale, la care au vorbit, printre alții, Emil Hațieganu, ministrul Ardealului, dar și prietenii săi apropiați, protopopul Elie Dăianu și preotul scriitor Ion Agârbiceanu. După o viață de trudă, rămășițele lui pământești au cunoscut în sfârșit odihna, cu un discurs înduioșător ținut de profesorul Traian Mager, fostul comandant al gărzii naționale din Hălmagiu, alături de Ana, mama sa mult iubită, și de Ioan, tatăl pe care l-a pierdut la o vârstă fragedă. Rămâne o pildă exemplară de toleranță religioasă pentru noi, cei de azi, stipularea în testament a cerinței ca la moartea sa să oficieze doi preoți, unul ortodox, celălalt greco-catolic. Gest simbolic, al unui greco-catolic plin de respect față de ortodocși, în amintirea unei mame care i-a stat mereu în preajmă.

Dr. Amos Frâncu și-a cheltuit întreaga avere pentru a-i apăra pe moți. A murit umilit și sărac, deși merita, fără îndoială, recunoștința deplină a întregului neam.

În Clujul și Buștenii zilelor noastre există străzi eponime. Nu și în Sibiu sau în Baia de Criș. Cam puțin pentru acest patriot marginalizat și intrat într-un con de umbră nemeritat. Oare mai pune cineva, azi, măcar o floare, pe mormintele Frâncilor de la Baia de Criș?

Moisil - 110

Gr.C. Moisil și bucuria cunoașterii

Alexandru A. POPOVICI

În prima parte a activității sale, Gr.C. Moisil împărtășea (după cum se vede și în *Pluralismul logic,* din 1945) părerea lui E. Meyerson, că fizica nu e posibilă fără metafizică și, adăuga Moisil, matematica fără o epistemologie, adică știința fără o filosofie, pentru că imperativul pozitivist al eliminării filosofiei se sprijinea el însuși pe o filosofie. Totuși, lucrările în care și-a expus ideile filosofice sunt destul de puține înainte de 1946, iar în a doua parte a vieții, când filosofia pare să fi suferit o devalorizare în ochii săi (acordându-i doar rolul de unificatoare a cunoștințelor științifice), nu le găsim decât în volumele de eseuri și interviuri.

Această împărțire pe două perioade (1925-1945, 1946-1973) e valabilă și pentru creația sa științifică. Ea n-a fost determinată de evenimente externe sau de o criză internă, ci, poate, de o anume pendulare între cele două domenii principale ale intereselor sale științifice: mecanica și logica, sau, mai general, științele naturii și științele omului.

Idealul lui Moisil de fericire era „să trăiască printre oameni care să judece just”. Desigur, pentru a putea dialoga cu ei. Această pasiune, care devenise o vocație, a transformat-o într-un adevărat model al cunoașterii bazate pe dialogul între subiecții cunoscători. Un model pe care l-a expus strălucit într-o conferință numită semnificativ *Eu și ceilalți,* din 1945, în cadrul ciclului *Știință și cunoaștere* (a cărei audiere l-a tulburat pe studentul de atunci Mircea Malița). O formulare mai exactă o dăduse încă din 1940-41, în lucrarea *Determinism și înlănțuire,* de la seminarul lui Octav Onicescu de filosofia științei, iar în 1965 o va preciza în postfața la *Essais sur les logiques nonchrysipiennes* (Ed. Academiei, 1972).

Capacitatea sa de dialogare, de a vedea în alții niște egali ai săi (chiar dacă relațiile „oficiale” erau altfel, de exemplu, de la profesor la studenți), își avea sursa în posibilitatea sa de dedublare repetată (de a-și lua gândurile drept obiect, drept temă de meditație, iar rezultatul din nou ca obiect), într-un proces recurent transfinit. L-a descris (semnificativ, tot într-un dialog, pledând pentru imposibilitatea îndeplinirii îndemnului apolinic și socratic la autocunoaștere) pe niște foi păstrate de la vârsta de 20 de ani. E o operație pe care a numit-o mai târziu regresiune tematică sau iterarea tematizării și pe care a matematizat-o în diversele sale lucrări de logică „elementară”, sub forma schemelor deductive de diferite ordine.

În primul grup de eseuri (din 1939-45) revine ca un laitmotiv „libertatea” – libertate axiomatică (în alegerea principiilor), de aserțiune (în afirmarea gândirii proprii, individuale) și de simpatie (în comunicarea cu ceilalți). E o libertate totuși limitată, care își impune propriile ei exigențe: coerența (compatibilitatea axiomelor), justețea (folosirea unor reguli corecte de gândire) și comunicabilitatea (existența unor reguli de transformare, pentru trecerea de la un eu la altul). Întrucât, chiar dacă subiecții au acces la concret, comunicabilitatea nu este perfectă, în relația intersubiectivă se impune renunțarea la particular și accidental, ea făcându-se numai prin *universale.* Astfel, „realul” cunoscut ajunge „o clasă de reprezentări inexacte”, un ansamblu de semnificații invariante abstracte.

Pe urmele lui Poincaré, Moisil renunță la apriorismul kantian al formelor spațio-temporale și logice ale conștiinței, înlocuindu-l cu un *a priori* format dintr-un grup epistemologic al transformărilor spațiale, căruia îi adaugă un lanț epistemologic al succesiunii temporale, iar, mai târziu, o logică elementară, bazată tot pe lanțuri, dar și pe latici.

În *Determinism și înlănțuire,* lumea exterioară încă mai apărea ca o realitate, în această epistemologie colectivă, dinamică și constructivă (inspirată de relativitatea einsteiniană și mecanica cuantică), în care se ajungea la „construcția unui real care colaborează cu noi și cu care colaborăm, creându-l și iscodindu-l, adică punându-l în împrejurări în care el se creează, conform întrebării puse și conform posibilității sale”. Afirmația că „geometria și logica [...] reflectează, în structura ideii de adevăr, natura problematică a realului” nu înseamnă că realul impune subiectului o anumită logică, deoarece natura lui e determinată de modul cum îl concepe subiectul.

Mai târziu, în *Eu și ceilalți,* realul dat dispare cu totul din câmpul de interes al subiecților, astfel încât rezultatul cunoașterii și comunicării pare un imaginar pur. Abia în postfață la *Essays…*, când își precizează modelul, reintroduce în dialog și lumea obiectivă, întrucât „confruntarea experienței proprii cu cea a semenilor e de conceput numai ca o continuă referire la o realitate exterioară”. Acum însă e mai favorabil unei epistemologii genetice (influențat poate de ideile lui Piaget) și constată că, prin folosirea lanțurilor, reușise construcția logicilor elementare și a succesiunii temporale, dar teoria lor algebrică se dovedise neinteresantă.

Spre sfârșit, recunoștea însă cu înțelepciune senină: „Știința, ca orice realitate a lumii fizice [...], nu e așa cum vrem noi”. Devenise un realist, fără a-și pierde totuși încrederea în acțiune: „Omul n-a putut să-și satisfacă dorințele lui, ci a învățat să trăiască în lumea în care este, așa cum este. Și, trăind în ea, s-o schimbe.”

Nu cred că se poate vorbi la Moisil de o filosofie propriu-zisă, ci doar de o poziție filosofică – raționalismul (pe care îl apără și îl dezvoltă alături de Octav Onicescu și Anton Dumitriu). Încrederea în rațiunea umană o argumenta prin constatarea failibității instinctului și rațiunii, dar a incorijibilității primului, față de corijibilitatea ultimeia (iar în etica oamenilor, a constanței răului, dar a sporirii binelui).

Raționalismul său era unul nedogmatic, de problematizare a eului, realului și științei („învață-te să te îndoiești de câte ori crezi că ai dreptate”, își spunea sieși și altora), de eliminare a certitudinilor apodictice din știință și de acceptare a nefinitudinii extensive și intensive a științei („o problemă nu e niciodată rezolvată, ea e mai mult sau mai puțin rezolvată”). În efemeritatea cunoștințelor găsea certitudini pentru efemeritatea legilor („legile enunțate de știință sunt definitiv cunoscute tocmai pentru că, fiind provizoriu cunoscute, cele mai noi înglobează pe cele mai vechi”).

Matematica reprezenta, pentru Moisil, nucleul de rezistență al raționalismului, iar gradul de științificitate al unei teorii îi apărea dat de gradul ei de matematizare. Aici, credința sa se transforma într-un adevărat pan-matematism, bazat pe constatarea că „ori de câte ori au fost indicate limite cunoașterii matematice, ele au fost depășite”.

Dacă a respins întotdeauna logicismul lui Russell și ideea tautologiei matematicii, în perioada 1935-40 pare să fi aprobat intuiționismul matematic al lui Brouwer, pe când în 1944 pare mai apropiat de formalismul promovat de David Hilbert, prin refuzul interpretării modelelor logico-matematice în limbajul natural, al comparării rezultatelor ei cu gândirea concretă modelată și prin reducția inteligibilității la corectitudinea formulării matematice. Ulterior, a revenit la o concepție mai realistă și chiar recunoștea că semnificația unora dintre propriile sale teoreme îi rămăsese mult timp ascunsă.

Paradoxurile logico-matematice i se păreau fără gravitate și datorate doar unor practici individuale defectuoase (corijabile prin teoria lui Russell a tipurilor logice). De ce s-ar fi ferit de ele când le folosea la fiecare pas, iar unul clasic, mai puțin exploatat („paradoxul chelului”) i-a servit drept punct de plecare pentru logica judecăților nuanțate? „Matematicianului să nu-i fie frică de oprelițtile filosofiei. Filosofia trebuie să explice știința”, scria el spre sfârșitul vieții, printr-o amuzantă aplicație ad hoc a principiului de *Realpolitik* al faptului împlinit (cu matematicianul ca războinic, iar filosoful ca diplomat). Matematica este pentru el „modul modern de a gândi”, aceasta și datorită transformărilor pe care le suferise în ultimul secol. Mulți au repetat ideea lui Moisil că matematica nu mai este cantitativă, ci structurală; mai puțin s-a amintit a doua caracteristică indicată de el (ca o confirmare a acelui principiu al tematizării iterate a conștiinței, ce-i era drag), abstragerea conceptelor nu din lumea reală, ci din înseși conceptele matematicii (așa cum, aș spune, Nastratin Hogea al lui Ion Barbu, se hrănea cu propriul lui trup).

Dacă Țițeica și Pompei aparțineau (ca primă generație de mari matematicieni români) vârstei clasice, Moisil era un creator romantic, un inovator rebel, pasionat de teritorii exotice și metode inedite, nonconformiste. Așa cum Camil Petrescu „vedea idei”, iar *ecuația* artei sale erau „rațiune plus pasiune”, Moisil vedea peste tot structuri, iar matematica îi apărea ca o îmbinare de fantezie cu rigoare. Fantezia se manifestă în invenția „făpturilor matematice” noi și în imaginarea căilor de demonstrație. Fantezia e mai dificilă în demonstrație, pentru că lucrează sub constrângerea celor „doi poli ai logicii, ceea ce precede și ceea ce urmează”.

Lui Moisil, știința îi apare, până la urmă, ca o colecție de legi cu valabilitate obiectivă, care nu pot fi schimbate după dorință, ci doar folosite pentru predicții teoretice și aplicații practice. Ea începe când (în spirit pozitivist) renunță la căutarea esențelor și reușește să rezolve probleme. Știința modernă îmbină raționamentul deductiv rafinat cu experimentarea riguroasă (deci cu raționamentul inductiv). Cercetarea științifică parcurge un ciclu format din câteva faze: „experimentatorii descoperă legi noi, teoreticienii le dau o formă matematică, matematicienii trag consecințele logice”, iar dacă știința este constituită, se aplică în proiectarea tehnică și în industrie, care este „un imens laborator de verificare”. Există o interacțiune specifică între aceste faze, care formează un tot.

În anii ’40, faptul i se pare creat de savant, prin întrebările pe care le pune și izolarea pe care o impune; în anii ’60, acest aspect creativ rămâne valabil doar la nivel psihologic. Experiența, credea el, nu se reduce la măsurare și statistică, pentru că judecățile statistice, spre deosebire de cele inductive, nu duc la propoziții universale, cum sunt cele științifice. Conceptele folosite în știința inductivă le va numi stohastice și va încerca să formalizeze raționamentele inductive. Principiul esențial al gândirii științifice ar fi „potrivirea dintre calcul și experiență”, dar experiența nu poate invalida matematica folosită de teorie, ci doar teoria, și anume, în ansamblul ei – o afirmație care cred că are nevoie de o anumită nuanțare, pentru că, de exemplu, criza matematicii pitagoreice ar putea fi considerată ca fiind generată de un eșec al matematicii aplicate, dar care n-a dus la invalidarea ansamblului acelei matematici.

Obiectivitatea științifică nu se obține doar prin corelarea teoriei cu experiența, ci și (ca în concepția lui K. Popper) prin publicarea și discuția critică colegială a ipotezelor și rezultatelor, în acord cu modelul epistemologic social indicat mai sus. Greșeala nu este permisă, ci doar tolerată, dar frica față de ea poate duce la conformism. Dacă nu există știință fără filosofie, totuși, afirmă Moisil, nici știința „nu poate fi făcută responsabilă de filosofia pe care oamenii o dezvoltă, plecând de la ea”, pentru că între ele nu există o relație univocă: „la aceeași teorie științifică se pot adapta mai multe filosofii” (așa cum, aș zice, potrivit „principiului subdeterminării teoriei”, la aceleași fapte experimentale pot corespunde mai multe teorii).

(În figură: Gr.C. Moisil, centru-dreapta; A. Pârvu, stânga; A. Popovici, centru; N. Teodorescu, dreapta, cu soțiile, la Poiana Țapului, în 1950)

Moisil - 110

Criza apărută în fizică, prin crearea teoriei relativităţii şi mai ales a mecanicii cuantice, nu este, după Moisil, de natură epistemologică, ci ontologică (deci privind modul de a fi al naturii, nu al ştiinţei, ceea ce, cred, ar fi greu de împăcat cu epistemologia sa constructivă). Determinismul (în abordarea sa, pe care o numeşte filosofie axiomatică şi care constă în reducerea unei teorii filosofice la principiile ei, urmată de studierea consecinţelor acestora) înseamnă o mărginire exterioară a fenomenelor, manifestată fizic prin interdependenţa cu alte fenomene, iar logic (adică teoretic), prin existenţa legilor ce descriu fenomenul. Această interdependenţă poate fi descrisă fie cauzal, fie finalist (prin principii variaţionale), a doua modalitate nefiind decât reciproca primeia şi neimplicând nicio teleologie cosmică.

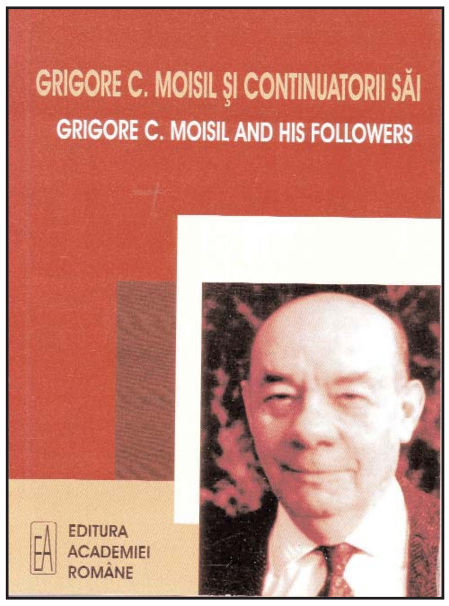
Actul liber, dimpotrivă, e spontan, nerepetabil, imprevizibil, independent, constituie propria sa cauză, iar judecăţile asupra sa sunt problematice, nu apodictice. Determinismul sau indeterminismul fizic n-ar avea nicio influenţă asupra celui psihic, ceea ce mi se pare îndoielnic, măcar ţinând seamă de coprezenţa lor, dar afirmaţia e simptomatică pentru sentimentul de libertate absolută al tânărului matematician.

Reducând fizica matematică la reprezentarea prin sisteme de ecuaţii diferenţiale, Moisil exprimă, în *Determinism şi înlănţuire,* „concepţia restrânsă a determinismului", prin două principii: 1) determinarea evoluţiei prin condiţiile iniţiale ale ecuaţiilor diferenţiale şi 2) continuitatea soluţiilor faţă de datele iniţiale (stabilitatea, am spus noi). Atât mecanica clasică, cât şi cea cuantică (în varianta ondulatorie, prin ecuaţia lui Schrödinger) se dovedesc astfel restrâns deterministe, iar ultima, ca „o evoluţie deterministă a unei probabilităţi". Adăugând un al treilea principiu (al continuităţii faţă de variaţia legilor fizice), se obţine un „determinism complet".

Mai departe, Moisil studiază consecinţele cunoaşterii incomplete a lumii fizice, ipoteză acceptabilă de un raţionalism nedogmatic. Această incompletitudine ar putea privi fie (a) existenţa unor substanţe cu proprietăţi necunoscute, fie (b) incompleta cunoaştere a legilor fizice. În prima ipoteză, determinismul complet duce la un indeterminism esenţial, căci trebuie abandonat în favoarea celui restrâns. Acesta poate fi interpretat ca o condiţie de aplicabilitate a legilor, în cazul neîndeplinirii riguroase a condiţiilor de experimentare. Astfel, teoria matematică poate fi privită ca un „prototip al unei infinităţi de experienţe de laborator şi a altora imaginare", puţin diferite între ele. Legătura dintre fizică şi metafizică explică, în concepţia lui Moisil, existenţa cunoaşterii deductive sau asertorice în antichitate, respectiv în Evul Mediu, legate de concepţia unei existenţe apodictice, respectiv necesare (prin natura Divinităţii). Acceptarea, de către raţionalismul modern, a posibilităţii variabilităţii (contingenţei) legilor naturii, precum şi ontologia stohastică a mecanicii cuantice, fac necesară folosirea, în ştiinţă, a unor alte logici, logicile modale nechrysippiene şi chiar nearistotelice (pe care le-a studiat Moisil).

Prin evidenţierea unei condiţionări a ştiinţei de către mentalul colectiv, ca şi prin atenţia dată (cum vom vedea) condiţiilor sociale ale ştiinţei, Moisil se apropie de concepţia lui Th. Kuhn, iar prin partea dinamică şi constructivă a epistemologiei sale, de neoraţionalismul lui Gonseth şi Bachelard (ale căror lucrări se pare că nu le-a cunoscut, din păcate).

Am văzut că cele două domenii în care Moisil a lucrat cu precădere au fost mecanica şi logica. Se poate observa o situaţie ciudată: dacă în logică a fost atras de aspectele modale, neclasice, în mecanică s-a axat pe aspectele clasice, neprobabiliste. S-ar spune că, în adâncul sufletului său, libertatea era un atribut uman, pe când natura rămânea un tărâm al necesităţii.

În ceea ce priveşte mecanica, el a reuşit o generalizare a metodelor mecanicii analitice discontinue la sisteme continue şi în special elastice (lucrări care au pus bazele şcolii româneşti de mecanică a mediilor continue).

Moisil privea logica drept o ştiinţă a formelor gândirii corecte, dar şi drept o „ramură a matematicii aplicate", o reconstrucţie deductivă a unor fapte de observaţie şi experimentare. Cercetările lui au început în 1936, prin studiul silogismului clasic şi al matematicii moderne. A urmat cea mai importantă contribuţie a lui Moisil în domeniul logicilor modale (descrise ulterior în *Pluralismul logic,* din 1945). Ea a constat în caracterizarea algebrică a logicilor lukasiewicziene, prin construirea, pentru ele, a unor analoge ale algebrelor lui Boole pentru logica clasică, şi care au primit numele de algebre Lukasiewicz-Moisil (sau, mai simplu, algebre Moisil).

Cercetările lui Moisil în logică matematică şi mecanisme automate au creat în România o şcoală puternică (L. Livovschi şi S. Rudeanu mai întâi, V. Boicescu, G. Georgescu şi A. Iorgulescu, foştii mei colegi de studenţie matematică, ş.a. mai târziu), precum şi discipoli în Argentina, Rusia, Franţa etc.

Moisil considera că matematizarea va permite ştiinţelor umane actuale să se transforme în adevărate ştiinţe. A anticipat matematizarea lingvisticii (contribuind şi cu câteva lucrări de pionierat), care a cunoscut succese notabile prin lucrările lui Solomon Marcus şi ale elevilor săi.

Concepţia lui Moisil asupra condiţiilor psihologice şi sociale ale ştiinţei, caracterul ei sistematic şi multiplicitatea perspectivelor s-au născut atât din eforturile sale constructive (de organizare a Societăţii de Matematică din România, a celor două serii ale *Gazetei Matematice* şi a Centrului de Calcul al Universităţii), cât şi din lupta pe care a trebuit să o ducă, în două etape: în timpul lui Gheorghiu-Dej (cu prejudecăţile dogmaticii staliniste împotriva ciberneticii, informaticii şi cercetării operaţionale) şi în timpul lui Ceauşescu (de astă dată, împotriva încercărilor voluntariste de desfiinţare a cercetării fundamentale, sub pretextul apropierii ştiinţei de producţie).

Cele trei volume de eseuri (*Îndoieli şi certitudini, Ştiinţă şi umanism, Un profesor nu ca oricare altul*), publicate în ultimii ani de viaţă sau postum, conţin ideile sale dispersate asupra procesului de creaţie ştiinţifică şi de obiectivare a cunoaşterii individuale (prin transformarea ei în ştiinţă sau în cunoştinţe transmisibile sau aplicabile).

Moisil considera că problema celor două culturi (ştiinţifică şi umanistă) nu e doar falsă, ci una denotând o decadenţă a civilizaţiei, de scădere a vigorii ei creative, epocile de efervescenţă creatoare necunoscând o asemenea separaţie. Avea convingerea că asistă la unificarea lor şi milita pentru ea. A căutat permanent să scoată la iveală asemănările (de creaţie, receptare şi obiectiv urmărit) dintre artă şi ştiinţă, prin punerea în valoare a aspectelor emoţionale ale creaţiei ştiinţifice şi a celor cognitive din opera de artă.

O teorie este asemenea unei picturi – e o copie infidelă, dar semnificativă, informând simultan asupra realităţii şi asupra realizatorului, denotând nu numai un adevăr, ci şi o stare sufletească. „Omul de ştiinţă e un om întreg", care îşi angajează în cunoaştere nu numai mintea, ci toată fiinţa. Creaţia ştiinţifică (şi mai ales cea matematică), implică o doză mare de invenţie şi fantezie, dar şi o nostalgie a comunicării. O carte de ştiinţă „apare întâi precis şi absurd, ca un vis. Vrea să se desfăşoare, să trăiască, gând din gândul tău, în gândurile altora". O operă ştiinţifică e şi o destăinuire, după cum una artistică trebuie să fie o mărturie, nu doar sentimentală, despre experienţele autorului sau ale altora, tinzând spre obiectivare şi universalitate. Receptarea şi înţelegerea lor presupun o pregătire sufletească şi o instruire corespunzătoare. Noutatea ştiinţifică şi artistică, dacă este importantă, stârneşte împotriviri. Autorul trebuie să lupte pentru operă, iar curajul şi perseverenţa, capacitatea de a rezista la lovituri, fac parte din talent.

Aceste calităţi, geniul socratic al lui Moisil le-a avut atât în tinereţe, când şi-a luat libertatea să-şi afirme pe căi neconvenţionale ideile înnoitoare, cât şi spre sfârşitul vieţii, când a opus arbitrariului dictatorial adevărul legilor necesare. Nu e singurul paradox pe care l-a trăit.

A practicat logica de dragul creaţiei libere, dar i-a găsit justificarea în aplicarea practică. A militat pentru relaţia ştiinţei cu tehnica şi a trebuit să lupte cu practicismul. S-a simţit stimulat de existenţa celorlalţi şi de comunicarea cu ei, dar a suferit datorită dependenţelor sociale şi invidiei colegilor. A ţinut permanent la lărgirea domeniului său de competenţă profesională, dar a trebuit şi să-l apere de incompetenţa altora. În fine, a reuşit să explice multe, însă va rămâne actual prin întrebările pe care le-a pus altora, dar mai ales sieşi.

Aşa cum i-a plăcut să spună, a lăsat „ca şi viitorul să aibă parte de bucuria cunoaşterii".

Mediul optim al gândirii moisiliene a fost acela al legăturilor interdisciplinare, mai întâi între discipline matematice, apoi între matematică şi alte discipline. Istoria ştiinţei româneşti va trebui să consemneze faptul că Moisil a fost, în deceniile al şaselea şi al şaptelea ale secolului XX, unul dintre cei mai mari animatori pe care i-a cunoscut ştiinţa românească, o adevărată instituţie de integrare culturală, polarizând cele mai variate preocupări de creaţie ştiinţifică şi artistică. Iată doar câteva idei pentru care a militat:

a) Alături de metoda obişnuită de reducere a studiului mulţimilor infinite la cel al mulţimilor finite, deci de aproximare finită a infinitului, matematica actuală pune în evidenţă şi aproximarea finitului cu ajutorul infinitului.

b) Matematica clasică a fost o matematică a numericului, a cantităţii. Odată cu începutul secolului XX, pe măsură ce se dezvoltă topologia şi algebra modernă, logica matematică, teoria categoriilor şi alte ramuri „calitative" ale matematicii, matematica îşi deplasează atenţia de la cantitate spre structură. Matematica contemporană este prin excelenţă una structurală, în opoziţie cu cea anterioară, care era cantitativă.

c) Prin trecerea de la etapa numerică la cea structurală, matematica dobândeşte o aplicabilitate universală, care decurge din chiar dialectica ei internă şi din „metabolismul" ei firesc cu celelalte discipline; niciun domeniu nu se mai poate sustrage razei de acţiune a matematicii.

d) Datorită celor observate la punctul precedent, caracterul din ce în ce mai aplicativ al matematicii nu numai că nu se opune tendinţelor de abstractizare din ce în ce mai înaltă, dar este tocmai o consecinţă a acestor tendinţe.

e) Dezvoltările aplicative fecunde sunt tocmai cele care decurg din dialectica internă a dezvoltării ştiinţei, nu cele care pleacă de la un deziderat exterior acestei dezvoltări.

f) Apariţia şi dezvoltarea calculatoarelor electronice implică modificări fundamentale atât în optica fiecărei ştiinţe în parte, cât şi în întreaga organizare a vieţii sociale. (...)

g) Aşa cum matematica clasică, predominant cantitativă, numerică, a fost urmată de matematica modernă, a structurilor (legiferată prin tratatul lui N. Bourbaki), aceasta din urmă este, la rândul ei, depăşită de matematica „foarte modernă" născută din fenomenele consemnate la punctul f.

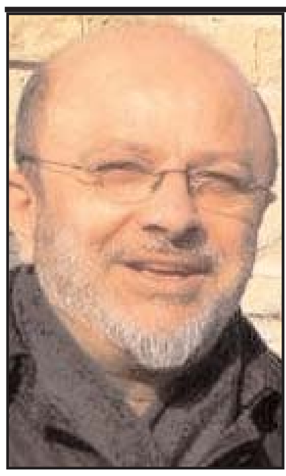
h) Preocupările interdisciplinare tind să se constituie ca partea cea mai interesantă şi mai plină de perspective a activităţii de cercetare şi creaţie.

i) Una dintre cele mai importante consecinţe ale situaţiei semnalate la punctul precedent o constituie faptul că întreaga cultură contemporană se încheagă într-o unitate organică, devenind imposibil să se mai despartă cultura umanistă de cultura tehnico-ştiinţifică. În particular, vechea opoziţie a lui Pascal dintre spiritul geometric şi spiritul de fineţe devine perimată, matematica actuală devenind un instrument deosebit de adecvat pentru înregistrarea nuanţelor sub care se manifestă aspectele de fineţe.

Deosebit de incomode pentru toţi cei care cu greu pot ieşi din deprinderi în care se află deja ancoraţi, aceste idei pot fi, desigur, puse în discuţie. Dar, independent de aceasta, modul în care ele sunt elaborate în scrierile lui Gr.C. Moisil le conferă o înaltă valoare metodologică, filosofică şi umană. Procedeele sale de argumentare obligă pe cititor la o reacţie intelectuală care poate merge de la revelaţie până la construirea unor contraargumente de natură să stimuleze dezbaterea intelectuală.

(Fragmente din capitolul final, „Grigore C. Moisil", al cărţii *Din gândirea matematică românească* de Solomon Marcus, apărută la Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975)

In memoriam

Solomon Marcus (1925-2016). Învățăturile unui om universal

Sorin ANTOHI

Pe 16 martie 2016, Alexandru Dan Ciochină mi-a cerut sugestii pentru un grupaj despre Matila Ghyka pe care-l proiectează pentru revista pe care o conduce, *Trivium.* Primele două nume care mi-au venit în minte au fost Solomon Marcus și Basarab Nicolescu. Am căzut de acord să-i contactez pe amândoi, începând cu Solomon Marcus, de care eram apropiat. În dimineața zilei de 17 martie, chiar înainte de a-i trimite un e-mail, am aflat că murise. Știam că era internat în spital, dar tot am fost luat prin surprindere. Mi se părea nemuritor. Literalmente, nu prin alegerea la Academia Română – nemurirea acordată acolo este de cele mai multe ori o simplă iluzie narcisică. În acest caz, ca în puține altele, pactul nemuririi funcționa reciproc, dacă nu de-a dreptul invers: Solomon Marcus făcea nemuritoare Academia.

L-am întâlnit prima dată în București, la Casa Scriitorilor, la începutul toamnei 1981. Era o zi frumoasă și caldă, iar la mesele de pe terasa legendară prânzeau obișnuiții mai așezați ai casei. Boema dionisiacă, spre deosebire de clientela (mai) apolinică, se întrunea pentru libații pe la sfârșitul după-amiezii și rămânea până foarte târziu, așa că oamenii cu prieteni în ambele comunități, în special cei care nu locuiau în București, puteau veni la Casa Scriitorilor direct de la gară, poposeau o vreme pentru a face turul grupurilor de care erau legați (acestea aveau o topografie relativ stabilă, ținând de dispunerea meselor în restaurantul propriu-zis), pentru a trece apoi (pe) la diverse adrese private, eventual începând cu mica locuință a lui Nichita Stănescu din Piața Amzei, mereu deschisă. Îl însoțeam în acea zi de septembrie pe Mihai Șora, care mă și găzduia, ca de atâtea ori, ca pe alți tineri provinciali, în minunatul său apartament din strada Jules Michelet. Acolo funcționa de fapt o veritabilă instituție. Un fel de *bed and breakfast* gratuit pentru cei care aspirau la cultură, cu adevărat *all inclusive* – mic dejun frugal, cu o inegalabilă cafea la ibric pregătită de gazdă, prânz la Casa Scriitorilor, cină ușoară sau petrecere la vreo casă de prieteni ori la vreun restaurant, bibliotecă de împrumut, neîntreruptă conversație însuflețită, autentică și elevată (în care tăcerile deschise spre sine și spre celălalt se integrau natural); și, mai presus de orice, *prezența* atentă, iradiantă și înălțătoare a Mai Știutorului, care te extrăgea din lume, reflecta împreună cu tine asupra ei, apoi te însoțea pe drumul îndărăt, după ce te schimbase profund fără să-ți sugereze nimic. Nici nu se punea problema să-ți impună ceva. Dacă puteai învăța ceva din acea experiență luminoasă, învățai. Dacă nu, nu, fără supărare și dojană. Am scris „luminoasă” dintr-o datorie de rezervă față de viețile noastre private. Dar, cum asemenea momente s-au repetat, *mutatis mutandis,* cu mai mulți oameni din câteva generații (de la Matei Călinescu, Toma Pavel și Virgil Nemoianu la Dan Arsenie, Marius Ghica, Aurelian Crăiuțu și alți câtiva, și mai tineri, pe care i-am cunoscut prea puțin), puteam scrie chiar *numinoasă.* Câteva clipe fulgurante, smulse timpului ori oferite în dar de acesta, ca acelea în care Mihai Șora făcea cafeaua ori tăia felii de pâine ontologic perfecte – aproape transparente –, ilustrează pentru mine spusa lui Heraclit că zeii pot fi și în bucătărie.

După o privire panoramică la peisajul uman al terasei, Mihai Șora și cu mine ne-am așezat în ziua evocată mai sus la masa la care erau deja instalați Alexandru Paleologu, pe care-l cunoșteam (între altele, ne plimbasem la Iași pe strada Lăpușneanu, care parcă reînviase pentru un sfert de oră, resuscitată din ruină și uitare de ghidul meu), și Solomon Marcus, pe care-l văzusem prima dată la Onești (pe atunci, Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej), la una dintre edițiile Zilelor Culturii Călinesciene, opera culturală și civică de o viață a poetului Constantin Th. Ciobanu. Conversația s-a legat repede. După ce i-am fost prezentat, i-am spus lui Solomon Marcus cât de mult îi apreciam cărțile din domeniile pe care le puteam urmări cu relativă competență sau cel puțin cu o curiozitate minim avizată: lingvistică, poetică, semiotică, estetică, filosofie, istoria științei. Cea mai recentă dintre acele cărți era pe atunci succinta sinteză *Semne despre semne* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1979), un volumaș de 112 pagini format de buzunar (cei mai vârstnici dintre cititori își amintesc cu siguranță colecția: „Știința pentru toți” – nobilul imperativ luminist suna ca o lozincă stalinistă, dar colecția făcea adesea știință popularizată de calitate). Cărțulia era un tur de orizont al principalelor arii și domenii în care semiotica, știința semnelor, devenise o paradigmă inevitabilă, putându-i inspira pe tineri și orienta pe maturi. Mi se părea că autorul ar fi trebuit să scrie mai multe asemenea cărți, fiindcă era printre puținii români care aveau o asemenea prodigioasă cuprindere enciclopedică a cunoașterii umane, de la știință și tehnologie la cultură și arte. I-am spus-o, a fost de acord. Apoi conversația a evoluat către exemple de teme transversale, multi-, inter- și metadisciplinare (Basarab Nicolescu ar fi spus, evident, transdisciplinare), dialoguri între discipline și discursuri care se izolaseră prin hiperspecializare, pierzându-și rolul formativ crucial, acela de orientare metodologică și epistemologică, precum și de pregătire a unor spirite enciclopedice și creative pentru prezent și viitor. Toți convivii au fost de aceeași părere, începusem chiar să dăm exemple și să stabilim priorități, dar subiectul s-a schimbat brusc, la apariția unui școlar de opt ani, care ne-a dat binețe, s-a așezat la masa noastră și, așteptându-și prânzul, a început să discute despre șah cu Marcus. Cei doi aveau o evidentă complicitate amicală, nu păreau la primul „schimb de experiență”. Am aflat apoi că profesorul universitar și elevul de școală primară chiar și jucau șah uneori. Pe elev îl chema Toader Paleologu.

Din toamna lui 1981 (când avea 56 de ani, era deci mai tânăr decât sunt eu acum; asemenea calcule automate îndeamnă întotdeauna la modestie) și până în toamna lui 2015 l-am revăzut de multe ori pe Solomon Marcus, iar în ultimele vreo două decenii am corespondat prin e-mail. Din păcate, și întâlnirile, și scrisorile/mesajele au rămas prea puține, în ciuda afinităților noastre elective, mărturisite repetat de ambii, atât în privat, cât și în public (nu neapărat în prezența celuilalt). Dar am umblat mult pe drumuri, și unul, și celălalt, el cu lunile, eu cu anii. Iar sănătatea mea precară m-a împiedicat adesea, chiar și atunci când eram la București, în special după schimbarea radicală a vieții mele din 2006 (din aceeași generozitate, începuse să mă caute mai insistent, știindu-mă destul de izolat în România), să dau curs invitațiilor sale la conferințe, dezbateri, lansări de carte și alte asemenea evenimente. Ținea foarte mult să mă scoată în lume, să mă țină aproape de publicul cărților și ideilor, bucurându-se de câte ori îi puteam da și vești bune. Primeam de la el textele publicațiilor și transcrierile intervențiilor sale publice, le comentam prin e-mail, după cum ne angajam în discuții mai generale ori în schimburi punctuale. Unul dintre acestea a fost legat de un gest tipic pentru el, medierea și restaurarea ori stabilirea încrederii între oameni: după ce, pe baza unei informații greșite venite dintr-o singură sursă, altminteri foarte credibilă (și experții mai greșesc), am scris lucruri inexacte și (prin efect neintenționat) calomnioase despre părinții Alexandrei Bellow, Marcus a inițiat gestul meu elementar de reparație, punându-se fără îndoială chezaș pentru mine.

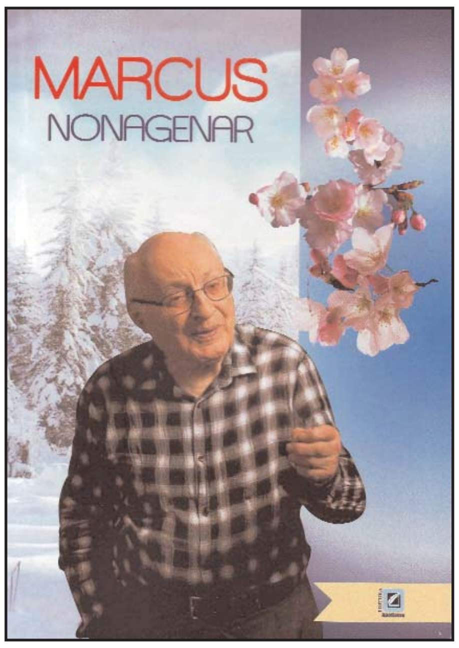
Am avut pentru ultima dată privilegiul și bucuria regăsirii în seara de 6 octombrie 2015, când a venit la o lansare de carte găzduită de Librăria Humanitas Kretzulescu. Editura Spandugino, unde Solomon Marcus era publicat, bucurându-se de stima afectuoasă a doamnei Lavinia Spandonide și a echipei sale, lansa un volum din seria de autor Virgil Nemoianu (alt admirator al lui Marcus, el însuși spirit enciclopedic) printr-un dialog al autorului cu mine. Solomon Marcus, care ne prețuia pe amândoi, îmi scrisese pe 2 mai 2009 despre *România noastră. Conversații berlineze:* „Cartea Dvs. e o încântare, citesc în fiecare zi câteva pagini.“ În acea seară a ținut să fie cu noi și să ne spună public, cu multă căldură, cât ne apreciază. Desigur, a vorbit și la obiect, cu trimiteri precise la pagină, pe care le notase pe fișe, despre autorul și cartea din prim-planul serii, dar mesajul său era, ca întotdeauna, mai cuprinzător, mai generos, așa cum sunt toate mesajele unui pedagog înnăscut. Solomon Marcus, în ciuda ingenuității, candorii și bunătății cu care i-a uimit întotdeauna pe toți, stupefiindu-i probabil pe cei capabili numai de micime, ranchiună, invidie și altele asemenea metehne (cum el sigur nu era prost, le va fi părut acelora fățarnic, poate cinic, de o viclenie supremă ori, cine știe, vreun fantast fără leac, *der zerstreute Professor*), judeca lucid, emitea și punea în practică evaluări casante, atât intelectuale, cât și etico-morale. Acest om iubea paradoxul și eroarea pentru funcțiile lor euristice și creative, dar nu aprecia câtuși de puțin ambiguitățile tactice și echivocul strategic. Lecția lui supremă era să arate tuturor că le prețuiește până și cea mai mică fărâmă de Adevăr, Bine și Frumos pe care o au sau și-ar putea-o cultiva. De aceea, laudele sale nu erau niciodată cu totul gratuite, chiar dacă uneori păreau că-și idealizează „obiectul”: înregistrând până și cea mai modestă calitate a celui din fața lui, vorbele lui bune erau menite să-l înalțe pe acela, fie și numai pentru o clipă, spre un orizont mai luminos, să-l facă mai om sau cel puțin să-l îndemne la autoreflecție și inimă bună.

La trecerile mele prin București de până în 1989, îl revedeam cel mai adesea în compania altor prieteni din Generația ’80. Ca și Mihai Șora, Solomon Marcus era cumva asimilat acestei generații, atât prin discipolii săi direcți, matematicienii și informaticienii (din perioada în care aceste câmpuri erau aproape indistincte și până azi), cât și prin discipolii săi indirecți, literații, artiștii, umaniștii din toate mediile și domeniile. Există și câțiva oameni care au parcurs drumul invers, apropiindu-se dinspre științele umane și sociale de cele „tari”, ori cel puțin de istoria, antropologia și teoria lor. Oricum, cam toți studenții și, în sensul cel mai larg, discipolii acestui pedagog genial, indiferent de ce-au făcut în viață, au rămas fideli învățăturii sale centrale: deschiderea fără alte limite decât cele fizice (dar mereu încercând să le transcenzi) către toate și Tot. Din fericire, cam toți cei interesați puteau învăța câte ceva de la Solomon Marcus, de aproape sau de departe. Dacă nu aveau norocul sau curajul de a-l întâlni personal, dacă nu aveau nici șansa de a învăța de la discipolii săi direcți, mai exista o posibilitate: să vină Solomon Marcus în întâmpinarea lor. În persoană, prin pagina tipărită ori pe undele hertziene, iar de la o vreme în lumea virtuală a Internetului. Marcus (așa semna pe e-mail, așa îi voi spune și eu uneori în cele ce urmează) mergea cu egală curiozitate la cenaclurile literare și la simpozioanele științifice, asculta atent, își lua note, vorbea cu pasiune și la unele, și la altele, așa cum făcea și în școli, case ale pionierilor, institute de cercetare, posturi de radio și televiziune, case de cultură, universități etc.

→

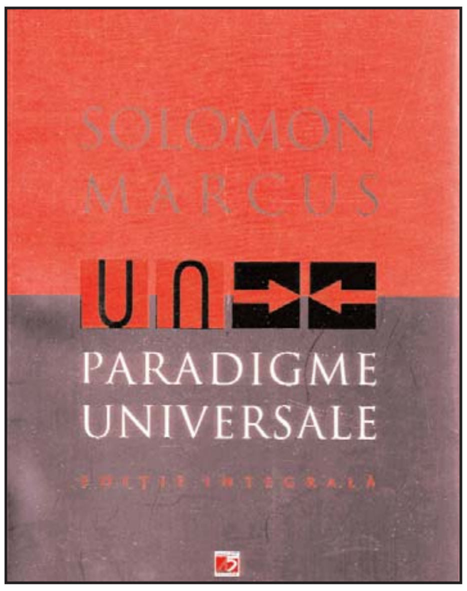
Mereu invitat în cele mai diverse medii, era admirat și iubit peste tot. Un singur exemplu, dintr-un timp aproape uitat, dar în care Marcus era la fel de influent intelectual și uman ca în anii din urmă: colocviul interdisciplinar „Intervalul în discursul artistic“, care a reunit timp de câteva zile intense la Arad, în altminteri sumbrul an 1988, în organizarea lui Gheorghe Săbău și a formidabilei sale echipe de la Kinema Ikon, o serie de nume consacrate și în curs de afirmare din toate domeniile culturii și științei.

În perioada ianuarie-noiembrie 1990, când am fost director general al învățământului preuniversitar, numit de Mihai Șora și confirmat de Gheorghe Ștefan, am avut multe discuții cu Solomon Marcus despre reforma sistemului educativ, de la *curricula* și manuale până la formarea cadrelor didactice și atenția acordată elevilor, de la infrastructura educației până la filosofia ei. Marcus a fost în acea perioadă unul dintre puținii mari savanți și intelectuali români care s-au angajat în dezbaterile publice privind reconstrucția sistemului educativ începând cu grădinița. Din păcate, elitele noastre academice și intelectualii publici, cu rare excepții, nu i-au urmat exemplul nici până azi, intrând cel mult în lupta pentru propriul statut și, cel mai adesea, pentru propriile privilegii. Astfel, marile probleme ale educației, de la cele conceptuale și strategice la cele practice, au fost lăsate de multe ori pe mâna unor specialiști în general mediocri, a unor sindicaliști în general fără viziune (și, nu o dată, corupți și manipulați politic), a unor politicieni fără vocație, competență, onestitate. Cine cunoaște fenomenul știe cât de greu le-a fost celor capabili și doritori de schimbare într-un asemenea context toxic, contraproductiv, sufocant. Ca într-un coșmar tipic românesc, sistemul educativ avea să-și continue deriva timp de peste un sfert de secol, astfel că marele savant și educator avea să fie nevoit să reia practic exact aceleași teme, cu exact același efect, până cu puțin înaintea morții. Fără îndoială, Solomon Marcus obținea instantaneu sprijinul celor mai inteligenți și mai învățați interlocutori deschiși la minte și la suflet, ba reușea să-i scoată măcar o clipă din torpoare și nimicnicie până și pe mediocri, cinici, răuvoitori, sceptici. Charisma lui îi mesmeriza cumva, instantaneu ori după zâmbitoare asalturi din care nu aveai scăpare, și pe oamenii superiori, și pe ceilalți. Pe durata unei intervenții sau a unei conferințe, cu toții erau pe deplin fascinați de acest inegalabil orator motivațional și câștigați pentru cauzele promovate de el cu energie, patos și elocvență. Pentru a nu da decât câteva exemple recente, arhicunoscute: creierul (vast subiect în care se întâlnea tot mai mult cu neurologul umanist Jean-Jacques Askenasy), moartea, nevoile umane esențiale, reforma educației în general, pledoaria pentru un sistem educativ deschis și dinamic, centrat pe elev și izbăvit de vechile racile (insistența asupra memorizării, hiperspecializarea, fărâmițarea și caducitatea conținuturilor etc.), cultivarea limbii române, păstrarea latinei în școală. Editarea acestor texte e în curs, dimpreună cu editarea unora dintre reacțiile la ele, în special din mediul virtual. Cândva, niște viitoare monografii vor trebui să ne restituie sistematic și critic această bogăție de idei și proiecte. Dacă nu vor fi aplicate, cel puțin nu vor fi cu totul uitate.

Cum este firesc până și în cazul oamenilor universali, competențele lui Marcus nu erau întotdeauna la înălțimea curiozităților, angajamentelor, proiectelor și pasiunilor sale. Însuși idealul omului universal este relativ, nu absolut. Numai oamenii religioși pot concepe o entitate omniscientă. Dar nu e vorba de o creatură, oricât de binecuvântată, ci de Creator(i). Când Jacob Burckhardt, cel căruia îi datorăm conceptul istoriografic de Renaștere, a vrut să ilustreze marele ideal antropologic renascentist rezumat de sintagma *uomo universale,* nu ne-a vorbit de Leonardo da Vinci, cel cu care asociem spontan utopia (himera?) perfectibilității umane, ci de Leon Battista Alberti. Pentru Burkhardt, Alberti reprezenta suprema realizare a tuturor calităților care pot defini un individ multiplu înzestrat, combinație inextricabilă de *cortiere,* artist, gânditor, atlet, polihistor, inventator etc. Cercetările ulterioare, mai ales de la Julius von Schlosser încoace, au relativizat și chiar deconstruit portretul făcut de Burkhardt lui Alberti, iar figura lui Leonardo e astăzi mult mai proeminentă decât cea a lui Alberti, și nu numai pentru marele public (acesta, oricum, preia mai curând clișeele, miturile, „idolii tribului”). Astfel, Alberti a fost relegat într-un plan secund, deși nu secundar, fiindcă performanțele sale existențiale, intelectuale, savante și artistice s-au dovedit ceva mai mici, iar uneori mult mai mici, decât fusesem obișnuiți să credem. Dar, din punctul meu de vedere, Alberti este poate cea mai fascinantă figură a omului universal ca excepțional în câteva domenii și *dilettante* – nu neapărat *virtuoso* – în cât mai multe din celelalte. Deschiderea, curiozitatea, ipoteza, experimentul, încercarea și greșeala, tatonarea, improvizația, aproximarea sunt, cred eu, *virtuțile diletantului.* Iar ele contribuie, oarecum în sensul dictonului lui Paul Feyerabend, *anything goes,* la mersul înainte al cunoașterii și, dacă e cazul, la întoarcerea pe propriile urme, pentru a relua învățarea și descoperirea din puncte în care ele au cotit fără rost, eronat și steril, eșuând în fundături.

Așa îl văd eu pe Marcus. Mai mult decât un om al Renașterii, el a fost un om al Luminilor. Al Luminilor înțelese în sensul cel mai larg, cu umbre cu tot (nu e doar un joc de cuvinte, fiindcă Luminile au avut complexități, ambiguități, derive iraționale și negativități la fel de importante ca fluxul prim și central al *luminării*), poate printr-o revenire la Cassirer, așa cum recomanda regretatul Yehuda Elkana. Acesta se opunea noii *doxa* a respingerii „Proiectului Luminilor” (considerat de inamicii săi post-moderni ca fiind inerent catastrofal, un eșec metafizic și etico-moral, mergând până la dezumanizare și genocid), un demers pe cât de simplu, pe atât de dificil: *rethinking, not unthinking the Enlightenment.* Specialist în câteva domenii de vârf, dar aflat mereu în căutarea de noi întrebări și răspunsuri, Marcus a creat discipline și discursuri noi, riscând, câștigând ori pierzând, imediat, pe termen mediu sau lung. Dar, să nu uităm, cunoașterea umană nu scapă propriei istoricități: paradigmele (în sensul lui Thomas Kuhn) se schimbă, cunosc adevărate mutații, nu merg în direcții previzibile și necesare, sunt în esență incomensurabile (în sensul lui Feyerabend), trebuie supuse permanent criticii, de la testarea prin falsificare (în sensul lui Popper) la deconstrucție (în sensul lui Derrida). Marcus a contribuit toată viața la acest exercițiu salutar, evitând să-și transforme descoperirile și creațiile în dogme. Pentru a da iarăși un singur exemplu: modelarea matematică a imaginarului, a sferei simbolice, a produselor culturale a părut, în perioadele de început și apogeu ale structuralismului, o adevărată *clavis universalis.* Chiar corifeii unor științe ale omului au fost astfel tentați, au produs chiar sisteme pe aceste baze, apoi au înțeles mai bine și au tăcut. Dar unii au avut inteligența și tăria de a-și recunoaște eșecul (ca Lévi-Strauss în privința modelării matematice a structurilor înrudirii), de a reveni îndărăt pentru a sări mai bine înainte (cum spune proverbul francez). Marcus, care cunoștea structuralismul direct de la sursele sale, iar prin Mihai Pop (structuralistul român format direct de întemeietorii structuralismului, încă din perioada studenției sale pragheze) avea acces și la *vulgata* domeniului, a făcut cam același lucru, mergând mai departe, depășindu-și propriul structuralism în căutarea unor orizonturi mai vaste și a unor instrumente intelectuale mai rafinate și mai productive. Astfel, a ajuns să studieze din unghiuri noi paradigmele complexe, narativitatea, miturile. Fiind invitat de Lévi-Strauss în 1993 să organizeze la Collège de France un seminar despre formula mitului (din acei ani datează multe publicații esențiale pentru evoluția gândirii lui Marcus), savantul român a avut prilejul înnoirii și chiar depășirii propriilor concepții, inclusiv prin contactul cu ceea ce urmase pe plan mondial după anii primelor sale contacte cu structuralismul. Iată ce-mi scria pe 28 martie 2008: „Aventura mea cu Claude Lévi-Strauss este absolut aiuritoare. La noi, toată lumea îl citează cu *Anthropologie structurale* și eventual cu *Mythologiques,* dar cărțile care au urmat în anii ’70 și ’80 sunt culmea creației sale și aici se valorifică formula canonică a mitului, cu aparența de *meaningless,* dar cu substanță profundă.” Iată de ce, pentru a nu mă extinde și mai mult, eu omagiez la Marcus și această stare de veghe critică și autocritică, capacitatea de evoluție creatoare. Când îl auzeam, mai ales în situații formale și prea puțin înclinate spre critică radicală (Academie, BNR etc.), vorbind ca un tânăr militant radical, aproape anarhist, care, printr-un miracol, are inteligența, cunoștințele și înțelepciunea unui bătrân (se înțelege, nu toți bătrânii au aceste calități, după cum nici tinerii nu sunt toți militanți), exultam. Era un spectacol unic. Sau, în orice caz, extrem de rar la noi, unde savanții se transformă prea repede, indiferent de meritele reale, în efigii și busturi.

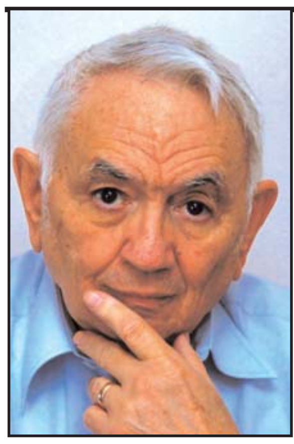
Crezul, autobiografia intelectuală și spirituală, reflecția despre sine și despre lume, precum și învățăturile esențiale ale lui Solomon Marcus sunt exprimate cel mai bine de el însuși, în discursul de recepție la Academie, pronunțat pe 27 martie 2008, după amânări de mai mulți ani (era membru titular din 2001) și o ultimă amânare de o zi: *Singurătatea matematicianului.* Discursul, însoțit de răspunsul ritual, rostit de acad. Marius Iosifescu, precum și de reacții la cald ale unor prieteni (chiar mesaje e-mail, între care și unul de la mine, în care l-am comparat explicit, după decenii de acord implicit, cu Mihai Șora), a fost publicat de Editura Academiei și este și disponibil gratuit pe Net la http://editura.liternet.ro/carte/268/Solomon-Marcus/Singuratatea-matematicianului.html.

Acest mare pedagog și mentor era capabil să-și admire, la rândul lui, pedagogii și mentorii. Îi știm pe toți din evocările sale, din trimiterile sale savante, din eforturile sale de a le edita, valorifica și populariza opera, de a le onora în toate modurile memoria și moștenirea. Din nou, lista e lungă: Grigore C. Moisil, Octav Onicescu, Dan Barbilian (Ion Barbu), Simion Stoilow, Miron Nicolescu, Gheorghe Vrânceanu, profesorii săi de matematică (când îi enumera, nu uita să spună că a învățat și de la mulți nematematicieni, ceea ce puteam cu toții bănui); apoi profesorii profesorilor săi, Spiru Haret, Dimitrie Pompeiu, Traian Lalescu și Petre Sergescu; în fine, discipolii săi, pe care i-a format riguros și i-a sprijinit părintește, de la care, ca orice adevărat magistru, a știut să învețe. În discursul de recepție amintit mai sus l-a omagiat mișcător pe fostul său doctorand Vasile Ene, dispărut prematur, la numai 41 de ani: „un discipol care mi-a devenit maestru”.

Îmi voi încheia elogiul funebru pentru Solomon Marcus tot pe o notă foarte personală, așa cum l-am început. Am vorbit adesea cu Marcus despre Bacăul interbelic, o lume pe care o cunosc foarte bine, în special grație amintirilor tatălui meu, Nicolae Antohi (23 decembrie 1924–27 mai 2011), precum și ale altor membri de familie care nu mai sunt. Cât timp trăia tata, „triangulam” și coroboram povestirile sale cu cele ale lui Marcus, fiindcă românii și evreii trăiseră până la instituționalizarea antisemitismului la Bacău, orașul adolescențelor lor paralele, ca și în alte orașe și târguri din Moldova, într-o simbioză *de facto,* dincolo de diferențele culturale, aprehensiunile reciproce, competiția economică și socială, chiar dincolo de tensiuni, neînțelegeri și conflicte. Fizic și ca fire, Marcus și tatăl meu semănau foarte bine, iar perspectivele lor memoriale asupra lumii lor comune pierdute construiau un trecut al omeniei cotidiene și al umanității comune, al diversității ireconciliabile și, în același timp, complementare.

→

In memoriam

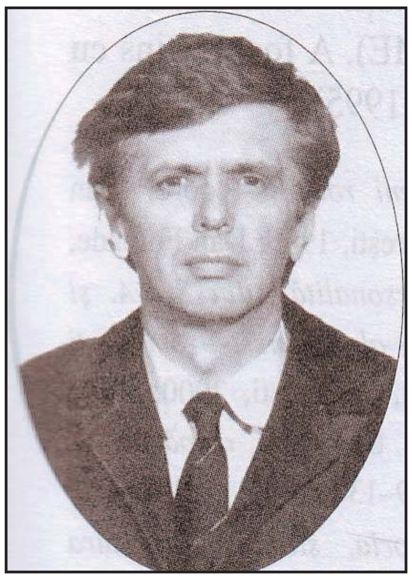
Constantin Bănică

Octavian STĂNĂŞILĂ

Constantin Bănică a lăsat o urmă de neşters în ştiinţa românească, prin operă, personalitate şi existenţă exemplară. Născut la 24 august 1942, la Chişinău, într-o familie modestă din Botenii lui Petre Ţuţea, a absolvit liceul la Câmpulung-Muscel şi a absolvit în 1965 Facultatea de Matematică (5 ani) din Bucureşti. Prin talentul său nativ, prin puterea de muncă şi sinteză neobişnuite, el a devenit membru al Institutului de Matematică al Academiei, fiind parcă născut pentru cercetarea matematică teoretică, pe care a servit-o ireproşabil. O nedreptate imensă l-a răpit la 50 de ani neîmpliniţi, victimă, împreună cu soţia sa, distinsa matematiciană Manuela Stoia, a unei intoxicaţii cu gaze de la o sobă ucigaşă. Ei au fost părinţii de excepţie a doi copii de excepţie, Theodor, de trei ori premiant I al Olimpiadei internaţionale de matematică, şi Valeria, orfani de ambii părinţi la vârsta tuturor speranţelor şi trebuinţelor, actualmente profesori în Franţa.

Academia Română a făcut o alegere dreaptă atunci când Constantin Bănică a devenit membru corespondent, la 48 de ani, ca o recunoaştere a muncii unui profesionist apreciat de specialiştii din lume în domeniul Analizei complexe şi Geometriei analitice moderne.

L-am întâlnit prima oară la cursurile profesorilor Ionel Bucur şi Gheorghe Galbură şi la seminarul ştiinţific al lui Nicolae Popescu. Avea un mod personal de a privi matematica, învăţând uşor, aparent fără efort, precum cântă pasărea. Deşi lua notiţe în mod selectiv, ştia totul în detalii. Dacă era ceva neclar, spunea că există acolo un „şeptar" şi, cel mai adesea, tot el îl lămurea. Am purtat cu el multe discuţii, nu doar matematice, iar în perioada 1965-1972 am lucrat împreună zi de zi. Îi plăceau muzica, pictura, mersul pe munte, informaţiile sportive, dar nu citea ziare şi nu putea suferi discuţiile sterile; repede punea o întrebare matematică şi te atenţiona în felul lui gingaş... În cimentarea prieteniei noastre umane şi mai ales din interes ştiinţific într-un domeniu care trebuia defrişat – funcţiile de mai multe variabile complexe şi noile obiecte matematice de tipul fasciculelor sau grupurilor de omologie – au contat mult idolatria comună faţă de marele muscelean Dan Barbilian – Ion Barbu, atracţia pentru Seminarul Stoilow şi pentru profesorul Corneliu Constantinescu, conducătorul lui de doctorat. Primii paşi în cercetare i-a făcut studiind în mod critic creator două memorii celebre ale lui Jean-Pierre Serre şi Alexander Grothendieck, pe care avea să-i cunoască personal.

Au existat două momente magice. Mai întâi, Seminarul internaţional ţinut la Bucureşti după evenimentele „Praga 1968", unde acad. Henri Cartan a vorbit de tânăra şcoală românească de Spaţii analitice, condusă de Marius Jurchescu şi Constantin Bănică. După cei 40 de ani de atunci, observăm că există cel puţin 20 de matematicieni binecunoscuţi iniţiaţi la această şcoală, printre care Mihnea Colţoiu, Vasile Brînzănescu, I. Coandă, Paul Flondor, Mihai Putinar, Nicolae Manolache ş.a. Expunerile lui Constantin Bănică aveau o claritate de cleştar, purtau multe informaţii distilate, se puneau probleme noi; în plus, se legau prietenii ştiinţifice durabile, bazate pe respect, dincolo de stresul cotidian. Personal, nu cunosc vreo lichea generată de seminarul condus de Bănică, unde erau acceptate diverse temperamente matematice, inclusiv cele cu spirit aplicativ.

Al doilea moment marcant a fost vizita la Bucureşti, în 1971, a celebrului Grothendieck, care ne-a sugerat pe un şerveţel, la Casa Universitarilor, un enunţ privind unele rezultate care pot fi transferate din cazul algebric în cel analitic; tocmai atunci ţineam expuneri de dualitate analitică şi Constantin Bănică mi-a spus noaptea târziu că a găsit un plan de atac al acelui enunţ. Ni se deschisese un filon de cercetare, foarte productiv. Am publicat mai multe lucrări în reviste de circulaţie, am primit Premiul Academiei, invitaţii şi, nu în ultimul rând, dreptul moral de a elabora o monografie, care a fost publicată la Editura Academiei Române, tradusă la John Wiley şi extinsă la două volume la Gauthier Villars. După ce nu primisem aprobarea pentru publicare în România, preşedintele de atunci al Academiei, Miron Nicolescu, a fost sensibilizat de argumentul cărţii mai bune decât autorii ei!

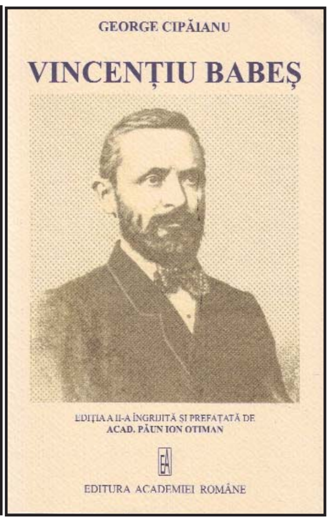
După 1972, drumurile noastre s-au separat oarecum. Constantin Bănică a obţinut o bursă Humboldt şi un contact stabil cu şcoala germană de spaţii complexe, realizând un mare salt în cercetare. Ştia multe, abordase subiecte grele, de exemplu, fibraţi olomorfi şi teorii „gauge" de calibrare care îi interesau şi pe fizicienii teoreticieni. A publicat articole de mare valoare şi căpătase noi tehnici şi filoane de cercetare. În perioada 1982-1989, nu a primit aprobarea să-şi onoreze multele invitaţii de a deveni profesor titular în Franţa, Italia sau Canada. Prin 1984 mi-a spus că nu părăseşte ţara, deoarece a creat o şcoală şi are subiecte pentru zeci de ani şi zeci de tineri, pe care nu-i putea avea în altă parte. Moartea l-a găsit la Sinaia, la 20 decembrie 1991, într-o încăpere neîncălzită, în plină perioadă creatoare. Tocmai venise într-o vacanţă de două săptămâni, urmând să se întoarcă în Germania. Matematica românească a pierdut un cercetător, un profesor desăvârşit, un suflet distins, un mare mentor–şef de şcoală, care ar fi putut străluci peste generaţii, toate întrupate într-un singur om – Constantin Bănică.

Semn(al) de carte

Semnalăm două cărţi academic-aniversare, apărute sub egida Academiei Române: Dr. Teodor Botiş: *Monografia Familiei Mocioni,* Ediţia a III-a, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2015, şi George Cipăianu: *Vincenţiu Babeş,* Ediţia a II-a, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2015. Ambele sunt îngrijite şi prefaţate de acad. Păun Ion Otiman. Pentru prezentarea lor, reluăm câteva paragrafe din prefaţa celui de-al doilea volum.

În anul 2016, Academia Română împlineşte 150 de ani de la fondare, fiind prima structură instituţională care îi aduce pe toţi românii, indiferent de ţările sau provinciile în care se aflau, sub aceeaşi cupolă – cupola spiritualităţii româneşti. Pentru împlinirea acestui măreţ ideal al societăţii româneşti, meritul incontestabil revine unor mari bărbaţi de stat şi de cultură din acea vreme, în primul rând, domnitorului unificator – Alexandru Ioan Cuza, oamenilor de cultură C.A. Rosetti (ministrul Culturii), Ion Ghica (prim-ministru), V.A. Urechiă, N. Kretzulescu, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Augustin Treboniu Laurian, Costache Negruzzi, dar şi lui Ev. Zappa, prin contribuţia materială substanţială a acestuia. (...)

Conform concepţiei oamenilor de seamă care au iniţiat şi fondat instituţia academică a tuturor românilor, prin legiferarea acesteia (Decretul Locotenenţei Domneşti nr. 582 din 1/13 aprilie 1866), Societatea Literară Română a cuprins 21 de membri, din care 12 din afara Principatelor Române, printre care s-au aflat şi eminenţii oameni de cultură şi politici din Banat Andrei Mocioni şi Vincenţiu Babeş. (...)

În acest context, am selectat două monografii, din mai multe cărţi scrise în decursul timpului, având ca temă istoria Banatului sau viaţa şi opera unor oameni sau familii bănăţene de seamă. Prima dintre acestea, cartea scrisă de dr. Teodor Botiş, *Monografia Familiei Mocioni*, apărută la Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol al II-lea" în anul 1939, cuprinde, timp de aproape două secole, viaţa şi opera unui număr impresionant de cărturari şi oameni politici, membrii uneia dintre cele mai de seamă familii de români, de origine macedo-română, ortodocşi, poate chiar cea mai importantă familie din Banat. A doua carte, *Vincenţiu Babeş,* datorată renumitului istoric clujean prof. George Cipăianu, apărută mai recent, în anul 1980, la fosta Editură timişoreană Facla, este, de asemenea, o monografie importantă referitoare la personalitatea bănăţeanului Vincenţiu Babeş, membru fondator al Academiei Române din Banat.

(Acad. Păun Ion Otiman, în Prefaţa la ediţia a II-a a cărţii *Vincenţiu Babeş*)

În această mare lecţie de viaţă, Marcus, marele profesor universitar, şi tata, modestul învăţător şi director de şcoală rurală, se întâlneau în fine, deşi trecuseră unul pe lângă altul atunci când s-ar fi putut cunoaşte (la spectacolele de teatru la care sigur au fost amândoi, de pildă), dar nu avuseseră pur şi simplu prilejul (nu numai că unul era evreu, iar celălalt român, dar veneau din clase sociale diferite şi învăţau la şcoli diferite), iar după introducerea legislaţiei antievreieşti nici nu l-ar fi putut avea. Stoici şi stenici amândoi, şi-au trăit senin vieţile paralele, în care necazurile şi greutăţile nu le-au fost străine (lui Marcus, mai ales până în 1944; tatălui meu, ca întregii lui foste clase, mai ales după aceea), întâlnindu-se până la urmă în afecţiunea şi în amintirea mea, în respectul meu recunoscător pentru învăţăturile lor pentru mine şi pentru alţii.

Solomon Marcus şi-a încheiat viaţa aşa cum a trăit-o, luptând pentru valori, idealuri, oameni. A fost o viaţă împlinită. Ne rămâne un model pururea viu, care ne va supravieţui şi, poate, va rodi şi în viitorul îndepărtat. Dacă nu va rodi, acel viitor, din punctul meu de vedere, va veni degeaba.

P.S. Pe 18 martie 2016, pe strada Jules Michelet, l-am evocat îndelung şi afectuos pe Solomon Marcus cu Mihai Şora. Am început cu reamintirea primei noastre întâlniri comune, la Casa Scriitorilor, în acea memorabilă zi din toamna lui 1981. Pe 20 martie, după o dimineaţă însorită şi rece, pe la orele 14, împreună cu o numeroasă adunare de români şi evrei din mai multe generaţii, aveam să-l conducem pe prietenul nostru spre locul său de veci, modest ca şi el, parcă adăugat din greşeală la marginea unei parcele cu monumente cândva impozante, dar plasat chiar la începutul aleii centrale din tristul Cimitir Filantropia.

(Bucureşti, 17-18 martie 2016)

Valentin Guzgan. *Parteneriatele - deschidere în Patria culturală*

Raia ROGAC

Zilele trecute am trecut pe la Liceul Teoretic „Ion Creangă" din Chișinău pentru a-i solicita managerului principal de aici, domnul Valentin Guzgan, un interviu.

Domnule director, foarte des auzim astăzi de cuvântul parteneriate, în toate domeniile, și iată că acesta și-a găsit loc și în școală, vorbim de parteneriate cu biblioteca, cu APL, cu Asociația de Părinți, cu universități etc.; unde-s doi puterea crește, dar când îs mai mulți și toți interesați să ducă școala înainte, e minunat, chiar dacă unii sunt gata să pună pe umerii școlii și educația din familie, și cea stradală, dând vina calității produsului intelectual doar pe școală…

Este crucea pe care o poartă instituția școlară, ne-am împăcat, n-avem încotro, când va scădea fenomenul migrației, poate se vor schimba în bine nu numai aspectele din domeniul educației.

Parteneriatele, indiscutabil, sunt un lucru bun. În cazul de față ne vom axa pe parteneriatele transfrontaliere. Liceul „Ion Creangă" este o instituție de prestigiu, afirm acest lucru pentru că v-am urmărit în timp, n-ați coborât ștacheta, ba mai mult, v-ați îmbogățit cu experiențe frumoase, cred că aveți exemple deosebite și la tema discuției noastre.

Fără doar și poate.

Născut în satul Ghiliceni, Telenești, la 4 decembrie 1950, într-o familie de pedagogi. Din 1958, împreună cu familia, a venit la baștina tatălui, în satul Sofia, Drochia. În 1968 absolvă Școala Medie din satul Sofia, cu medalie, și intră la Institutul Politehnic din Chișinău, obținând în 1973 licența de inginer în microelectronică. După repartizare, timp de 11 ani, a activat în diverse funcții inginerești în domeniul tehnologiilor microelectronice și în funcții manageriale. Din 1984 trece în domeniul educațional, la Școala nr. 11, azi Liceul Teoretic „Ion Creangă", unde predă fizica, desenul liniar și artele plastice, iar în anul 1992 absolvă cu mențiune Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău. Din 1987 este prim-adjunct al directorului, iar din 1994 director al Liceului „Ion Creangă". În 2003 susține teza de doctorat în pedagogie, iar în anul 2013 obține titlul de conferențiar universitar. A participat la diverse proiecte și a urmat mai multe stagii de formare în țară și peste hotare: SUA, Elveția, Danemarca, Japonia, Suedia, România, Turcia, Bulgaria. A publicat mai multe lucrări în domeniul managementului educațional și al metodicii predării, câteva monografii, culegeri de materiale, peste 40 de articole științifice în diverse reviste și în materialele conferințelor științifico-practice din țară și în afară. Este căsătorit, soția Ludmila este bibliotecar-șef la Liceul Teoretic „Ion Creangă", iar Carolina, fiica lor, este căsătorită și locuiește în SUA.

Atunci, luați-o chiar ad litteram, faceți o mică trecere în revistă a relațiilor de colaborare, un mic istoric.

Încă din perioada activității mele în Școala nr. 11, actualmente Liceul Teoretic „Ion Creangă", primele parteneriate erau cu caracter local. Era vorba de relații cu parteneri industriali sau de alt gen, care patronau școala.

…acestea cred că erau mai mult relații de șefie.

Așa a fost. Primul parteneriat serios s-a dovedit a fi cel din afara frontierelor. Încă din anii '90 am stabilit o relație strânsă cu Liceul „Ion Creangă" din București. Amintirile sunt foarte frumoase, de acolo ni se trage și uniforma liceului, din aur verde, care nu este altceva decât culoarea frunzelor cireșului din *Amintiri din copilărie*. De ce? Pentru că la Liceul „Ion Creangă" din centrul Bucureștilor copiii aveau uniforme de culoarea cireșelor, iar asta ne-a molipsit și pe noi. Dintr-o „creangă", parteneriatul nostru s-a transformat într-un copac viguros, și cu frunze, și cu fructe; noi suntem cei care moștenim această frumusețe, această podoabă din rubin și aur verde.

Din acel pom, din câte îmi dau seama, a crescut o adevărată livadă…

Da, a crescut o livadă intelectuală. Aceștia sunt absolvenții noștri. Parteneriatele au căpătat anvergură în multe domenii de activitate, în special în cele care țin de domeniul educațional, cu extindere în afara frontierelor. Dacă vorbim de ceea ce se întâmplă în mediul nostru educațional, printre cele mai importante parteneriate sunt cele cu universitățile care pregătesc specialiști la disciplinele școlare, de exemplu, la Liceul „Ion Creangă" își fac practica studenții de la Universitatea Pedagogică de Stat din Tiraspol cu sediul la Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă". Cu cei din urmă chiar la 1 septembrie trecut am inițiat un nou parteneriat, unde își vor găsi locul mai multe instituții preuniversitare (circa 16) cu numele „Ion Creangă" din R. Moldova, în fruntea cărora va fi furnizorul de cadre pedagogice, Măria Sa Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău. A fost inițiativa mea, pe care a primit-o cu plăcere domnul rector, dr. conf. Nicolae Chicuș. În ultimii zece ani a luat naștere și s-a consolidat un parteneriat benefic cu frații noștri de peste Prut, din municipiul Onești, județul Bacău. A demarat de la o simplă întâmplare – un elev de-al nostru învăța la un liceu din

România, era un elev bun, a făcut o lucrare despre Transnistria, a sensibilizat toată lumea și a fost întrebat de către profesorul Victor Cioghina de la Colegiul Național „D. Cantemir" de unde vine și unde și-a făcut studiile. El a răspuns că a învățat la un liceu prestigios din municipiul Chișinău, care se numește „Ion Creangă" și în scurt timp ne-am înfrățit cu oneștenii, care ne-au cucerit. În ceea ce privește relațiile de parteneriat cu Țara, un timp ne simțeam ca un fel de naufragiați la un capăt de românitate, dar Dumnezeu așa a vrut ca noi să intrăm pe ușa principală și să ne pomenim cu acești prieteni în vizită. Proiectul educațional poate fi intitulat „Patria culturală pe axa Onești-Chișinău", în care se menționează: Asociația Părinților din Școala „Ghiță Mocanu" Onești, în parteneriat cu Școala Gimnazială „Ghiță Mocanu" și Colegiul Național „Dimitrie Cantemir", intenționează să reia activitățile educative și culturale derulate împreună cu Liceul Teoretic „Ion Creangă" din Chișinău, Republica Moldova (școală cu clasele I-XII). Scopul acestui proiect este crearea unei axe culturale între Onești și Chișinău, concretizată într-un mediu favorabil, în care tinerii din cele două orașe să cunoască istoria comună a celor două țări și orașe, să descopere asemănările și deosebirile dintre tradițiile și obiceiurile acestora. Totodată, se dorește educarea tinerilor pentru activități de voluntariat, pentru lucru în echipă și dezvoltare personală. Din 2007, există un acord de parteneriat între Liceul Teoretic „Ion Creangă" din Chișinău și Colegiul Național „Dimitrie Cantemir" din Onești, România, iar acum a fost implicată în proiect Școala „Ghiță Mocanu". În cadrul acestui acord s-au derulat proiecte extrem de interesante, care au implicat profesori și numeroși elevi din ambele părți: sesiuni de comunicări, interasistențe la ore, reviste și broșuri comune, spectacole de muzică și dans, excursii etc. Derulate în lumina sloganului „Să ne ținem de neamuri!", activitățile presupun un valoros schimb de experiență, cu beneficii pentru ambele părți. Dincolo de beneficiile profesionale, între frați s-a legat o caldă și durabilă prietenie, care demonstrează că sângele apă nu se face.

În 2014 au fost reactualizate acordurile de parteneriat, semnate de prof. Otilia Bârgăoanu, Școala „Gh. Mocanu", prof. Gabriela-Felicia Filip, Colegiul „Cantemir", și subsemnatul, Liceul „Ion Creangă". Astfel, proiectul de colaborare va fi reluat cu vizita delegației din Chișinău, formată din 40 de elevi și opt profesori, în viitorul apropiat. Considerând că o asemenea oportunitate de colaborare între instituții școlare de elită ale Municipiului Onești și un liceu prestigios din Republica Moldova nu trebuie pierdută și că beneficiile proiectului pentru dezvoltarea personală a tinerilor sunt foarte mari, instituțiile implicate vor derula un program bogat, care va cuprinde schimburi de experiență la nivel de lecții, un simpozion pe teme istorice, o excursie în nordul Moldovei și vizite la diverse obiective din Onești. Grupul țintă este format din elevi și profesori ai celor trei instituții partenere, precum și voluntari ai Asociației de Tineret Onestin. Tinerii implicați vor deveni conștienți de asemănarea dintre cele două istorii și își vor întări convingerea că aparțin aceluiași neam. O schimbare marcantă este la nivelul percepției lor în raport cu cetățenia europeană, deoarece schimburile culturale dintre cele două țări depășesc faza declarativă și se angajează în construirea conștiinței apartenenței la un spațiu unic, cel european, în care fiecare popor își aduce zestrea de specificități armonizate într-un întreg dinamic, multicultural.

Să știți că în cazul parteneriatelor, multe depind de capii acestora. Se întâmplă să te întâlnești cu un director în care să ai toată încrederea și simpatia și atunci relațiile se dezvoltă în continuă ascensiune, cu schimburi de delegații, participare la concursuri, excursii comune etc. Avem un exemplu mai sus. Cred că ați înțeles că acum suntem în prag de plecare într-o vizită mai amplă, cu activități interesante, plecăm cu „Vocile primăverii", corala noastră, o să prezentăm municipiului Onești un concert mare, sperăm să fie un succes, în repertoriu avem, ca întotdeauna, lucrări clasice, muzică sacră. Multe dintre piesele muzicale sunt pe versurile regretatului Grigore Vieru. Găselnița aceasta, apărută la Liceul Teoretic „Ion Creangă" – cântarea vocală a muzicii clasice instrumentale – este un lucru inedit. A făcut-o Grigore Vieru, Dumnezeu să-l odihnească, împreună cu maestrul dirijor Ștefan Andronic. Și iată că tocmai capeliștii au fost solicitați să vină. În alți ani am fost cu Ansamblul „Opincuța". Partenerii noștri știu și de „Opincuța", ei știu și de corală, pentru că i-am avut nu o dată oaspeți la noi, acum ne mai ducem o dată să prelungim actele de parteneriat, o facem cu plăcere. Aceasta este încă o împlinire a instituției noastre și a celor de peste Prut, din județul Bacău.

Cu ce au venit oaspeții la Chișinău?

În primul rând, cu suflet curat, deschis.

Și cu ansambluri artistice?

Da, ei au venit cu niște copii talentați și inteligenți, a fost foarte frumos și vesel. Au prezentat un spectacol de toată admirația, jucau foarte bine, ca artiștii adevărați, cu simțire și mult talent. Noi le vom răspunde pe potrivă, cu forțele noastre artistice care ne duc faima în întreaga Moldovă. Vom prezenta și pe cealaltă parte a Prutului un spectacol de zile mari, nu întâmplător Corala „Vocile primăverii" era preferata lui Grigore Vieru. În altă ordine de idei, recunosc că despre noi se spune că suntem un pic mai nostalgici, că mai avem restanțe, dar au și frații noștri datorii, poate că le lichidăm împreună, așa ne va fi mai ușor, sper ca ei să ne poată găsi leacurile potrivite pentru remedierea stării noastre de nostalgie, sper ca drumurile noastre să-și găsească întâlnire statornică în Europa.

→

Dialoguri esenţiale

Am vorbit despre aspectele sufleteşti, dar să abordăm şi aspecte privind practica educaţională. Ce avantaje aveţi de la această colaborare, vă îmbogăţeşte prin activităţi comune – seminare, concursuri etc.?

În primul rând, noi totdeauna mergem o echipă de profesori şi o echipă de elevi, elevii se vor dizolva în mediul şcolar al instituţiilor pe care o să le vizităm, ca de obicei. Aceasta este o inter-culturalizare a activităţilor didactice, găsim teme comune sau teme forte, care merg mai bine în mediul nostru şi profesorii noştri întreabă cu ce comunicări să vină şi viceversa. Noi chiar ne simţim bine acolo, peste Prut, dar situaţia la noi, după cum ştiţi, e puţin altfel, însă împreună cu ei noi ieşim în lume.

Vă referiţi la corabia de tip european?

Da. Aşa cum am făcut-o cu alte ţări. Noi, crengienii, suntem răsfăţaţi în proiecte. În 1994-1997 am avut un proiect de lungă durată cu Statele Unite ale Americii. Eu am fost căpetenia acestor mari echipe, nu doar de la Liceul „Ion Creangă", s-a extins şi în republică – am avut copii de la Bălţi, Orhei, Hânceşti, câteva licee din municipiul Chişinău. Aşa că tema pe care o abordaţi dumneavoastră, pentru mine este una apropiată şi-mi place să vorbesc despre aceasta, pentru că am ce spune.

Şi e de inimă…

Da, e de inimă fierbinte. Eu m-am simţit fericit să aduc, acum când e mai trist în ţară, un număr de proiecte reciproc avantajoase. Mă simţeam mândru cu copiii şi colegii noştri în alte ţări, unde reprezentam învăţământul nostru naţional, inclusiv în Japonia. Vreau să vă spun că elevii noştri nu sunt cei mai fericiţi. Eu am spus întotdeauna că avem un sistem educaţional care trebuie reformat de la temelie, am opinia mea separată în acest sens, nu ştiu dacă trebuie să ştie toată lumea, dar avem un sistem caracterizat de o anumită violenţă intelectuală, noi tot vorbim de şcoala prietenoasă copiilor, de parcă şcoala ar fi un duşman al copilului. Şcoala trebuie să fie locul unde, după grădiniţă, copilul vrea să vină cu plăcere.

Colaborarea stimulează elevii să-şi continue studiile în instituţiile de învăţământ de peste Prut, doar în fiecare an Guvernul României acordă circa 5000 de burse pentru elevi, studenţi, masteranzi şi doctoranzi. Aveţi cazuri când absolvenţii Liceului „Ion Creangă, după studii superioare în România, au revenit la alma mater în calitate de tineri specialişti?

Dacă nu neapărat din rândul absolvenţilor noştri, dintre cei care au făcut studii în licee şi universităţi din România, mai ales la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" de la Iaşi, avem mai mulţi profesori, sunt foarte buni, au deja familii, au copii, care sper că vor face carte şi mai bună decât părinţii lor. Aceasta este o mândrie a noastră – rezultatul de pe urma colaborărilor. Stând doar acasă nu poţi să te compari nici măcar cu cărţile din bibliotecă, trebuie să vezi cu ce trăiesc semenii din imediata apropiere, că noi suntem români şi…

…punctum…

…cum a zis Eminescu. Unirea trebuie făcută, pentru mine e şocant când spunem că suntem două state româneşti, mi-ar plăcea să fie doar unul, cred că dorinţa mea va fi realizată de viitorii absolvenţi, căci acesta este idealul tuturor românilor, dacă *suntem români şi punctum*, atunci şi Unirea este idealul nostru şi *punctum.* Eu rămân un unionist, nu înflăcărat, unul echilibrat, moderat, şi conştientizez că acesta, de fapt, este, dacă nu unicul, atunci cel mai sigur colac de salvare a celor din partea aceasta de Prut.

Care mai sunt proiectele din viitorul apropiat? Ce vise mai aveţi, pe care doriţi să le vedeţi împlinite? Poate şi mai departe decât România, dar tot cu români, din diasporă, de exemplu…

E ceva mai complicat, şansa pe care ne-au dat-o partenerii din SUA a fost o probă, a fost un test, pe care unii l-au luat, iar alţii nu. Nici ei nu sunt aşa de bogaţi ca să arunce resursele în vânt, dacă le merităm, ne mai dau, dacă nu… nu.

Şanse sau bani?

Dacă ni se oferă şanse, banii se alătură, dacă nu… atunci nici cu undiţa nu rămânem.

Am zis-o, şi nu o dată – trebuie să învăţăm să nu fim risipitori, multe necazuri de la acest defect ni se trag.

Bineînţeles. Echipele din care am avut norocul să fac parte şi pe care uneori le-am şi condus, consider că au îndreptăţit vrerea donatorilor, dar nu pot să pun mâna în foc, mai cunosc şi cazuri când banii nu au fost folosiţi conform destinaţiei şi e păcat când se întâmplă exact ca în proverbul *nemulţumitului i se ia darul.* Dacă răceala lor coincide cu negospodărirea noastră, atunci nu ne rămâne decât să ne alinăm cu frumoasele amintiri.

Colaborarea este sprijinită şi de Asociaţia Părinţilor, de colectiv?

Absolut, toată lumea îşi doreşte să ia parte la aceste proiecte, acolo unde nu ne finanţează statul, ne sunt alături părinţii, foarte multe activităţi sunt finanţate de această organizaţie obştească, precum şi personal de beneficiarii unor episoade din proiectele noastre.

Şi se stabilesc prietenii între copii?

Şi între copii, şi între familii, şi între pedagogi. Personal, în calitate de director, am relaţii foarte frumoase cu domnul G. Ţârţoacă, fostul director de la Şcoala nr. 18 „Ştefan Vodă", şi cu doamna Emilia Boghiu, care este acum profesoară de limba română la Colegiul „Dimitrie Cantemir", a fost şi directoare. Prieteniile sunt durabile, ele rămân, indiferent ce funcţie avem, chiar dacă mâine am putea face altceva decât pedagogie. Prietenia a fost şi este consolidată, ne încălzeşte sufletul. Avem ce discuta împreună, nu doar despre învăţământ. De fapt, noi, pedagogii, suntem bolnavi ca de un virus, de care nu ne mai lecuim, oriunde ne-am afla, cu orice ne-am ocupa, fie în clasă, afară sau la pădure, fie la ore, fie în cancelarie, fie pe coridoare – totdeauna despre pedagogie vorbim, şi cred că aşa o să ne stingem, cu pedagogia pe buze şi în suflet.

Eu cred că noul ministru al Educaţiei va susţine pe larg colaborarea între instituţiile educaţionale de pe un mal şi altul al Prutului.

Sunt ferm convins. Profitând de ocazie, aş dori noii echipe a Ministerului Educaţiei longevitate.

Longevitatea asigură continuitatea proiectelor.

Exact, niciun domeniu al economiei naţionale nu are atât de mare nevoie de continuitate şi de stabilitate precum învăţământul.

De Universitatea de Stat Pedagogică „Ion Creangă" pe mine mă leagă mai mult decât vă puteţi dumneavoastră închipui. Eu sunt inginer electronist, am făcut Politehnica, accidental am nimerit în şcoală.

Şi ce fel de „accident" aţi făcut?

Am trecut drumul, fără să mă calce vreo maşină, m-a călcat soarta şi sunt bucuros de această întâmplare, de acest „accident", care m-a adus în mediul şcolar, cred că în mine a vorbit sângele, părinţii mei au fost pedagogi, taică-meu a fost director de şcoală, mama – învăţătoare la clasele primare şi de muzică. Fiica mea învăţa la această şcoală şi de multe ori veneam aici, făceam desene pentru şcoală şi într-o bună zi m-am pomenit a fi învăţător. Predam desenul liniar, fizica, artele plastice, neavând în spate studii pedagogice. Mi s-a propus să merg la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă", fiind admis din start în anul doi, am obţinut licenţa cu menţiune, devenind dublu crengian, cu facultatea făcută la Universitatea „Ion Creangă" şi cu serviciul la Liceul „Ion Creangă", arzând toate treptele ierarhiei şcolare până la funcţia de director. Aici mi-a fost atelierul pentru teza de doctorat.

Mai ţineţi minte tema?

Cum să nu? „Dezvoltarea culturii organizaţionale în instituţia şcolară", am şi câteva monografii la temă. Mă bucur că sunt bune, lumea le caută, s-a epuizat prima ediţie.

Mai scoateţi un tiraj…

Dacă găsesc un sponsor, voi continua şi mai departe. Fiind crengian şi făcându-mi teza în domeniul culturii educaţionale, o temă foarte actuală, am rămas cu o bucăţică de salariu şi la Catedra de Formare a Cadrelor Didactice şi a Cadrelor cu Funcţii de Conducere, acolo am obţinut titlul de conferenţiar universitar, dar am deschis şi un laborator de practici manageriale al Universităţii Pedagogice „Ion Creangă" în incinta Liceului Teoretic „Ion Creangă". Aici, în cinci ani de zile, se perindă practic toată elita intelectuală, conducerea – managerii din şcoală trebuie să treacă o dată la cinci ani calificarea şi eu sunt cel care le predau un curs de management. A fost o propunere a decanului, domnul Cojocaru Vasile, şi fac acest lucru cu plăcere până astăzi, fac aceasta cu dăruire.

Domnule director, dacă şi politicienii într-o bună zi s-ar pomeni frământaţi de dorinţa cum să facă şi să dreagă ca oamenii să fie mulţumiţi, nedormind nopţile nu din cauza agonisirii bogăţiilor, dar în căutarea soluţiilor pentru redresarea economiei, medicinii, culturii, învăţământului şi această muncă ar desfăşura-o cu plăcere, s-ar putea să mai coborâm din topul celor mai sărace ţări şi populaţia s-ar bucura de un nivel mai decent de trai, atunci am putea vorbi şi de un stat cu adevărat democrat şi liber.

Dar până atunci tot ce am reuşit noi, fără ca să ne preseze cineva, am creat la Liceul „Ion Creangă" împreună cu colegii un mediu propice de învăţare. Eu zic că suntem un stat în stat. Liceul „Ion Creangă", când a văzut că nu prea are de unde să aştepte mult, şi-a suflecat mânecile, a elaborat şi Imnul Liceului, şi Drapelul, avem uniformă şcolară, insignă, constituţie, se numeşte Statut, avem şi revista liceului, *Pro Verde* – acestea sunt semnele de apartenenţă la statul „Ion Creangă" din municipiul Chişinău – Liceul Teoretic român-englez. Avem două serii de publicaţii, una se numeşte *Cutezătorul,* care cuprinde cele mai bune lucrări de cercetare ştiinţifică ale elevilor câştigători ai locurilor premiante la competiţia municipală, am ajuns la volumul zece, cealaltă serie se numeşte *Reflecţii,* tot de zece volume, şi cuprinde materiale ale profesorilor noştri despre activitatea ştiinţifico-metodică în instituţia noastră. An de an adunăm materialele şi le punem între coperte. Aici sunt cuprinse toate domeniile şi toate disciplinele şcolare.

Eu cred că aceste volume pot servi la elaborarea unei ample monografii a Liceului „Ion Creangă". Aveţi şi o frază de încheiere?

Prosperitate în învăţământ…

…prin colaborare.

Prin colaborare şi asigurarea unei educaţii de calitate. Rămân ferm convins că toată societatea noastră, de la vlădică şi până la opincă, adică de la preşedinte, parlamentari, guvernanţi şi până la oamenii simpli, trebuie să înţeleagă că legătura lor cu şcoala nu este doar că au fost elevi, ci şi că trebuie să facă ceva concret pentru ea, ceva palpabil, mai ales cei de sus, cărora toate pârghiile le sunt în mână, asta aş vrea să se întâmple în mica noastră Moldovioară dintre Prut şi Nistru. Este semnificativ să vă comunic în acest context că unul dintre foştii noştri absolvenţi, ministrul Mircea Buga, la început al Sănătăţii, iar acum, în noua echipă a Guvernului, al Muncii şi Protecţiei Sociale, este fiul prof. dr. Ion Buga, care la sărbătoarea ultimului clopoţel a fost alături de noi la careul solemn de la Liceul Teoretic „Ion Creangă", consemnând trei decenii de când a absolvit instituţia noastră. Şcoala dacă nu te atrage, nu e bine, ori nu e şcoala ta, ori tu nu eşti al acestei şcoli.

Vă mulţumesc pentru interviu, chiar dacă am sărit de la o temă la alta, am avut o convorbire interesantă. Apropo, nu doriţi să deschideţi o colaborare şi la Curtea de Argeş?

E visul nostru. În această parte pitorească şi profund istorică a României, eu încă n-am ajuns.

Cherchez la femme

Un nume devenit destin: Passionaria Stoicescu

Marian NENCESCU

Născută la București, la 30 aprilie 1946, poeta cu nume de floare – *passiflora* sau *floarea pasiunii* – Passionaria Stoicescu, a urmat, printr-un joc al destinului, Școala Pedagogică din Buzău (absolvită în 1965), oraș și județ în care a și practicat o vreme profesia de dascăl, de care nu se va dezice niciodată, în ciuda unei îndelungate și rodnice cariere de scriitor profesionist și truditor în domeniul editorial. Prenumele i l-a dat mama sa, având rezonanțe iberice, conferindu-i viitoarei poete nu doar un (posibil) destin special, dar și o prefigurare a pasiunii, extreme, care îi va marca destinul scriitoricesc.

După absolvirea Filologiei bucureștene (1970) și după căsătoria cu profesorul universitar Andrei Ivanov, de la Catedra de slavistică a Universității din București, poeta (debutantă publicistic în 1964, cu un grupaj liric apărut în *Luceafărul* și girată literar de poetul Ion Gheorghe), va urma o lungă carieră în domeniul editorial și publicistic, ca redactor, la Editurile Litera, Ion Creangă, Centrala Editorială din fostul Minister al Culturii, Minerva, secția BPT. O scurtă vreme a fost expert guvernamental în Departamentul de Informații al Guvernului României și, până la finele activității sale, a lucrat ca redactor de rubrică la ziarul Camerei de Comerț și Industrie a României, *Mesagerul Economic.* În paralel, a construit, cu tenacitate, o operă literară cu totul impresionantă, numărând 66 de cărți, reprezentată în mare de literatura pentru copii (40 de titluri). În răstimpuri, și mai mult pentru delectarea personală, ori pentru a răspunde unor provocări mai mult sau mai puțin colocviale, a scris și catrene umoristice, reunite recent în volumul *Decoltate. Triviale, joviale,* apărut la Editura Detectiv Literar (2015), prefațată de fragmente dintr-un interviu cu criticul Radu Voinescu.

Răsplătită de două ori cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru literatura pentru copii (1996 și 2014), dar și cu Premiul Asociației Scriitorilor din București (2008) pentru traduceri, deținătoare a unor râvnite diplome și trofee literare acordate de prestigioase asociații profesionale din București și din țară, cetățean de onoare a două orașe, Buzău și Râmnicu Sărat, poeta, al cărei nume apare și în Colecția Opera Omnia, inițiată de TipoMoldova, un fel de certificat de glorie literară națională, nu cu unul, ci cu două volume selective (de poezie și, respectiv, de proză) reușește și performanța, cu totul nedreaptă, de a nu figura în istoriile literare contemporane, nici în cea „critică" a lui Nicolae Manolescu (2008), nici în cea a „universitară" a lui Ion Rotaru (*O istorie a literaturii române...*, 2009), ba chiar nici în *Dicționarul general al literaturii române,* ediția academică, îngrijit de Eugen Simion (Ed. Univers Enciclopedic, 2007).

Prezentă în viața publică mai ales în calitate de autor pentru copii, Passionaria Stoicescu, înzestrată cu un real har pedagogic și actoricesc, este nu doar un autor de succes (fiind chiar singurul scriitor care a reprezentat România, cu un stand *personal,* la Târgul Internațional de Carte pentru Copii de la Bologna, 2011), dar și un confrate generos, risipindu-și fără economie darurile și harul la diverse reuniuni profesionale și întâlniri colocviale. Ca o răsplată a efortului de a crea, în vremuri de răstriște culturală, un curent artistic croit după sensibilitatea și înțelegerea copiilor, este monografia – unică la noi – scrisă de Titi Damian, publicist buzoian și coleg de Școală Pedagogică cu eroina cărții, *Dialogul vârstelor* (Ed. Editgraph, 2014, 335 p.) și care cuprinde cea mai autentică *mărturisire de credință* asupra condiției și statutului literaturii pentru copii, din câte pot fi întâlnite în literatura de specialitate actuală.

Passionaria Stoicescu, poetă ignorată adesea de critică, dar cultivată cu reală bucurie de o mână de admiratori necondiționați, scrie, cu consecvență, de mai bine de patru decenii (a debutat literar în 1974, cu volumul *Zăpezile de jertfă,* iar cel mai recent volum de versuri originale, al 17-lea, *Altceva decât semne,* i-a apărut în 2015), o poezie intensă, ardentă, ca o dăruire fără condiții. De la Laurențiu Ulici citire, ea pare fixată definitiv în zona „sentimentului erotic", având ca trăsătură caracteristică „senzualitatea" (*Prima verba,* Albatros, 1975). Consecventă, așadar, primei chemări, poeta experimentează, explorează și perfecționează discursul liric, expunându-și public o „feminitate energică" (Radu Cârneci), reușind, în tot ce a scris în acești ani, să rămână „o risipitoare" (Alex. Ștefănescu), „o pianistă care se joacă plimbându-și degetele pe clape".

Răsfoind masiva antologie lirică *Fluturii mutanți,* apărută în 2012 la TipoMoldova, am constatat, pe urmele confraților critici, că poeta și-a conservat cu obstinență formula pas(s)ională, virilă și frustă. Pe parcursul a aproape 700 de pagini de discurs liric descoperim un flux ideatic deschis, sincer, uneori cu accente impudice, deliberat orientate spre zona erosului. „Apolinică în creație și dionisiacă în viață" (Florentin Popescu), Passionaria Stoicescu surprinde adesea prin enunțul filosofic ascuns sub aparenta banalitate.

Puse sub semnul caragialeanului motto „Simt enorm și văd monstruos", poeziile sale dezvăluie, de la debut (rebranduit în ciclul *Cuvântul peste suflet*) o chemare irezistibilă a realului: „Pot fi deasupra/ Regină peste sticlele de lapte/ Peste tramvaie/ Peste azurime... Adresa cu etajele impare/ nu-i pe o stradă, pretutindeni poate" (*Etajul VII*). Asaltată de impresii și de senzații, poeta se dedă unui joc subtil al imaginației și al seducției: „Gușterul verii iarba-nfioară/ numai iubirile nu știu să moară" (*Numai iubirile*). Similar procedează și „fata de pescar" dintr-o baladă de inspirație lipovenească (probabil o concesie făcută soțului): „Cântec trist rusalcele-i răspund/ flautele picură lichide/ zornăindu-și scoicile pe prund/ și grăbit pescarul le deschide" (*Balada fetei de pescar*).

Ecouri clasiciste, fărâme de lecturi academice se împletesc adesea cu trăiri fruste: „Amiaza e o ploaie de săruturi/ pe dinăuntru curge foc molcum/ șoptind de Heraclid/ și de-nceputuri... (*Amiaza*). Frecventând de timpuriu cenaclul condus de Eugen Barbu și sedusă, probabil, de poezia subtilă a *Principelui,* poeta se lasă purtată și de unele reverii fanariote: „Corul urca imnul cast spre lumină/ la Mavrogheni, în biserica plină/ prin ceața tămâiei, subțire/ mireasa jura fără mire" (*Plângere fără mire*).

La maturitate, Passionaria Stoicescu caută *Altceva decât semne* (după titlul ultimului ciclu al antologiei), identificate, paradoxal, tot în poezie: „Și numai o fărâmă învie/ în limba uitată, moartă/ nemaiîntâlnită azi, cu numele Poezie" (*Fărâmă*). Sedusă de o dragoste pentru eternul mire, poeta „se cunună" cu însuși Poemul, sublimând nunta în vers: „Mi-e mire/ fără legământ/ și cer imens/ fără pământ/ Drag mort, din patima mea vie/ El? Eu!/ – Poemul – când mă scrie" (*Identitate*).

Versurile de la maturitate ascund tot mai stângaci spaima de moarte, de singurătate, de neant. Poeta care își asuma cândva „cu o rară onestitate" tulburătoarea „sensibilitate feminină" (Radu Voinescu) este sedusă de „hidra cu o sută de capete" care o asaltează cotidian: „Nu mai interesează pe nimeni/ că mori în fiecare zi" (*Câte ceva despre moartea personală*). Nici chiar Poezia, cândva salvare și alinare, nu-i mai oferă sprijin: „Dar când ferestrele mi se deschid/ înspre un cimitir ce-mi e vecin/ mă-ntreb spre a-ngropa/ măcar puțin din îndoiala lui *în ce aș crede?* (același poem)

În fața criticii (literare, evident) poeta e tot mai dezarmată. „Dracul e roșu/ calul albastru/ cerul lila/ luna albă/ sorii fără culoare/ iar eu sunt tra-la-la" (*Poetul și criticii*). Energică, experimentalistă, vitală, Passionaria Stoicescu are puterea să străbată ceața unei existențe precare, forțând destinul. Ne comunică acest gest într-o poezie cu accente tragice, păunesciene: „Să fii Ană singură/ prin slinuri și urâturi să-noți/... Nu e durere mai mare/ nu e durere mai muierescă/ fără ca nimeni să te zidească" (*Muierească*). Forțându-și destinul, se plasează strategic sub semnul lui „încă", asemeni Diavolului pictat cândva de poetă pe un geam aflat la îndemână: „Încă trece/ încă doare/ încă vreascuri/ încă floare... încă pace/ încă luptă/ dedesubt/ armura ruptă" (*Balada lui Încă*).

Anticipând parcă un sfârșit amânat cu lașitate, forțând o concluzie, poeta compune un epitaf de o luciditate stranie: „Am rolul meu, neprefăcut și viu/ un monolog de viață și de moarte/ nu mi-a fost dat decât să fiu o carte/ și viața să mă scrie și să scriu" (*Carte*). Fie că scrie „în genul copiilor" (pentru a-l parafraza pe Steinhardt), fie că glosează pe o temă unică – iubirea muierească, vie și copleșitoare – Passionaria Stoicescu rămâne personajul propriei opere, actrița desăvârșită care își joacă rolul cu demnitate, parcă vrăjind publicul și conducându-l spre „labirintul unei feminități complexe" (Victoria Milescu). Ea este mai mult decât o poetă, e Demonul care arde în fiecare dintre noi: „Sunt apa arzând/ pe sub versul stindard/ nu m-am stins încă/ iar cât sunt, o să ard".

Am vizitat-o, într-un București încremenit în zăpadă, în apartamentul situat în preajma Căii Griviței, undeva la piciorul Podului Grand, și, înconjurați de figurine de pluș convertite în personaje literare de imaginația scriitoarei, admirând tablourile, grafica și figurile de lut, create tot de ea dintr-un prea plin artistic, revărsat cu har în tot ce face și ce scrie și am încercat să iscodesc câteva dintre „secretele" unui destin literar greu de definit și chiar de descris, judecând după precedentele, cu totul inspirate, ale altor confrați...

Cherchez la femme

Î: *Observând multitudinea de preocupări, direcţii şi haruri pe care le risipeşti de mai bine de patru decenii în spaţiul public, te rog să-mi spui ce demon te mână cu atâta înverşunare spre zămislirea de noi şi noi expresii artistice, surprinzătoare chiar şi pentru cei care pretind că te cunosc mai bine...*

R: Am impresia că încerci să mă ispiteşti făcând aluzie la Diavolul pe care l-am pictat cândva şi pe care l-am donat, între timp, Bibliotecii mele de suflet, „Vasile Voiculescu", din Buzău. Pictura respectivă, pe care am făcut-o într-o singură noapte, direct pe sticla luată de la dulapul din bucătărie, reprezintă un Belzebuth, scriitor, cu coarnele iţite, deasupra unei bălţi de pucioasă. Dedesubt, am pus şi un text, care apare pe sticlă, din păcate, invers, căci pe atunci nu prea stăpâneam tehnica acestui gen de pictură. Spune cam aşa: „Încă pace, încă luptă, dedesubt armură ruptă". Primul care a văzut acest tablou a fost, evident, soţul meu, care, credincios ca toţi lipovenii, mi-a cerut imperativ să-l scot din dormitor, unde îl plasasem între noi doi, cu fotografiile de familie, şi o icoană veche, lipovenească. Naivă, sau doar îndrăzneaţă, i-am spus că este un „triptic de familie". Până la urmă, am ţinut tabloul în casă mai multă vreme şi cred chiar că mi-a adus oarece noroc. Apoi, pentru că într-o noapte tabloul a căzut din senin, riscând să-mi accidenteze soţul, l-am dus din casă şi l-am donat Bibliotecii „Vasile Voiculescu" din Buzău, scriind pe spatele lui aşa: „Acest tablou înseamnă cheia/ unui proverb deloc ateu,/ că fără niciun drac, femeia/ nu are niciun Dumnezeu..." Mai hazoasă a fost însă întâlnirea cu confraţii buzoieni, prezidaţi, în mod fericit, la acea reuniune festivă, de însuşi, pe atunci, ministru al Culturii, Marin Sorescu. După spusele mele, cum că la această întâlnire n-aş fi venit singură, ci cu Dracul, lumea a înlemnit, crezând că am luat-o razna. Dar după ce le-am arătat tabloul şi s-a râs copios de năstruşnicie, din sală a venit un bileţel, citit cu vădite accente ironice chiar de Sorescu: „Un tablou cu Belzebuth/ poetesa ne-a făcut/ Dar constat cu mult regret/ Că-i un autoportret". Cum n-am rămas datoare nimănui, niciodată, după încheierea discursurilor festive, am cerut să răspund personal anonimului poet: „Nu recunosc că dolofana/ Ce-o incarnez ar fi Satana:/ În sfânta mea identitate/ Eu sunt un drac şi jumătate!"

Î: *De la demoni, să trecem la îngeraşi şi drăcuşori, adică la literatura pentru copii.*

Autoportret

R: Mai bine, căci în acest univers mă simt cu adevărat în largul meu. Pot să-ţi mărturisesc că am fost un copil necăjit, fiind marcată de despărţirea timpurie a părinţilor mei. Există o tandreţe a copiilor care cresc în căsătoriile reuşite, cum există un regret al celor care se cred abandonaţi prin lipsa sau dispariţia unui părinte. Personal, mă percep a fi un „copil bătrân" şi de aceea simt nevoia ca, şi la vârsta asta, să mă înconjor de pluşuri. Am o colecţie întreagă – o şoricică balerină, urşi, între care unul e vechi de 45 de ani, al fiului meu, arici, bufnicioare. Ursul plângăcios stă, de pildă, pe acelaşi raft cu un şoarece gras, purcica e o pernă, iar pe lângă ea „se odihneşte" o familie de hipopotami. Pe toate aceste personaje, dintre care unele le-am transpus şi în literatură, le iubesc şi chiar mă regăsesc sufleteşte alături de ele. Ştii, de pildă, că Disney a imaginat o hipopotămiţă dansând pe baloane de săpun. Ei bine, eu chiar mă simt o astfel de „baiaderă dolofană", mai ales că ador să dansez. Am impresia că aceste păpuşi nu sunt doar însoţitorii mei diurni, ci şi proiecţii ale unor personaje din cărţile mele. Sunt partenerii mei sufleteşti, în lipsa unora reali.

Î: *Să nu confundăm, totuşi, păpuşile cu cărţile...*

R: E adevărat, am scris peste 40 de cărţi pentru copii şi nu mi-am epuizat încă rezervele de candoare. Ştii că sunt la bază învăţătoare şi profesoară de limba română. Una dintre cărţile mele chiar este dedicată dascălului nostru din Şcoala Pedagogică, „neuitatul" Tiberiu Bordea, care mi-a fost şi model şi pe care m-am străduit să-l evoc în cartea mea *Limba română avea ochi albaştri* (Buzău, Ed. Editgraph, 2005, 174 p.). În fine, am mai deprins, de-a lungul anilor, o profesie care, până la urmă, tot de pedagogie ţine, aceea de redactor şi, evident, şi de corector de carte. Tot trudind pe textele altora, era lesne de înţeles că puteam să fac asta şi cu propriile cărţi. Fiind redactor la Editura „Ion Creangă", mi s-a cerut de către colegul căruia tocmai îi predasem un volum de poveşti, să scriu o poveste despre... redacţia noastră! Aşa s-a născut *Povestea Ariciului Ţepoşilă*. Ce să-ţi mai spun, că Ariciul Ţepoşilă, cu umbrela dată de zâne, era chiar colegul nostru de birou, poetul Gh.D. Vasile, iar zânele, noi, cele trei redactoare, între care şi eu, adică, zâna grasă! De fapt, dacă mă gândesc bine, asta nu e o poveste propriu-zisă, ci povestea din spatele poveştii...

Serios vorbind, literatura pentru copii se scrie cel mai greu, pentru că un copil are mai multă imaginaţie decât cel mai înzestrat scriitor. Copilul chiar crede şi simte acolo unde scriitorul ajunge prin imaginaţie, iar tot ce-i rămâne autorului este de a-i oferi acele cuvinte pe care să le înţeleagă, ori cărora să le intuiască sensul. Restul vine de la sine. După mine, e de ajuns să spui că s*oarele e un micuţ calorifer,* pentru ca prichindelul cititor să intuiască despre ce e vorba. Când scrii pentru copii nu trebuie să uiţi că vorbele, ca să meargă la suflet, trebuie să rimeze, să aibă o haină muzicală, uşor de ţinut minte, dar şi o haină metaforică.

Lacrima Anei

Passionaria Stoicescu a scris poezie, proză, literatură pentru copii, a tradus din rusă şi poloneză, a colaborat la numeroase reviste din România, Spania, Ungaria, Belarus, Bulgaria, Cehia. La informaţiile biobibliografice din articolul alăturat, adăugăm aici titlurile volumelor de poezie şi de proză pe care le găsim la pagina web a scriitoarei, de la adresa http://passionaria.ro/.

Poezie: *Zăpezile de jertfă,* 1974; *Fără de pierdere ca o iubire,* 1976; *Reverberata,* 1978; *Cuşca de aer,* 1980; *Rouă şi scrum,* 1982; *Profesorul de iluzie,* 1986; *Interogativul consecvent, poeme şi caligrame,* 1995; *Autoportret cu cap înfrunzit,* 1999; *Apa sâmbetei,* 2007; *Celălalt soare,* 2010; *Şarpele cu aripi,* volum bilingv româno-albanez, 2010; *Arca lui Noe,* volum bilingv româno-spaniol, 2011; *Fluturii mutanţi,* 2012; *Doamna Bonsai,* volum bilingv româno-englez, 2013; *Regele Praf,* 2014; *Altceva decât semne,* 2015; *Decoltate,* 2015.

Proză: *Lecţia de logică,* 1988; *Soare cu dinţi,* 1989; *Limba română avea ochi albaştri,* 1995; *Circul,* 1999; *Solitaire,* 2010; *Domnul Freud şi poşeta,* Opera Omnia, Proză scurtă contemporană, 2013; *Puzzle,* 2014.

Toate cele cinci poeme care urmează sunt reluate din antologia *Fluturii mutanţi,* Seria Opera Omnia, Poezie contemporană, TipoMoldova, Iaşi, 2012.

Muierească

Să fii Ană singură,
prin slinuri şi urâturi să-noţi,
pereţii să-ţi fie soţ,

să-ţi aminteşti schelele
şi să te oprească din drum
doar luna şi stelele,

să vii cu de mâncare pieptiş
şi nimeni să nu guste truda ta
pe acoperiş,
fie şi cu mincinoasă chemare,
dar să ştii că există pentru tine
în zare;

să plouă cu spume şi să ningă
şi viaţa să ţi se prelingă
nespus de searbădă şi câinească,

nu e durere mai mare,
nu e durere mai muierească,
fără ca nimeni să nu te zidească!

Dragile mele cărămizi vorbitoare

Întâi pân-la glezne
şi n-am mai fugit,
urcaţi-mă chiar dacă doare!

Apoi pân-la pântec
şi n-am mai murit,
urcaţi-mă până la soare!

Pe la sâni, zăbavă,
rugaţi cântarea zugravă
care m-a chemat
şi m-a adunat,
care-a amăgit
şi m-a risipit
până m-am zidit,
să nu-mi strângă umerii tare –
datul aripilor e să zboare!

Zidindu-mă...

Pentru că i-am rămas
credincioasă
ninsoarea mă ascultă
îngropându-mi paşii
înainte de-a ajunge la tine,
zidindu-mă
ca o mănăstire complice
la zborul frânt

şi nici fântâna nu răsare...

Pe sub zăpadă
apa plânge încet
detestând izbucnirea.
Nu viscoleşte, e pace...
Ninsoarea continuă
blestemul tău alb.

Lecţia de istorie

Prima mea amintire înceţoşată:
aveam trei ani şi
lacrimi mari, lacrimi vii de iubire
pentru Ana cea din baladă...

Mama-mi recita din memorie
„Meşterul Manole" şi zicea
furioasă:
„Nu plânge, fii curajoasă,
e prima ta lecţie de istorie!"

Cruzimea creatorului
nu m-a-nvăţat să detest graba,
mi-a introdus în subconştient
doar jertfa degeaba.
„Lasă-te zidită, eşti femeie,
lasă-te chinuită,
dă-i până şi pietrei viaţă,
să fie mănăstirea trainică
şi măreaţă!"

Venind pe ploi şi viscol

El se numea Manole,
iar plânsul meu – zadarnic,
el meşteri avea nouă
să urce zidul harnic...

Eu doar iubirea surdă
neauzind minciuna,
venind pe ploi şi viscol,
venind pe totdeauna.

El se numea Manole
să urce monastire
din ruga mea curată,
din trupul meu subţire...

El se numea Manole,
nebun trufaş chiar până
ce-naltele cupole
îl pedepseau ţărână...

Cherchez la femme

A ars pe rug de patimi dulci poeta

Paula ROMANESCU

Povestea vine de demult. Se zice că trăia în Lesbos o prea mândră femeie pre numele ei Sappho.

Era poetă. Și nu oarece poetesă care, uitându-se la lună, s-a trezit vorbindu-i înaltei stăpâne a nopții despre nu știu ce neînțelese pricini de amor amar.

Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Platon, cel care cunoștea prea bine valoarea cuvintelor, Sappho era socotită (chiar și de contemporanii săi) *cea de a zecea muză;* epigramistul Antipater o numea *cel mai frumos giuvaier între femeile din Lesbos;* pentru Meleandru ea era în *„Coroană” Emblema Trandafirului.*

Clio își adjudecase istoria, Melpomena – tragedia, Thalia – comedia, Euterpe – muzica, Terpsichora – dansul, Urania – astronomia, Calliope – elocința și poezia eroică, Erato – elegia, Polimnia – lirismul.

Sappho a trebuit să abordeze cam tot ce ținea de poezie, ba chiar a creat acea strofă care-i era proprie și pe care chiar Luceafărul din cerul nostru cu stele cântătoare avea s-o zidească întru ne-moarte în celebra sa *Odă în metru antic* din care fiece vorbitor de limbă română (învățat sau nu!) știe măcar versul acela răvășitor: *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată...*

Trecerea ei sub soare a fost consemnată în memoria înșelătoare și fidelă deopotrivă a omenirii cam spre sfârșitul veacului al VII-lea și prima jumătate a veacului al VI-lea de dinainte de Era cu care ne tot împăunăm c-ar fi „a noastră”.

Aparținea unei familii aristocrate din Mytilene, beneficiase de o instrucție dintre cele mai solide (ba chiar și-o însușise temeinic!), îngăduind deopotrivă și inimii sale să aibă *des raisons que la raison ne connaît pas.*

La vârsta înfloririi și-a găsit și un culegător din Lesbos – Kerkolas. Din unirea lor s-a ivit un fruct – Kleïs, o frumoasă fată de al cărei nume n-am fi aflat niciodată dacă n-ar fi fost fiica celebrei poete.

Numai că sub soarele din Lesbos înfloreau atâtea frumuseți cu chip de tinere fete încât Sappho nu se putea preface a nu le observa întru, cum se spune în vremea noastră, o fără de cusur corectitudine politică și a început a le dedica, precum Afroditei – zeița iubirii și a frumuseții – imnuri, ode, cânturi, ca tot atâtea dezmierdări ale spiritului care se va fi îmbătat vreodată mușcând din fagurele de dulce fruct oprit.

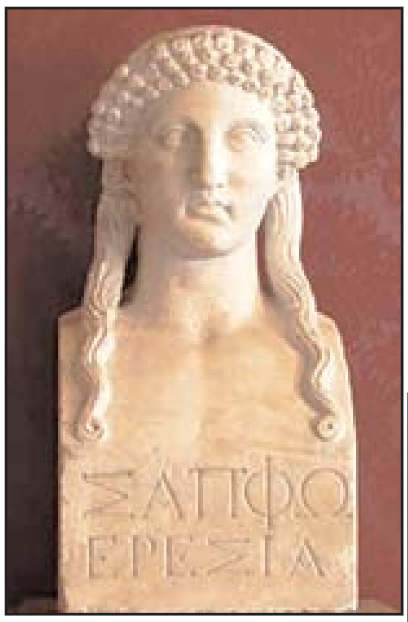
Se păstrează încă (tot memoria omenirii este răspunzătoare!) numele unor frumoase lesbiene (locuitoare ale Lesbosului, adică!) asupra cărora se vor fi oprit ochii poetei, îmbrăcându-le în văluri străvezii de vers cu gust de iubire: Atthis, Anactoria (*ea cu mers grațios și chip de lumină*), Gyrinna, Gongyla (*boboc de trandafir*), Erinna, Bilitys (poetă și ea, deh!, cântând iubirea că nu doar *indignatio facit versum!*). Dar nici poetul Alceu nu i-a rămas chiar cu totul indiferent, deși prea frumos nu era, iar ea îndrăgea în primul rând frumosul...

Și-acum spuneți-mi voi, cei care știți frumosul ce înseamnă, ați văzut vreodată ceva mai frumos decât o jună copilă fragedă ca un boboc de trandafir sub rouă? Să nu ignorăm nici faptul că tot de pe vremea aceea se cântă (și mai cu seamă se vorbește) de sexul frumos.

Sappho a avut grijă s-o sensibilizeze pe zeița frumuseții, Afrodita, închinându-i o odă prin care încearcă să o facă părtașă la zbuciumul ei din iubire neînțeleasă, sugerându-i că doar prin zeiasca ei intervenție lucrurile pot intra în ordinea firească (cea dorită de solicitantă!).

Dar a venit vremea domniei lui Pittakos (~589 – ~579 î.Hr.), legiuitor sever, considerat unul dintre cei Șapte Înțelepți din perioada de mare înflorire a culturii helenistice (Thales din Milet, Bias din Priene, Cleobul din Lindos, Periandru din Corint, Clion din Lacedemonia, Solon din Atena, Pittakos din Mytilene), cel care a „eliberat” Lesbosul de tirania lui Melanchros și care, vrând să curețe societatea grecească de imoralitate, a socotit că n-ar fi rău s-o trimită în exil și pe Sappho cu Alceu cu tot (deși pe ea n-o inspira deloc la scris iubirea lui!), ca să nu mai pervertească ei mintea necoaptă a tinerimii prin poeme imorale... Bietele poeme puteau fi ele imorale dacă mintea celui care le citea (și le citește încă!) n-ar fi (fost) un pic aplecată spre dulcele păcat?

Chiar Socrate a înțeles să închine cu seninătate cupa de cucută în cinstea libertății de a omagia frumosul sub toate aspectele și, mai cu seamă, sub trăsăturile fermecătoare ale mult prea frumosului său elev – Alcibiade.

Așadar, exilată, a ajuns Sappho la Syracuza, în Sicilia, dar poemele ei continuau să rămână libere și să pună miere dulce-amară pe buzele care le îngânau cu iubire.

Soare era destul

și pe acolo, ba chiar și nopți cu lună, ca să nu mai spunem de îndrăgostiții care se pricepeau de minune să se bucure de viață, nefiind opaci nici la cântul de liră care acompania monodiile poetice în care Sappho era neîntrecută..

Și cum nicio mărire omenească nu e veșnică, nici înțeleptul Pittakos nu s-a eternizat la domnie, acesta alegând chiar să abdice de la putere.

Sappho a revenit astfel în Lesbosul ei drag, continuând să facă ce știa atât de bine: să le școlească pe inocentele și drăgălașele fetișcane în arta iubirii cântătoare care să învârtă-n ceruri aștri...

Ce s-o fi întâmplat cu Alceu nu se mai știe exact. Cât despre soțul acela căruia îi dăruise ea o fiică, nici atât! Istoria nu se ocupă de oamenii neînsemnați. Fiica ei poate deprinsese și ea gustul frumosului (cel din poeme).

Sappho era deja celebră, vârsta ei începuse a avea aroganța greutății în argint, rozele iubirii dădeau semne de ofilire, deși parfumul lor continua să fie la fel de îmbătător, iar ea se topea în versuri de amor ca pe un rug de patimi...

Era o luptătoare temerară pentru drepturile minorităților discriminate de o societate cu vederi înguste (sub protecție de fuste!), o adeptă *avant la lettre* a unei atitudini pe care, vai!, abia în vremea noastră, legile internaționale au înscris-o între drepturile omului drept poziția cea mai *politically correct* de care se poate bucura în deplină libertate trestia gânditoare.

Mutându-și ochii de la frumoasele cetății pe care le-a tot cântat, într-o zi îl va fi văzut ea pe foarte tânărul Phaon, frumos ca un zeu păgân, și i-a dat de înțeles nu doar că nu-i este deloc indiferent, dar și că l-ar putea ferici cu iubirea ei. Credea geniala poetă că prostănacul acela imberb se va simți năucit de norocul care picase pe capul lui. Aș! *Faunul* i-a zâmbit strâmb și, ridicând din umerii-i superbi, i-a întors spatele cu aroganță... Cam de pe atunci disprețuiesc faunii în ignoranța lor iubirile-nflorite sub albul tâmplelor grele de inutilă-nțelepciune...

Spune legenda (gura clevetitoare a lumii cea fără de moarte!) că ilustrisima n-a putut îndura afrontul și că ar fi exersat săritura aceea spectaculoasă în valurile mării, de pe stânca Leucade, loc predilect de unde își luaseră zborul spre... adânc atâtea alte făpturi din neamul grecilor prea iubitori de frumos (și de înțelepciune!), nefericiți din amor sau din alte pricini (neexistând pe vremea aceea Turnul Eiffel care a servit și el de trambulină spre Hades multor amatori internaționali de zbor scurt, irepetabil).

Nu suntem obligați să dăm crezare legendei. Sappho a trăit mulți ani și, dacă bătrânețea te face înțelept, cu siguranță ea știa să aleagă grâul de neghină și, mai cu seamă, să înoate perfect...

Da, e adevărat, nu se cunoaște anul morții sale. Dar să nu fim foarte pretențioși: nici anul morții poetului francez François Villon (1431-146?) cel trecut pe sub umbra spânzurătorii, nu ne-a fost precizat, dar *ses neiges d'antan* continuă să ne bântuie cu amintirea unor frumoase de altădată – albe melancolii mai cu seamă când pe la noi *ninge decembre...*

Să vedem ce zestre ne-a rămas de la poeta Sappho:

– *Strofa saphică* (trei versuri de 11 silabe și un al patrulea adonic (sau alcaic!) de 5 silabe (un dactil săltăreț și un troheu).

– *Vreo 650 de versuri* (în traducere latină datorată unor Catul și Horațiu) scăpate ca prin minune de meteahna care-i pălise într-o vreme pe papii de la Roma fascinați de jocul flăcărilor rugului purificator pe care se vor fi „purificat” și un Giordano Bruno și o Ioana D'Arc (*ciocârlia aceea de sub cerul Franței,* cum avea s-o numească Jean Anhouil), rug întreținut prin timp în toate regimurile de teroare care s-au vrut „purificate” și „purificatoare” de niscai „periculoase” cărți, de niscai vieți, de niscai vreascuri gânditoare...

– *Un fragment dintr-un cântec de nuntă* asemenea celor din horele cu strigături de pe la noi (unde poeta era invitată de onoare, fiind socotită un fel de super-guristă de manea din zilele noastre, când „Gioconda se mărită” în Palatul Parlamentului, iar baștanii aruncă-n patru zări cu banii...): *Norocosule mire, ce-ai mai zice?/ Ai mireasa dorită, păstreaz-o fericit!/ Privirea ei – lumină ce străluce/ Te-ai pricopsit!*

– *Un papirus* descoperit prin Egipt în veacul al XX-lea.

– *Portretul său stilizat,* pe vase de ceramică, datând din secolul al V-lea de dinainte de Christos.

– *O sculptură în marmură* reprezentând-o pe poetă, datorată sculptorului Silanion.

Dar cel mai durabil monument ce i s-a înălțat poetei sunt scrierile lăsate despre ea de Catul, Platon, Plutarch, Ovidiu și, mai aproape de vremea noastră, Leopardi. Foscolo, Daudet, Baudelaire...

Acesta din urmă a așezat între „Florile Răului” *Lesbosul – Mamă a jocurilor latine și-a voluptăților grecești/ Lesbos, unde săruturi lascive și duioase,/ Fierbinți ca soarele, ca fructul răcoroase,/ Dau nopților și zilei farmece-mpărătești...,* Lesbosul acela în care poetul se visa veghind de pe creasta muntelui la Leucade, cu ochi ațintiți în larguri, *Să afle dacă marea e bună și curată/ Și dacă printre colții stâncilor când răsună/ Suspinele, spre Lesbos, într-o noapte cu lună/ Va reveni cadavrul lui Sapho adorată,/ Să vadă dacă marea e bună și curată!*

A mai rămas tot de pe vremea de mare înflorire a poeziei helenisticești numele (devenit substantiv comun) al muritoarele lesbiene. Dar să n-o socotim pe poetă întru totul răspunzătoare de arta pe care acestea și-au asumat-o, au cultivând-o și o slujesc cu destoinicie și grație din veac de veac.

Ele trăiesc poezia lor fără s-o mai și scrie.

Recuperarea diasporei

Dora d'Istria

Florea FIRAN

Scriitoare română de expresie franceză, Dora d'Istria (Elena Ghica) face parte din galeria femeilor celebre românce – Elena Văcărescu, Ana Brâncoveanu (Contesa de Noailles), Martha Bibescu – care au fascinat Europa prin ideile lor progresiste, distincţie intelectuală, inteligenţă şi frumuseţe.

Crescută şi educată în spiritul culturii occidentale, ea însăşi spirit enciclopedic, cu o activitate complexă manifestată în literatură, dar şi în alte domenii umaniste, Dora d'Istria este, din păcate, puţin cunoscută în spaţiul cultural românesc. Există câteva încercări în prezentarea personalităţii şi operei sale, unele traduceri în română, în timp ce alte literaturi, cu deosebire cultura şi literatura franceză, o recuperează prin includerea în dicţionare şi istorii literare ca „fenomen cu totul neobişnuit, ca geniu".

Scriind aproape în exclusivitate în limba franceză, traducerile în limba română ale operei Dorei d'Istria, atâtea câte se cunosc, sunt inutilizabile astăzi şi se impun noi traduceri în concordanţă cu evoluţia limbii franceze, ceea ce ar duce la recuperarea operei sale în patrimoniul culturii şi literaturii române. Un proiect în acest sens, de traducere în limba română a operelor complete ale Dorei d'Istria, a iniţiat încă din 2011 Irina Mavrodin, proiect care, probabil, se va şi finaliza de către colectivul alcătuit de distinsa profesoară şi traducătoare; un prim semnal l-am avut deja în 2014 cu un volum realizat în amintirea ei.

Elena Ghica s-a născut la 22 ianuarie/3 februarie 1828 la Bucureşti, într-o familie de domnitori români. Tatăl ei, marele ban Mihai Ghica (1794–1850), „vornic al treburilor din lăuntru", era frate cu Grigore Dimitrie Ghica şi Alexandru Ghica, domnitori în Muntenia. Om politic cu înalte demnităţi în timpul domniei celor doi fraţi ai săi, amator de literatură şi de pictură, arheolog, colecţionar de obiecte de artă, îşi transformase palatul într-un adevărat muzeu. Având la bază colecţia amintită, pe care o donează statului cu scopul de a contribui la „luminarea neamului nostru", Mihai Ghica fondează Muzeul de Istorie Naturală şi Antichităţi din Bucureşti, prima instituţie muzeală din Ţara Românească, întemeiată în acelaşi timp cu una similară în Moldova, la Iaşi. Mama Elenei, Catinca Faca, femeie inteligentă şi cultivată, este sora lui Constantin Faca, autorul piesei de teatru *Franţuzitele,* iar ea prima româncă traducătoare a unei cărţi de limba franceză dedicată educaţiei copiilor. Elena îşi petrece copilăria şi parte din adolescenţă, până la 14 ani, într-un palat celebru pentru biblioteca şi comorile artistice pe care le deţinea, primind o educaţie aleasă atât din partea părinţilor ei cât şi din partea profesorului francez J.-A. Vaillant şi a celui grec George Papadopoulos.

În 1842, Alexandru Ghica, unchiul Elenei, este silit să părăsească scaunul Ţării Româneşti, fiind înlocuit de turci cu Gheorghe Bibescu. Tatăl Elenei este nevoit şi el să plece în exil împreună cu familia, cu şederi îndelungate la Viena, Berlin, Dresda, Veneţia, perioadă în care Elena continuă să studieze istoria, literatura, religia, pictura, muzica, se perfecţionează în cunoaşterea limbilor străine, „vorbeşte corect şi scrie cu eleganţă în nouă limbi străine", formându-şi o solidă cultură umanistă, având ca mentor pe Alexander von Humboldt (1769–1859), pasionat de arheologie şi de ştiinţele naturii. Este perioada când traduce din original în germană *Iliada* lui Homer. După şapte ani, când împlinea 21 de ani, Elena se întoarce la Bucureşti cu familia, după ce Bibescu Vodă, sub presiunea revoluţionarilor din 1848, este obligat să renunţe la domnie. Elena se căsătoreşte cu prinţul Alexander Kozlov-Massalski, un tânăr ofiţer rus de husari, şi el dintr-o familie nobilă. Se stabilesc la Sankt-Petersburg, unde Elena îşi continuă preocupările literare şi artistice, dar ideile sale liberale nu au fost pe placul autorităţilor oficiale ale Rusiei, pentru care a suferit şi „i s-a sugerat" să părăsească ţara. La acestea se adaugă căsătoria nefericită cu prinţul rus, care va duce, inevitabil, la despărţire şi, ca urmare, pleacă în Elveţia în 1855, anul în care îşi publică prima carte, *La vie monastique dans l'église orientale,* semnată cu pseudonimul Dora d'Istria. Irina Mavrodin consideră că acest pseudonim poate fi înţeles ca spunând *dor de Istria,* Istria fiind numele roman al Dunării (Ister) şi totodată numele unei localităţi antice din România, localitate ocupată de romani în secolul I şi situată pe malul lacului Sinoe. Numele de Istria, ca şi faptul că ea vorbeşte despre un îndepărtat strămoş albanez, a favorizat încercarea nereuşită de a fi recuperată de cultura albaneză (*Scrisul Românesc,* nr. 3, 4, 5, 2012).

Între anii 1855 şi 1860, Dora d'Istria scrie mult, călătoreşte în Elveţia, Grecia, Franţa, Germania, Italia, Belgia, publicând şapte volume sub pseudonimul Dora d'Istria. Este prima femeie din România care escaladează, în 1855, muntele Mönch din Alpii elveţieni (4105 m), şi „înfige cu îndrăzneală în vârful lui drapelul pe care este brodat cu litere de aur numele *Valahia,* ţara ei mult iubită" (Charles Yriate).

Opera sa amplă şi variată, în care putem distinge liberalismul său privind naţiunile, condiţia femeii sau modul general de gândire despre societate, a fost publicată în limbile franceză, italiană, greacă, rusă, germană şi engleză: *Les îles ioniennes* şi *La nationalité roumaine d'après les chants populaires,* publicate în *Revue des Deux Mondes,* revistă la care a colaborat până în 1873, *Les femmes en Orient,* în 1863, *Des femmes par un femme,* în care a prezentat condiţia femeilor din Elveţia şi Germania, *Excursions en Roumélie et en Morée,* publicată, în 1863 la Zürich şi Paris în memoria domnitorului Moldovei, Grigore al III-lea Ghica, ucis de otomani datorită protestelor referitoare la cedarea Bucovinei, *Albanezii în România. Istoria principilor Ghica în secolele XVII-XVIII-XIX* (Florenţa, 1872), *La poésie des Ottomans* (1877) ş.a. O parte dintre lucrările ei au fost publicate în România, în 1876–1877, în vol. *Operile principesei Dora d'Istria,* traduse de Grigore Peretz, cu o introducere a biografului ei Bartolomeo Cecchetti.

Activitatea ei de gazetar şi publicist este tenace şi întinsă, colaborând la numeroase ziare şi reviste ale timpului, precum: *Rivista Europea, Revue des Deux Mondes, Revue Britannique, Revue Politique et Littéraire, International Review* (New York), *Independence hellenique* (Atena), *Omiros* (Smirna) *Etoile du Danube* (Bruxelles), *Courrier de Paris, Illustration* (Florenţa), *Revue Suisse* (Neuchâtel), *Nouvelle Pandore d'Athènes, Indépendance hellénique* (Atena) etc.

Călătoreşte mult prin Europa Occidentală, prin Balcani şi în cele două Americi. A fost membră a multor academii, societăţi savante, institute, asociaţii din Franţa, Grecia, Italia, Turcia, Austria, Argentina. Dora d'Istria a îndeplinit funcţii onorifice şi ştiinţifice şi a beneficiat de aprecieri din partea unor personalităţi ale culturii române şi străine: Ion Heliade Rădulescu (idolul său), Nicolae Iorga, Cezar Bolliac, George Bariţiu, Radu Ionescu, George Ionescu-Gion, Alexander von Humboldt, Paolo Mantegazza, Grigore Papadopoulos, Bartolomeo Cecchetti, Angelo de Gubernatis, Enrico Panzacchi, C.F. Gabba, A. Rizo Rangabé, A.Z. Pieromaldi, A. Pommier, Schmidt Weissenfels, A. Wolf, Jacques Thalberg de Scheikévitch. S-a remarcat prin inteligenţă şi frumuseţe în societatea mondenă, în anturajul regelui Prusiei, al ţarului Rusiei, al prinţesei Metternich. Giuseppe Garibaldi a numit-o „soră întru eroism, un suflet deschis celor mai înalte năzuinţi".

În corespondenţa cu Garibaldi îşi susţine ideile politice, propunând un plan de federaţie, formată din state independente, în Balcani, care să cuprindă pe italieni, albanezi, greci şi pe români, „…nu e departe ziua când, de la culmile Carpaţilor la ţărmurile Mării Egee, steagul principelui român Mihai Viteazul ca şi cele ale lui Caragheorghe, Scanderbeg şi Canaris vor fâlfâi liber peste frumoasele ţinuturi unde aceşti vajnici patrioţi şi-au vărsat sângele".

Duce o viaţă retrasă şi austeră consacrată faptelor caritabile, dar şi studiului, „plăcerea ei supremă". Din 1860, Dora d'Istria se stabileşte în Italia, la Torino, Genova, Livorno etc., unde îi întâlneşte pe Angelo de Gubernatis, orientalist şi etnograf, şi pe Paolo Mantegazza, antropolog, amândoi profesori la Istituto di Studi Superiori din Florenţa şi mari admiratori şi prieteni ai ei. Din 1870, Dora d'Istria se stabileşte în Florenţa, unde Angelo de Gubernatis cumpără o vilă pe care o numeşte „Villa d'Istria" în care aceasta va locui până la sfârşitul vieţii. În tot acest timp, „îndepărtată de soartă, din copilărie, de malurile dragi ale Dâmboviţei, n-am încetat niciodată să aparţin ţării natale al cărei destin este obiectul meditaţiilor mele neîncetate", mărturisea autoarea.

Revine în România între 1875–1876, când este decorată de Carol I cu *Bene Merenti* clasa I, „pentru remarcabilele sale merite literare". Moare la 17 noiembrie 1888, în Florenţa şi, la cererea ei, este incinerată, cenuşa fiind depusă la Cimitirul „Trespiana" din Florenţa. Prin testament, averea a fost lăsată Primăriei din Bucureşti pentru administrarea spitalului Pantelimon, ctitoria familiei sale, iar tablourile, corespondenţa, cărţile rare au fost donate Pinacotecii şi Bibliotecii Municipale din Florenţa. „Prin opera ei a ridicat atât de sus numele pe care i l-a dat tatăl ei şi a cinstit patria care i-a dat leagăn", scria Paolo Mantagazza.

Bartolomeo Cecchetti, traducătorul operelor Dorei d'Istria în italiană, a întocmit o bibliografie a scrierilor acesteia, sistematizându-le în nouă secţiuni: istoria literară (poezia populară a Peninsulei Balcanice, portrete literare), probleme religioase, probleme sociale (problema feministă), economie politică şi agricultură, probleme artistice, politica, istoria, poeziile, viaţa orientală (serbările româneşti, schiţe albaneze, scene din viaţa sârbească). Dora d'Istria a scris şi publicat între 1855 şi 1878 *Cercetarea istorică,* când scrierile literare erau doar la începuturi.

Conştientă de faptul că popoarele din Balcani erau puţin cunoscute în acea vreme, Dora d'Istria a încercat să ofere Europei Occidentale o imagine cât mai reală şi cuprinzătoare a lumii din această zonă. Principalele teme ale lucrărilor sale ştiinţifice şi artistice au fost istoria, poezia populară, problemele sociale, economice, politice, etnografice ale românilor şi popoarelor din Balcani.

În 1827, într-un ziar francez s-a scris despre români că sunt necunoscuţi..., că „nu au un poet mare, pentru a le buciuma în patru părţi de lume vitejiile şi nenorocirile lor". Dora d'Istria a luat atitudine scriind: „Eu am convingerea că noi trebuie să conversăm caracterul original şi tendinţele esenţiale ale unei civilizaţii conforme cu organizaţiunea noastră morală. Unul din principiile sale fundamentale, civilizaţia caută să-şi modifice formele ca să se îmbine cu succes cu diferitele trebuinţe ale popoarelor".

Scrierile sale referitoare la români sunt străbătute de un profund patriotism, dar atrage atenţia că patriotismul nu trebuie să ducă la xenofobie: „Dumnezeu să ne ferească de patriotismul orbit. Ideea de patrie trebuie să se împace cu ideea de omenire. Nu vieţuim în timpurile străvechi, când străin era sinonim cu duşman. Azi nu mai există popor ales al lui Dumnezeu şi toate au slăbiciunile, defectele, viciile lor."

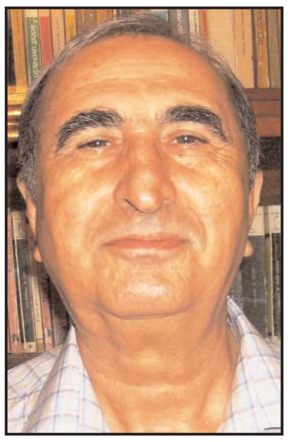
Dora d'Istria îi admira pe daci pentru comportamentul lor din timpul războaielor, susţinând că: „Dacia a lăsat în istorie un nume îndestul de glorios ca fiii veteranilor lui Traian să fie mândri de valoarea dacilor, pe cât sunt francezii de izbânzile vechilor gali".

Colaboratoare constantă la *Revue des Deux Mondes* cu articole consacrate identităţii naţionale în cântecele populare din sud-estul Europei şi din Orient, Dora d'Istria a publicat 12 volume sub 6 titluri: *La vie monastique dans l'église orientale; La Suisse allemande et l'ascension de Moench* (4 volume); *Les femmes en Orient* (2 vol.); *Excursions en Roumélie et en Morée* (2 vol.); *Des femmes par une femme* (2 vol.); *Au bord des lacs helvétiques.*

→

Procesul: teroarea incertitudinii culpabilității

Marian MIHĂESCU

Este interesant cum o operă relativ restrânsă – câteva povestiri și nuvele (*Colonia penitenciară, Metamorfoza, Un artist al foamei, Verdictul, Un medic de țară, Marele zid chinezesc*) și trei romane (*Procesul, Castelul, America*), multe dintre ele neterminate, a ajuns să marcheze în literatura universală o matrice specifică, atmosfera kafkaiană, extrapolându-și sensul pentru a exprima o situație stranie, inexplicabilă, ilogică etc. pentru lucruri care ar trebui să fie perfect inteligibile, normale, umane.

Asimilând realismul psihologic de tip dostoievskian din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prefigurând motive și tehnici literare ale expresionismului și suprarealismului din primele decenii ale secolului al XX-lea, Franz Kafka (1883-1924), scriitor evreu de limbă germană din Praga, va influența literatura absurdului din deceniile următoare a unor scriitori precum Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Jorge Luis Borges ori Gabriel García Márquez. El n-ar fi crezut acest lucru, căci la moartea-i prematură, când nu apucase să-și vadă tipărite decât câteva dintre povestiri, l-a rugat pe prietenul său Max Brod să-i ardă manuscrisele, dar intuiția valorii lor l-a făcut pe Max Brod să i le publice postum (*Procesul* – 1924, *Castelul* – 1926 etc.) și astfel să ni le redea, împreună cu mesajul lor despre o lume stranie și absurdă, în care uneori suntem cu toții nevoiți să trăim.

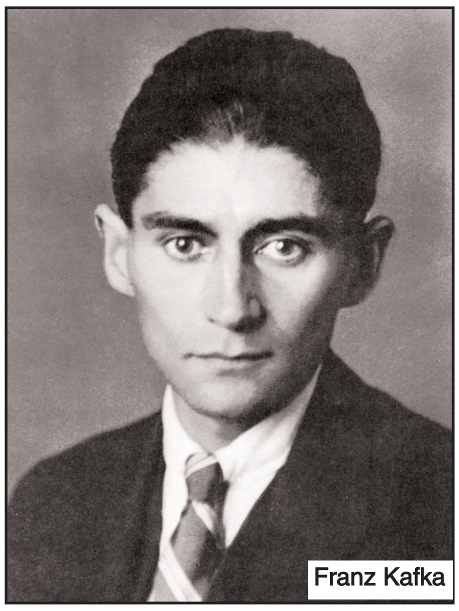
Romanul *Procesul,* scris prin 1914-1915 și publicat postum în 1924, rămâne opera cea mai reprezentativă a lui Kafka. Este povestea unui funcționar de bancă, procuristul Josef K., un alter-ego al autorului însuși sau, Doamne ferește, al fiecăruia dintre noi, care se trezește din senin acuzat pentru o crimă necomisă, vină de care nu are cum să se disculpe, fiindcă tribunalul în care ar trebui să se apere este unul inaccesibil, iar avocații sunt nu slujitori ai justiției, ci „avocați de contrabandă”, nebăgați în seamă de tribunal, meniți a întreține la nesfârșit un proces al incertitudinii.

Arhitectura romanului este clasică. Cele 10 capitole urmează desfășurarea piramidală a acțiunii.

Intriga este abruptă, declanșându-se chiar din prima frază: „Pe Josef K. îl calomniase pesemne cineva, căci, fără să fi făcut nimic rău, se pomeni într-o dimineață arestat.”

Primele cinci capitole fixează cadrul expozitiv într-o atmosferă cenușie, stranie, meschină, sufocantă. Personajul încearcă să se împotrivească legitim lipsei de libertate, apostrofându-i pe cei doi paznici care apăruseră peste noapte în fața camerei sale, observă cu stupoare cum vecinii și cunoscuții îi urmăresc mișcările și gesturile, suspectându-l parcă în mod complice cu acuzatorii pentru o culpă inexistentă, descoperă spațiul meschin în care urmează să se desfășoare *procesul,* birourile tribunalului plasate în camere slab aerisite și mărunte din diferite poduri ale unor imobile insalubre și dărăpănate, cunoaște judecători de instrucție surzi la argumentele de disculpare, oameni în diferite stadii ale *proceselor* ajunși într-un grad extrem de umilință orbecăind prin „labirintul” justiției, într-o lume depravată și coruptă.

Intervenția unchiului Leni (Capitolul 6) îl duce la cunoașterea avocatului Huld, în „măiestria” căruia își pune la început speranța, dar treptat își dă seama că acesta nu face altceva decât sa tărăgăneze lucrurile, împuindu-i capul cu tot felul de teorii abstracte și încercând să-l convingă de relațiile lui în lumea justiției și amânându-și mereu clientul cu scrierea primului „raport de întâmpinare”. Capitolul 7 (*Avocatul, industriașul și pictorul*) și Capitolul 8 (*Negustorul Blok. K. renunță la serviciile avocatului*) reprezintă „labirintul interior” al personajului. Cum acuzatul are un statut de „control judiciar”, adică arestat, dar liber să-și îndeplinească sarcinile de serviciu la bancă, doar cu obligația să se prezinte la tribunal în duminicile când este chemat, Josef K. cunoaște, prin intermediul unui industriaș client al băncii, pe pictorul Titorelli, un ins bizar care pictează portrete pentru judecătorii din urbe, de la care știe ca nimeni altul secrete despre toate procesele, inclusiv despre procesul său, pe care chiar l-ar putea influența, evident, dacă ar achiziționa cât mai multe dintre mediocrele lui picturi. De la el află că trei sunt posibilele deznodăminte ale procesului: *achitarea reală, achitarea aparentă și tărăgănarea la infinit.* De primul tip de achitare nici nu încape vorbă, fiindcă în accepțiunea tribunalului kafkaian *a fi acuzat înseamnă deja a fi condamnat.* Rămâne să aleagă între *achitarea aparentă,* adică de a obține o achitare de moment, dar procesul putând oricând fi deschis și luat de la capăt, și *tărăgănarea la infinit,* adică menținerea procesului în prima lui fază prin complicitate cu justiția, tărăgănând astfel drumul spre sentința finală. Iar în tot acest labirint, Josef K. nu se dă-n lături de a accepta, pentru a izbuti, meandrele compromisurilor sugerate de personaje corupte și adeseori obscene.

Franz Kafka

Punctul culminant al romanului este Capitolul 9 (*În catedrală*). Textul conotează aici semnificații parabolice. Dacă restul romanului poate fi citit într-o cheie istorică, ilustrând critica unui sistem funcționăresc absurd din statul habsburgic în timpul declinului său și, prin extensie, critica oricărui sistem totalitar *avant la lettre,* nazismul, comunismul etc., capitolul *În catedrală* evoluează către parabolă, iar relația individului cu Justiția este, în fond, raportarea omului la Lege, ca entitate metafizică. Aici, sub pretextul întâlnirii cu un tânăr italian căruia să-i prezinte frumusețea catedralei gotice din oraș, este chemat să asculte de la amvon predica preotului închisorii, preludiul condamnării sale pentru o vină despre care nici el nu știe nimic precis. Esența acestui capitol constă în comentarea de către cei doi parteneri ai dialogului a unei parabole pe care preotul o reproduce din scripturile care preced Legea: „...un paznic al porții stă dinaintea Legii; la paznicul acesta vine un om de la țară să-i ceară îngăduința de-a pătrunde înăuntru. Dar paznicul îi răspunde că nu poate să-l lase să intre în clipa aceea /.../ «S-ar putea, dar nu acum.» /…/ Omul se apleacă și privește înăuntru. Paznicul vede ce face, râde și-i spune: «Dacă ții atâta, intră, cu toată oprelíștea mea. /.../ La ușa fiecărei încăperi ai să găsești paznici din ce în ce mai puternici.» /.../ Omul se gândește că Legea trebuie să fie îngăduită tuturor /.../ se hotărăște să aștepte, totuși, până când i se va da voie să intre. Paznicul îi dă un scăunel și-i îngăduie să se așeze lângă poartă. Omul rămâne acolo ani îndelungați /.../ și-a luat din belșug tot felul de provizii pentru călătoria lui, folosește tot, oricât de prețios ar fi, ca să-l mituiască pe paznic. Și paznicul porții ia tot, dar spunându-i: «Iau ca să nu te poți gândi că ai neglijat ceva.» /.../ Iar înainte de-a muri, toate i se îmbulzesc în creier ca să-l silească să pună o întrebare: «Dacă toți oamenii caută să cunoască Legea, /.../ cum se face că de-atâta amar de vreme nimeni în afară de mine nu ți-a mai cerut să intre?» Paznicul vede că omul e la capătul zilelor și, vrând ca vocea sa să mai ajungă la timpanul mort, îi urlă în ureche: «Nimeni, în afară de tine, n-avea dreptul să intre aici, căci poarta asta e făcută numai pentru tine; acum plec, și o încui.»”

Solemnitatea și misterul cadrului, caracterul sacru al parabolei, fiorul metafizic al confruntării personajului cu Legea, toate acestea adaugă textului, dincolo de semnificațiile absurde particulare ale condamnării lui Josef K., semnificațiile tragice generale ale confruntării omului cu Legea divină. Tribunalul la care nu are acces Josef K., organizat ierarhic de la judecători mărunți și corupți până la instanțele superioare la care bieții oameni n-au cum s-ajungă vreodată, împotmolindu-se în mâlul cauzelor condamnate fără judecată, este copia imperfectă a sistemului ierarhic al Legii universale, al Legii divine, la al cărui templu omul nu are acces decât o singură dată, la sfârșitul vieții, purtând în cârcă povara apriorică a păcatului originar. Dialogul din catedrală dintre preotul închisorii și Josef K. reiterează dialogul dintre paznicul de la poarta Legii cu omul care încearcă să intre în ea. Întâlnirea lor ar fi trebuit să aibă funcția mântuirii. Dar, deși preotul îi relevă lui Josef K. una dintre slăbiciunile sale, aceea a încercării obținerii dreptății cu ajutorul altora, și mai ales al femeilor, din orgoliu, Josef K. se consideră nevinovat, iar deznodământul, prezentat în ultimul capitol, este tragic: condamnat la moarte, în ajunul zilei în care K. împlinea treizeci și unu de ani, doi inși îl duc într-o carieră de piatră de la marginea orașului, unde este omorât „ca un câine”, în timp ce se întreba inutil și absurd: „Unde era judecătorul pe care nu-l văzuse niciodată? Unde era tribunalul suprem la care nu ajunsese niciodată?”

Romanul *Procesul* de Franz Kafka, deseori invocat pentru a caracteriza o stare de nedreptate absurdă, greu de acceptat în mediul nostru cotidian, amplifică absurdul existențial la nivel metafizic, unde omul poartă inevitabil povara păcatului originar, de care este mântuit doar prin renunțarea la orgoliu și compromisuri.

Volumul I din studiul *La suisser Allemande et l'ascension du Moench* (1856) conține o dedicație pe 11 pagini: „A mes frères roumains […] l'amour de la patrie, m'a guidée et m'a soutenue, la liberté, et son bonheur seront désormais les préoccupations qui rempliront ma vie“, prin care îi îndeamnă pe români să aibă capacitatea de a se elibera, ținând cont de latinitate, eroism și credință, Elveția fiind văzută ca model – prototip de națiune liberă, inițiatoare a reformei pentru emanciparea religioasă și politică din Europa.

Deși la paisprezece ani vorbea nouă limbi, i s-a părut firesc să scrie numai în franceză, pentru a putea fi citită de o comunitate universală. Din această opțiune, românitatea Dorei d'Istria a fost ignorată, uneori contestată, ceea ce a întârziat traducerea, publicarea și receptarea operei sale în România.

Opera Dorei d'Istria, prin problematica pe care o dezbate, se adresează, desigur, unui public de înaltă ținută intelectuală – istorici, teologi, literați, specialiști ai culturii și mentalităților europene – trezind în primul rând interes istoric și comparativ. Gândirea ei progresistă, modernă, de multe ori vizionară, va stârni un interes deosebit. Nicolae Iorga scria în 1932 că „are stofă de predicator și de apostol“. „Nu este posibil oare să vină o zi când aceste suflete din răsărit, înflăcărate, avide de misticism poetic, confruntate fiind cu o religie apatică și lipsită de viață să o renege pline de dezgust și să accepte prima utopie care le va fi servită sub forme surprinzătoare? Iată ce prevăd și de ce mă tem mai presus de toate”, scria Dora d'Istria în urmă cu aproape 160 de ani.

Irina Mavrodin afirma că Dora d'Istria este o adevărată Doamnă de Staël a României, prin spiritul european pe care îl propagă, neobosit, întreaga ei viață, în scris – căci a lăsat o operă de mari dimensiuni – dar și călătorind prin Europa și participând astfel, în saloanele vremii, la viața culturală a elitelor.

Autoarea beneficiază de o bibliografie nu tocmai relevantă, dar trebuie menționate câteva dicționare: *Dicționarul contimporanilor,* de D.R. Rosetti (București, 1897); *Călători și exploratori români,* de Valentin Borda (Ed. Sport-Turism, București, 1985); *Portrete istorice,* de G.I. Ionescu-Gion (București, 1894); *Dicționarul personalităților feminine din România*, de George Marcu și Rodica Ilinca, cu un cuvânt înainte de Gabriela Creția (Ed. Meronia, București, 2009), precum și volumul *Opera ca proiect. Studii oferite în amintirea Irinei Mavrodin,* coordonator Gabriel Popescu (Ed. Universitaria, Craiova, 2014).

Cărți și autori

Toate drumurile duc la Roma

Maria Mona VÂLCEANU

Anual, în luna mai, la Râmnicu Vâlcea are loc Salonul Național de Literatură și Artă *Rotonda Plopilor Aprinși*. Președinte de onoare al Salonului este academicianul Mihai Cimpoi, de la Chișinău, iar președinte executiv este profesorul Ioan Barbu, un scriitor cu o operă recunoscută și variată, reportaj, eseu, proză scurtă, roman, menționând cele cinci volume din ciclul Lumină Nouă, apreciat astfel de Bartolomeu Valeriu Anania: *Această operă îl prezintă pe Ioan Barbu drept unul dintre cei mai importanți și plini de ardoare reporteri și scriitori ai Ortodoxiei contemporane și ai civilizației noastre.*

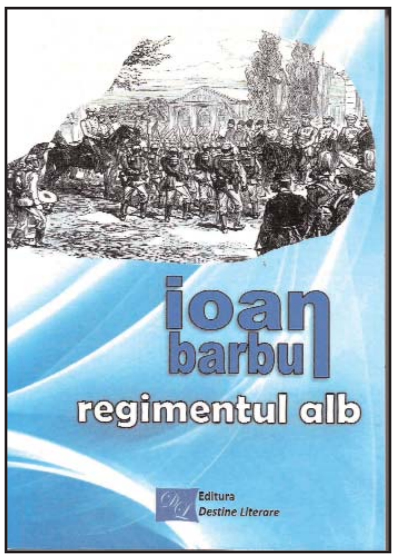
Am citit în vară volumul *Regimentul Alb* (Editura Destine Literare, Montreal-Canada, 2015), când mi-a fost dăruit de autor chiar în pragul Bisericii Domnești din Curtea de Argeș, și l-am recitit cu interes sporit, pentru a-l descoperi parcă pe scriitorul autentic ascuns în spatele acestui mozaic. Este o antologie de proză scurtă, cu o splendidă ilustrație grafică aparținând pictorului și ceramistului catalan Joan Panisello Chavarria. În Cuvântul înainte, profesorul Cornel Moraru subliniază esenta acestei cărți: *Publicistul și scriitorul Ioan Barbu ne surprinde cu un incitant volum de proză scurtă, de un conținut tematic divers, dar etalând și o paletă largă de formule narative sau descriptive: schițe, evocări, confesiuni, succinte comentarii sub formă de reportaj sau memorial de călătorie, totul extrem de concentrat și redactat parcă pe nerăsuflate, reproducând în subtext ritmul trepidant al unei existențe aflate mereu în criză de timp. Și eroii și spațiul în care aceștia se mișcă par să aparțină unei lumi reale, neinventate.*

Cele 20 de proze care formează cuprinsul cărții sunt toate stilistic situate la granița dintre povestire și reportaj, dintre literatură și jurnalistică. Am ales ca titlu al acestor impresii de cititor celebrul dicton adus în memorie de autor în *Întâlnirea din Cetatea Eternă,* fiindcă sunt câteva linii tematice care ghidează acest volum, al cărui cuprins nu este alcătuit întâmplător. Prima temă este istoria începuturilor. *Toți de la Râm ne tragem,* cum spunea cu mândrie cronicarul cu ceva sute de ani în urmă. Preocupările scriitorului pentru rădăcinile neamului său sunt temeinice și de durată. Volumul *Italia, pământul de-acasă* a fost tradus sub titlul *Italia – terra di casa mia* de J. Cesca Recanati, prilejuind aprecierea criticului literar Giuseppe Manitta: *„Trecutul nu e mort. Nu există nimic mort în natură. Totul e organic și viu." Cu acest epigraf din Paracelso se deschide volumul lui Ioan Barbu, jurnalist și scriitor român. Expresia este emblematică pentru concepția vieții și viziunea contemporană a unei societăți, cea română, care vrea să se alăture Europei după ani de izolare, în redescoperirea trecutului și rădăcinilor romane comune. Acesta este firul logic al întregii lucrări a lui Ioan Barbu, care, din punct de vedere cultural, leagă cele două realități.* (Din articolul *Un raport cultural ideal între Italia și România.*)

Lectura ne relevă un călător neobosit în spațiu, dar și în timp. Evident, pașii prin Roma îl poartă către faimoasa Colonna Traiana, pentru a se închina în fața strămoșilor daci, imortalizați în scene de o vibrantă expresie de Apollodor din Damasc. Textul este uneori patetic: *Opriți timpul, cetățeni ai Romei! Să-l dăm înapoi cu un mileniu și nouă secole. Monumentul a fost inaugurat la 12 mai 113...* și de aici începe reportajul. Ne sunt prezentate informații despre columnă, dar răzbate iubirea pentru neamul nemuritor al dacilor, credincioși învățăturilor lui Zamolxis, dar și pentru poetul latin Ovidiu, încununat cu lauri de cetățenii Tomisului, cel care a pus cuvintele barbare în vers latin. *Am trecut printr-o aventură spirituală cum nu mai cunoscusem până atunci: întâlnirea cu propriul eu istoric.* De fapt, aceasta este și intenția cărții, de a-i procura cititorului întâlnirea cu eul său istoric.

Un alt filon tematic al cărții este misterul credinței (*Casa din Loreto*), această credință care i-a ținut verticali pe deținuții politici. *Jurnalul unui înger căzut* este dedicat memoriei părintelui Gheorghe Calciu Dumitreasa. Multe dintre aceste proze sunt veritabile *Exerciții de memorie,* cum inspirat se intitulează una dintre ele.

Rar se întâmplă ca un scriitor să fie una și aceeași persoană cu un absolvent al Facultății de istorie pe lângă filologie, de aceea istoria este pasiune, dar și cale spre conștiința publică, încât afirmațiile lui Ion Nete, „Întregitor al Hronicului vieții neamului" (prefața volumului *Clopote în lacrimi,* eLiteratura, 2013), sau „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet" (postfața volumului *Răpirea sângerândă,* Editura Inspirescu, 2016), sunt bine alese și evocatoare de portret literar. Călătoria în timp se realizează mirific, nu simți când treci granița secolelor, de la Roma ajungi să vorbești pe neștiute cu Bălcescu – *Nu mă căutați prin pământuri străine! Sunt demult acasă! Mă odihnesc după atâta zbucium...* (*Vocea de dincolo*), sau participăm la sfat de taină pe strada Domnească, în casa cu poarta ieșită la linia străzii, unde suntem așteptați de domnul Anton Ciuntu, de academicianul Ion Petrovici, de Ion Inculeț, cel care a semnat împreună cu Pan Halippa actul Unirii de la 27 martie 1918. Suntem împreună pentru a deplânge *Răpirea sângerândă* (din volumul cu același nume), fiindcă patria părinților și a străbunilor este ciopârțită și azi, cu vrerea unor puteri străine. După ce ne-au lăsat mesajul lor, prietenii noștri se retrag pe nesimțite în cartea de istorie, iar finalul acestei evocări a fost deja remarcat de comentatori pentru valoarea sa lirică, un adevărat poem în proză: *Când s-au retras, pășeau în tăcere sub o ploaie ușoară, zuruitoare, care mai mult lumina strada decât s-o întunece. Trecuse de miezul nopții...*

Regimentul Alb (proza care dă titlul volumului) a existat la Mărășești, în vara anului 1917, regiment cu faimă în lume pentru lupta eroică și martirii pentru Țară. Textul este de o modernitate remarcabilă, naratorul ne poartă în tranșee, asistăm la luptă, pentru ca apoi eroii să reintre în monumente, iar naratorul să se identifice cu autorul, textul cărții devenind manuscris: *Cerul a trimis sufletele celor căzuți pe câmpul de luptă din lunca Siretului să-mi termine povestirea. Dulci aure, pe cai nevăzuți, mă poartă pe drumuri de sate... s-au oprit până ce călăreții nevăzuți s-au topit, toți, în Monumentele Eroilor. Am rămas singur, cu manuscrisul povestirii Regimentul Alb, pe care o dedic fiului meu de peste Ocean.*

Și astfel ne apropiem de istoria contemporană și chiar de istoria personală, cum observă același remarcabil comentator, Ion Nete: *Povestitorul, a cărui copilărie a fost cutremurată de grozăvia în care și-a pierdut tatăl, umblă prin lume, având ceva din instinctul justițiar al Antigonei, spunând ce știe, dar, și mai atent, la ce află și aude. Astfel, adună, înnodând laolaltă fragmentele unor întâmplări fără de care Hronicul neamului din care se trage ar fi tot timpul în suferință.*

Aceste amintiri cristalizate din copilărie (ca în *Visul*) redau imaginea laitmotiv a tatălui (*Tata a fost luat în viul nopții într-o dubă neagră, apoi aruncat într-un beci al securității...*), verigă a unui lanț de martiri, în rostirea căruia sunt cuvintele luptătorilor anticomuniști care au suferit detenția, chinul, tortura și chiar moartea: *Voi l-ați trădat chiar și pe Dumnezeu. Într-o mâine zi, duba aia neagră, blindată cu chinuri, cu torturi și umilințe dincolo de închipuirea omului, va readuce sufletele noastre nevinovate de pe celălalt tărâm ca să judecăm faptele voastre ucigașe.* La fel ca în poemul lui Radu Gyr, ales ca motto al acestei secvențe: *Ne vom întoarce neapărat/ Cum apele se-ntorc din nori/ Sau cum se-ntoarce, tremurat,/ Pierdutul cântec, pe viori./ Ne vom întoarce ca un fum,/ Ușori, ținându-ne de mâni,/ Toți cei de ieri în cei de-acum,/ Cum trec fântânile-n fântâni.*

Firul memoriei scoate chipuri noi. Elev în clasa a IX-a de liceu, cunoaște povestea morții tatălui profesoarei de franceză, Petre Diancoff, profesor universitar, luat cu duba din așternut și dus direct la Jilava, apoi într-unul din lagărele de muncă forțată din tărâmul morții de la Canalul Dunăre-Marea Neagră: *Au turnat în groapa aceea adâncă o amestecătură de piatră spartă cu smoală încinsă și profesorul a fost îngropat de viu.*

Rezistența anticomunistă ia forma exilului, eroina povestirii *Pașaport pentru Germania* reușește, după 20 de ani de luptă (detenție, șomaj, domiciliu forțat), să fugă din țară, pentru a-și întâlni soțul exilat în Occident. Acest moment este dezvoltat în romanul *Clopote în lacrimi.* De fapt, nu există bariere rigide între cărți, pasajele epice alunecă dintr-o carte în alta, se regăsesc în *Orașul sub lună* sau în *Răpirea sângerândă,* ca într-o horă continuă, în care cititorul este prins și purtat de vârtej să afle adevărul, să comunice cu durerea neamului, cei de ieri și cei de-acum, cum trec fântânile-n fântâni.

Clopote în lacrimi reia motivul dubei negre culegătoare de suflete, chiar și din satul natal, o așezare din estul județului Olt, de-a lungul malului drept al râului Vedea, așezare străveche, datată în zapis la 25 aprilie 1531, dar bătrânii din Corbu își aduc aminte din poveștile bunicilor și ale străbunicilor că localitatea lor are o vechime care se pierde în negura veacurilor. *Tata a fost luat cu o dubă neagră în viul nopții, apoi băgat într-o încăpere cu pereți de piatră* devine laitmotivul cărții. Planul suferinței se topește apoi în lumina cețoasă a hubloului avionului care *alunecă pe sub un cer incredibil de negru. Gânduri ciudate îmi inundă creierul. Pleoapele îmi coboară peste ochi, în timp ce în urma mea aleargă o furtună de gânduri.* Și de aici începe povestea, călătoria cu Boeingul 777 la etajul unsprezece mii dincolo de nori, dar epicul inundă din nou memoria naratorului, chipuri noi se etalează în fața ochilor spectatorului-cititor: *În prima mea vizită în Statele Unite, înainte de a pătrunde în sufletul misterios al unchiului Sam, am stat la povești zile întregi cu medicul chirurg Gregory, cum îi spun colegii americani... Doctorul Grigore Schileru ajunsese și el în orașul meu o legendă vie...*

Un palier al luptei anticomuniste coboară în închisori, un alt palier îl reprezintă exilul românesc, un capitol (*Vatra Românească de peste Ocean*) ne duce spre cimitirul înființat în 1955, unde sub fiecare cruce se ascunde istoria unui emigrant român. La Biserica din Miramar îl întâlnește pe Traian Golea, luptător pentru românism, și povestirea curge ușor, imponderabil, lupta fraților Golea, martirajul, suferințele Nadejdei pentru a ajunge lângă soțul ei în Occident: *Ochii lui Traian s-au dilatat, s-au făcut rotunzi. Nadejdea taie tăcerea. Între românism și comunism nu putea exista decât un antagonism profund și permanent.*

Sunt și alte personaje: *Pe Victor Domanceau îl întâlnisem întâmplător în 2001, într-un bar din Cartierul Latin.* Și povestea este împodobită cu un frumos poem al acestui personaj, din care redau o strofă: *Vezi, dulcea mea, ce trist mai bate vântul/ Și ploaia crâncenă răzbate până-n miez/ Cu tine râd, cu tine dorm, cu tine-mi storc cuvântul/ Și viața altuia o fur ca să visez.*

Capitolul *Lacrimi, durere, suferințe* din același volum face trecerea spre următoarea carte prezentată în acest studiu, *Răpirea sângerândă.* Un motto din Mihai Eminescu pus în evidență de autor, este ca o stemă și ar trebui să-l repetăm în fiecare zi: *Însuși numele „Basarabia" țipă sub condeiele rusești. Căci Basarabia nu înseamnă decât Țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor, România țara românilor.*

Nadejdea Golea își amintește când s-a întors războiul în 1944, cum sute de mii de români au părăsit Basarabia, fugind de sovietici, de deportarea în Siberia.

Revelații și (foto)grafii

Magda GRIGORE

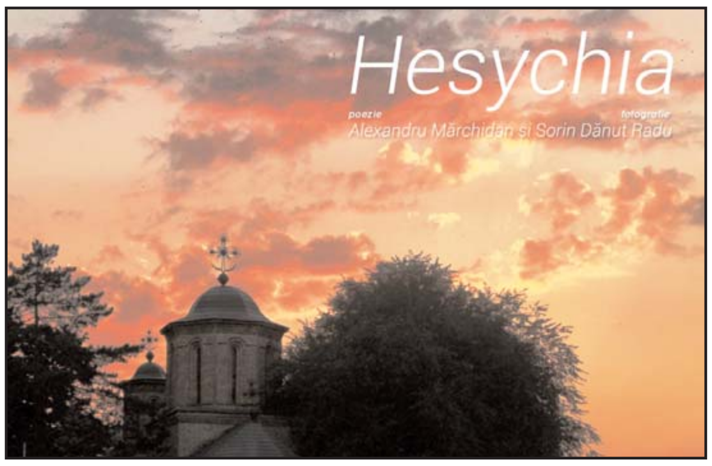
***H**esychia* **se încadrează** într-o categorie aparte a mărturisirilor artistice, făcând cititorul să se apropie, să se atașeze și să participe cu propriile emoții sufletești la *bolerоul liric* înlănțuit de-a lungul paginilor. Doi autori, două (auto)portrete simpatetice, într-o formulă inspirată, ambii participând diferit la ceea ce Bachelard ar fi numit *fenomenologia sufletului* revelat prin artă. Diferiți și totuși asemănători prin încercarea și căutarea de a transforma mărturia concret autobiografică în meditație ingenioasă asupra contextului larg ontologic. Cu această formulă mai puțin uzitată, cartea devine un album liric, *un document* al stărilor sufletești complementare sau capabile să intre în rezonanță, simbolice prin posibilitatea de a fi extrapolate în(spre) înțelegerea și aplicarea lor general-umană.

Paginile propun în peritextul fiecărui poem o fotografie artistică, inspirată, co-participativă la rațiunea estetică. Pusă în proximitatea derulării virtuale a unui film fotografic, cartea capătă energii cumulate, sporind pe de-o parte tensiunea provocării și pe de altă parte concentrarea receptării. Sursa fotografică îi aparține lui Sorin Dănuț Radu, a cărui investigație este menită să conducă la o selecție care potențează poemul, *încărcătura* imagistică devenind în sine un *complement textual.* Sincretismul amplifică valențele produsului artistic final și completează discret sensibilitatea mesajului, stabilind ancore subtile între imagine și metaforă. Gândirea poetică (foto)grafiază realul și aparatul optic împrumută parcă stratul de celule senzoriale ale ochiului uman, prin care surprinde realitatea acoperită în mod surprinzător cu un strat *haric* de emulsie fotografică.

Autorul poemelor, Alexandru Mărchidan, (trans)scrie realitatea pe care *o călătorește* (fără să piardă nicio clipă din vedere supra-raționalul) și pe care o resemnifică din perspectiva înțelegerii și aprofundării (supra)fețelor: „iată străinul care umblă cu viața lui/ proptită ca un toiag de sprijin/ străinul necunoscut având ochii mei,/ mersul, chiar și visele/ locul spre care se îndreaptă nu are însă nimic străin/ inimii lui." (*Ipostaze ale călătoriei*) Poetul conștientizează apartenența la o neliniște metafizică pe care lumea concretă/terestră o revendică în mod constant: „spre biserică/ poteca/ se/ îmbisericește/ spre inimă/ mintea/ se-mbracă/ în cer// în Tine/ eu/ din străin/ fiu se face." (*Sacrele metamorfoze*) Dedicația inserată devine simbolică în acest sens, ca și motto-ul cărții – Daniel Turcea, căruia îi este închinat volumul, este *un poet* cunoscut pentru *consimțământul* său la viață creștină și pentru efortul *personal* de a descoperi energiile dumnezeiești, iar maxima care deschide panorama lirică aparține lui Andrei Tarkovski, creatorul filmului creștin, cunoscut în artă pentru viziunea sa *poetică.*

Atent la corpul poemului și la vocea textului, Alexandru Mărchidan pune în lumină experiența unică, personalizată, a receptării realului ca înfățișare poetică. Este un poet de viziune, cu o experiență interioară nebănuită, cu o complexitate remarcabilă a simțurilor și cu afectivitate inepuizabilă, mereu reînnoită în raport cu esențele. Se poate spune că este un poet realist, în sensul dat sintagmei de Nicolae Steinhardt – *realist este insul care percepe întreaga realitate, atât realitatea brută, cât și pe aceea poetică.* Această realitate întreagă este (re)sursa creației lirice a poetului, miza sa fiind una transparentă – menținerea sufletului într-o stare contemplativă. Poezia *știe mai mult* și decodifică intuitiv din *taina dintâi,* din ethosul lui Dumnezeu, tot așa cum fotografia împrumută din memoria lumii (cel mai important *patrimoniu* al ei), pentru a găsi și a avea rost în întruparea Logosului: „Cel ce vine de sus este deasupra tuturor/ timpul și-a luat în spate/ lucrurile de chiriaș/ și rușinat/ nu mai vine/ ziua e în prefacere/ trecem unii prin alții în gând/ și din păsări/ flăcări/ flăcări-păsări/ iată descendența pe linie cerească." (*Cel ce vine de sus este deasupra tuturor*)

Poetica lui Alexandru Mărchidan este un prilej de reflecție, de rugăciune – o întrepătrundere a poeziei cu teologia, practică prin care ființa interioară diferențiază sensurile și dă stabilitate valorilor, le clarifică și le ordonează. Adevărata *hesychazo* (o practică a rugăciunii la isihaști) este, așadar, *poezia,* exercițiu asumat pentru *a păstra liniștea,* pentru a putea ține trează mintea și inima și, totodată, pentru a le disciplina pe amândouă în ideea împăcării necesare *călătoriei.* Chiar isihaștii considerau că rugăciunea și

sobrietatea se pot localiza în ambele lăcașuri (prin *coborârea minții în inimă*), susținând că acest fenomen este cât se poate de *real.* Pe parcursul succesiunii poemelor, autorul își declină apartenența la un spațiu sacralizat, convingere care generează intersectarea benefică a celor două valențe umane, artisticul și religiosul: „cel mai scurt/ drum/ este cea mai simplă/ întâlnire/ dintre om/ și înger/ când/ omul/ își rostește/ îngerul/ când/ îngerul/ se dă de gol/ în om." (*Peste aspidă și vasilic*) Deși trăirea și experiența poetică sunt diferite de trăirea și experiența religioasă, ele se pot potența și completa, motto-ul devenind în acest sens un argument: *Arta este o formă de rugăciune.*

Opțiunea lui Alexandru Mărchidan pentru poezie este bazată se pare pe nevoia de a investiga profund și creator acest univers uman bivalent, care include atât planul terestru, în care omul este copilul perpetuu pierdut de Dumnezeu, cât și planul ceresc, în care Dumnezeu este Părintele perpetuu al creației. Dar poezia nu merge direct în transcendență, ea încearcă să surprindă constant permanentul mister al existenței umane, iar dincolo de bagajul tranzitiv al textelor, poezia este reflecție și inspirație. Uman devine creștinesc în geografia antropologică a poetului, iar ipostaza de asumare a condiției umane este prezentă *în numele omului,* etern vulnerabil prin căderea lui în lume: „deschid/ adânc ochii/ te privesc/ și mă înfricoșez/ omule/ ești/ tot/ o rană deschisă." (*Punct de plecare*) Secvențele poetice sunt restituiri, trăiri filtrate prin lumina fastuoasă a revelației unui sens unic, ascendent, stare de pregătire a unei mari (re)întâlniri și (re)așezare a vieții pe temei creștin. Nu este o poezie militantă, autorul nu face parte din grupul celor care ambalează cu insistență tema religioasă, corpusul poetic nu dorește să livreze efectiv *o convingere* religioasă, deși reperele religioase nu lipsesc din texte. Rolul lor însă este acela de a atrage atenția asupra stării de religiozitate din om, poetul știind de fapt că ascultarea de Hristos nu este un lucru simplu: „și s-a luptat îngerul cu mine/ ca un muntean/ cu nebunia cătârului/ el sus eu pe loc/ el mai repede eu spre prăpastie/ el în dreapta eu aiurea/ s-a luptat îngerul cu mine/ mii de zile mii de pași/ mii de oftaturi/ până ce într-o clipă/ mirosul nopții ca o săgeată/ până spre inimă/ suficient/ de înfiptă/ cât să/ nu/ uit." (*Îndărătnicie*) Rugăciunea este o *realitate vie,* cum spunea cândva Sfântul Teofan Zăvorâtul, un prilej de *întâlnire personală cu Dumnezeu:* „Dumnezeule Doamne/ dă drumul/ celei scări/ de un capăt/ și lasă să urc/ o vreme fără furtună/ fără sabie/ fără soare cu dinți –/ n-am învățat încă/ să le frâng/ în mine" (*Rugăciune*), iar poetul este întâiul smerit în decadența lumii care trebuie să-și regăsească frumusețea: „aștept răbdător/ o revoltă/ a frumuseții/ în lume/ în pământul/ și în norii mei/ însingurat/ de atâtea vlăstare/ înnoptate de grăbiții/ ce-și poartă/ pierderile/ ca pe o haină/ de paradă/ aștept răbdător/ o revoltă a mugurilor..." (*Adâncit în mine ca un copac în așteptare iarna*) Sărbătorile, colindele, jertfele, fac parte dintr-o *arhitectură grandioasă* în care alteritatea se adaugă cu ușurință conștiinței de sine: „veghere/ a celuilalt/ pentru ca totul pe care îl poartă/ să nu devină rană// dezghiocare din timp// compas cu punctul de sprijin/ în cer." (*Arhitectură interioară*) Cartea nu ocolește confesiunea, credința ca stare naturală a omenescului, ecourile biblice, unda mistică, dimensiunile/logica de tip creștin și simbolurile: cartea, îngerul, psalmul, cina sau iubirea, căderea, învierea etc. Autorul stabilește coordonatele proprii prin raportare la sacralitatea ontologică, implică cu consecvență principiile fundamentale ale vieții – arta de a compensa armonios bucuria de a trăi cu exercițiul disciplinării tuturor simțurilor și cu metanoia minții care devine o participare *individuală* la inteligența christică. Discursul meditativ și mersul înspre înțelepciune al textului amprentează întregul volum, conferind perenitate mesajului și atemporalitate reflectării. Universul poetic este rotund – un arc de cerc este pământul, un arc de cerc este cerul – la mijloc, (a)prins, ochiul poetic prevede, întrezărește, măsoară, cântărește: „Trupul de lumină/ îmbrățișează/ trupul de piatră/ fiecare piatră se face/ cuvânt/ fiecare trup se face/ rugăciune." (*Catedrala*)

Ceea ce frapează în panorama stilistică a scriitorului este în primul rând relația dintre cumpănirea/moderația discursului și convingerea morală a *apartenenței,* iar pe de altă parte echilibrul dinamic dintre implicare și detașare, ca procese opuse care se desfășoară cu aceeași intensitate. Privită în aspectul ei general, *Hesychia* consacră din nou acest gen de lirică, prin care poetul, ca model antropologic arhetipal, transferă în vers și în pagina scrisă mărturia ancorării sacrului în profan și percepția *firească* a tainei divine diseminate în cotidian. Alexandru Mărchidan transcende teritoriul poeziei, al poeticii în general, mergând către un sens gnoseologic mult mai subtil, prin vibrație creștină. El confirmă inclusiv demersurile epistemologice moderne în care poezia este privită ca *un câmp radiant al realului* (similar cu câmpul electromagnetic sau gravitațional), renunțându-se la ideea că poezia este simțire maladivă a poetului nostalgic în exces sau vulnerabil prin melancolie. Metafora și versul, asemeni undei și radiantei, fac parte și aici dintr-un limbaj al cunoașterii, o receptare specializată care, pusă sub lupa fizicii moderne, ar putea fi privită ca o emanație (celestă), un mesaj indus de stare și sugestie, nedetectabil dacă poetul nu ar avea acces la revelație.

R**ăpirea sângerândă și alte povestiri, publicată de curând, prezintă și o altă temă, atinsă numai parțial în celelalte volume, povestea de dragoste. Textele rămân tot la statutul de proză scurtă, personajul masculin este prezentat fugar, sub forma unei schițe, o umbră care își propune să nu stea niciodată într-un loc mai mult de trei răsărituri de soare, în schimb se deschide poarta spre personajul feminin, lirism și nostalgie, lacrimă ce alunecă pe obrazul palid, Anne cea mândră de numele său din *Inscripție pe suflet: Am colindat cu Anne întregul Paris. Într-o zi m-a dus chiar și într-o biserică veche, părăsită parcă de sute de ani, îngânând litanii, surâzând între zeci de femei zâmbitoare, bătând din palme să cheme spiritele recalcitrante sau uituce și dând impresia că se roagă, că se joacă.*

Un alt portret întâlnim în *Surâs în ploaie: O copilă înfășurată într-o stambă simplă... Părul ca smoala, atât de negru că dă în albastru. Sub arborele acesta fioros, părul ei pare decorat cu flori de câmp, prins cu ace lungi de fildeș, cu măciulii din aur și fluturi mari, ciudați și extravaganți. Deasupra capului, copacul îi vine ca o umbrelă cu mii de pliuri care-i desenează o aureolă verde-aurie.*

Oscilăm în aceste cărți între trecut-prezent, călătorim în timp ca-ntr-o poveste și în spațiu pe aripile reportajului, cărțile se cer citite și recitite... mă îmbie prin fereastra deschisă soarele primăverii timpurii și încerc călătoria spre *Rotonda plopilor aprinși,* aud din nou cuvintele *blazatului în cuget* Emil Lungeanu: *Și îl iubim, deoarece nenea Ioan Barbu este ca un viciu: după ce te-ai obișnuit cu el, nu-l mai lași. Însuși apelativul cu care a ajuns să fie desemnat vorbește de la sine, fiindcă ia să vedem: în afară de nenea Iancu și de nenea Barbu, mai știți voi în toată literatura română vreun nene?*

Cărți și autori

Un cuvânt despre Johan Galtung

Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG

În anul 1967, când eu mă nășteam, într-o Românie socialistă până-n măduvă, Johan Galtung era deja un tânăr norvegian de 37 de ani, om de știință, de formație matematician, care ulterior s-a orientat spre studiul științelor sociale. Era o personalitate despre care aveam să aflu și să studiez mai târziu la facultate. Nu mă gândeam pe atunci că viața mi-l va scoate în cale și că voi avea privilegiul rar de a-l cunoaște personal și de a deveni aproape concitadină cu el în îndepărtata Spanie.

Johan Galtung făcea pe atunci un șpagat aproape imposibil, schimbând idei atât cu colegii capitaliști, cât și cu cei comuniști, dar fără să renunțe nicio secundă la rigoarea științifică și la spiritul corectitudinii. În timpul Războiului Rece, acest norvegian imparțial a fost unul dintre puținii cercetători din lumea liberă ale cărui idei erau cunoscute atât în Vest cât și în Est. Critica fără a jigni, aproba fără a linguși și nu se dădea bătut, căutând parcă dinadins punctele nevralgice și contradicțiile, pentru a le diseca și pentru a însănătoși lumea, lecuind-o de războaie.

Un astfel de deziderat, PACEA, scris cu majuscule, sună cam idealist, dar Galtung nu e nici pe departe un visător. Dimpotrivă, așa cum bine remarcă el însuși, e un tip incomod, care pune întrebări și elaborează soluții, un ins parcă născut pentru a contrazice și argumenta conștient, un contestator logic, blând, dar implacabil. Căci nu e o întâmplare faptul că multe dintre propozițiile pe care le-a scris în această carte [*Johan fără țară. Străbătând lumea pe drumul păcii,* autobiografia lui Johan Galtung apărută la Tiparg, Pitești, în 2015, în traducerea autoarei acestui articol. N.red.] încep cu „dar”, riscând să contrazică clasicele *no no's* ale creațiilor literare sau științifice „cuminți”.

Și, fiindcă vorbim despre literatură, cartea a fost recompensată cu premiul cel mai prestigios al Norvegiei pentru literatură. O recomand cu fiecare fibră din mintea și inima mea, nu pentru că am avut un aport la crearea versiunii ei românești, ci pentru că, fără exagerare, e capabilă să deschidă porți în mințile noastre, lărgindu-ne viziunea asupra lumii și furnizând răspunsuri la întrebări pe care ni le-am pus cu toții, uneori chiar fără să le conștientizăm.

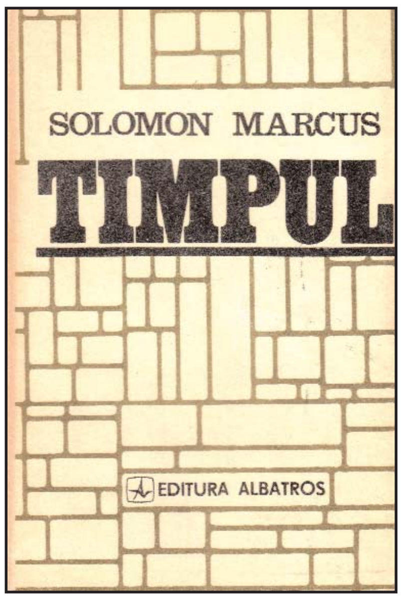
Johan Galtung este un savant care a trăit și cunoscut atât de multe, începând cu cel de-Al Doilea Război Mondial și până astăzi, încât ar fi o greșeală capitală să nu apreciem generozitatea cu care ne face părtași la atât de multe episoade, unele de-a dreptul palpitante. Mă gândesc aici la revelația întâlnirii sale cu genialul danez Niels Bohr, la umorul degajat de intersectarea drumurilor sale cu președintele american Lyndon Johnson, la tâlcul inegalabilelor sale imitații ale vocii cancelarului german Gerhard Schröder, cu care este prieten bun, sau la mirarea perplexă în fața modestiei lui Dalai Lama, om simplu care se prezintă drept „de profesie călugăr”. Nu uit nici subtilele paralele dintre manierele impecabile ale răpitor de frumoasei împărătese a Iranului, prin contrast cu fala grandomană a dictatorului parvenit Ceaușescu, așa cum nu uit să menționez nici comparația dintre politețea de-a dreptul exagerată a castei nobile din Japonia și stilul direct, nițel bădăran, dar simpatic, al rușilor, oameni dintr-o bucată.

Revenind la tinerețea lui Johan Galtung, țelul său unic era încă de pe atunci unul singur: pacea. Se poate spune fără ezitare că a inventat știința exactă a păcii, dedicându-și întreaga viață acestui scop nobil. Pare de necrezut, dar până la el nu a existat nimic pe tema aceasta. Existau numeroase lucrări despre arta războiului, strategii și tratative pentru a ieși învingător, dar mai nimic despre metodele de a menține armonia și buna înțelegere în lume, nicio abordare sistematică sau un manual în acest sens.

Orice om cu pretenții de rezonabilitate ar fi acceptat acest lucru și ar fi conchis că de unde nu este, nu se poate cere. Dar Galtung nu e *orice* om. Sesizând lipsa, nu s-a consolat și a pornit la lucru pentru a acoperi această nișă a indiferenței față de posibilitatea de a ieși toți în câștig, transformându-ne din beligeranți în parteneri.

Zic privilegiu atunci când fac referire la ocazia de a-l cunoaște și de a colabora și nu exagerez deloc când spun că întâlnirea cu Domnia Sa mi-a schimbat viața, scuturând din temelii convingerile pe care credeam că le am deja destul de clare, fiind de pe acum și eu trecută de epoca efuziunilor entuziaste ale începutului de drum.

Dar nu sunt singura! Johan Galtung e un om dotat cu atâta energie și umor, capabil de judecăți atât de surprinzătoare, încât molipsește pe oricine cu setea sa de cunoaștere. De aceea, am ales să vorbesc aici despre autorul acestei autobiografii și nu despre carte în sine, cea pe care vă invit insistent să o citiți. Vă asigur că veți reveni mereu la ea ca la o prețioasă piesă de bază din bibliotecă, iar după ce ați trecut o dată prin întreg evantaiul temelor abordate, nu veți mai fi aceiași. Altfel vor rezona informațiile care cirulă aparent haotic prin spațiul nostru, altfel veți vedea lumea, istoria, culturile popoarelor, civilizația, geopolitica și viitorul.

Cartea se poate citi, dar autorul ar trebui și întâlnit, ceea ce nu e deloc simplu. Deși are o vârstă venerabilă, continuă să călătorească peste tot în lume. Nu-i place să vorbească despre sine, susținând că ideile sunt mai importante decât purtătorul lor, așa că voi face eu aceasta. Într-atât de exact și de critic este cu ceea ce spune, încât nu lasă niciun interviu sau citat să apară în public fără să verifice dacă jurnaliștii au scris aidoma cele spuse de el. De altfel, prima frază pe care mi-a adresat-o la întâia mea vizită a fost legată de manipularea la care suntem supuși prin mass-media, care filtrează știrile după bunul plac al stăpânilor canalelor de rețea. Nu pot decât să-i dau dreptate.

Parcă-l văd în biroul de la mansarda casei sale albe, de pe țărmul Mediteranei, înconjurat de cărți, tastând la calculator, în timp ce un televizor destul de demodat merge încontinuu în surdină, aducând vești de pe cele mai ciudate canale: chineze, arabe, africane și, bineînțeles, scandinave sau sud-americane. Johan Galtung vorbește foarte multe limbi, dar, iarăși modest, refuză să spună câte.

Sinteza acelui bombardament cu știri se face în mintea sa veșnic alertă, legăturile între evenimente se stabilesc pe baza cunoștințelor de culise acumulate în cei peste 80 de ani trăiți și sunt apoi notate prin intermediul calculatorului, conducând la teorii noi și la premoniții cu care Galtung adesea a surprins lumea. Pentru că el este și viitorolog: acesta este unul dintre domeniile căruia i-a dedicat studiile sale din ultimele decade. După etapa studiilor exacte, a aprofundării matematicii și sociologiei, și-a împărțit timpul în perioade de câte douăzeci de ani, dedicate succesiv filosofiei, religiei, studiilor viitorului. Dacă în tinerețe, ca orice cercetător tânăr, credea în capacitățile noastre logice de a schimba lumea – evident în bine, pe măsura maturizării a început să acorde tot mai multă atenție factorilor legați de cultura în care ne-am format, de valorile religioase și morale care ni s-au inoculat și chiar și de programările genetice greu de identificat în noi. Rezultatul acestor studii este un sistem fascinant de știință și cunoaștere, rotund și coerent, frumos ca o simfonie. Pentru că Johan Galtung este și un mare meloman și un interpret desăvârșit de muzică clasică.

Acest întreg complex, aproape renascentist s-ar putea spune, n-ar avea valoare dacă nu ar fi traversat de la un capăt la altul de verva retorică și de calitățile profund umane ale autorului, în special de umorul său subtil. Sunt trăsături care ne fac să rezonăm nu doar în plan mental, ci și spiritual. Dau doar câteva exemple din mostrele de umor optimist culese din autobiografia lui Johan Galtung:

Legat de religie: „Poate că gândiți ca Pascal: nu știu dacă există Dumnezeu, dar un lucru e clar: în caz că nu cred în el, dar el există, consecința e mult mai gravă decât dacă mă decid să cred în el, chiar dacă poate nu există. E mai bine să credem măcar în proporție de zece procente. Oricine știe un pic de matematică va înțelege că zece la sută din eternitate durează tot o eternitate.”

Legat de nevoia de a implica mai mult femeile în toate activitățile umane spune: „Femeile sunt de obicei prea critice, pentru că știu prea mult.”

Legat de secretele longevității sau cum să ne găsim fericirea: „Poți să te bucuri de problemele pe care nu le ai? (...) Dacă nu porți un surâs în inimă, cum vrei să-l sădești în zâmbetul altora?”

Sau chiar, apropo de ideea de comunism aspectuos, un pic de incorectitudine politică: „Când arăți ca un buldog, cu fizionomia lui Brejnev, e o provocare să încerci să introduci un concept care să poarte numele de *comunism cu față umană*.”

Pentru final, după ce am vorbit despre calitatea acestei opere, mă opresc pentru o clipă și asupra aspectului cantitativ, pe care doresc să-l ilustrez cu o întâmplare trăită la despărțirea de autor, după prima mea vizită. Pe drumul către ieșire, a descuiat ușa unei încăperi – insist asupra ideii de a descuia, pentru că realmente părea o cameră secretă, în care se depozitează ceva de preț. Era biblioteca. Firește că am fost impresionată de cantitatea mare de cărți aliniate ordonat pe rafturi și m-am grăbit să spun că îmi amintește de vasta bibliotecă a părinților mei, rod al carierei lor de profesori pasionați de limbă și literatură română. Cu ochii mijiți, vizibil amuzat, venerabilul și fragilul Johan Galtung, clătinându-și ușor silueta și balansând pe picioarele slăbite de ani, s-a uitat la mine și mi-a spus: „Da, dar acestea sunt cărți și articole pe care le-am scris eu! Niciuna nu e în dublu exemplar și fiecare dintre ele conține cel puțin un capitol scris de mine. Îmi place enorm să scriu, e pasiunea mea cea mai acaparatoare, ocupația care îmi oferă cele mai mari satisfacții.”

Cât de bine l-am înțeles, eu, cea care „sufăr” de aceeași boală, chiar dacă nu mă compar cu prolificul profesor norvegian, renumit pentru că deține recordul ca număr de universități la care a predat prin întreaga lume. Îmi doresc ca această carte să fie un început, o inițiere a unei lungi serii de volume traduse în limba română din opera sa, așa cum există deja în impresionant de multe limbi ale planetei. O merită autorul, dar mai presus de toate, avem nevoie de ele noi, pentru că sunt cărți care fac parte din patrimoniul de știință al umanității și putem învăța enorm din ele.

La plecare, după ce m-am despărțit și de grațioasa sa soție japoneză, o profesoară universitară cu renume comparabil cu al soțului, care adesea îl completează sau chiar îl contrazice, nu mă dădeam dusă din poartă, așa de fascinată eram de noile idei pe care mi le sădise în minte acest om cu o gândire atât de vioaie, cu care eu, în pofida tinereții mele, abia reușeam să țin pasul, sărind de la un concept la altul, care de care mai interesant. Cu mâna pe clanță, scandinavul care arareori se emoționează s-a uitat la mine cu ochi înlăcrimați și mi-a mărturisit cu voce tremurătoare: mi-e dor de prietenii mei din România, de Silviu (Brucan), de Mircea (Malița) și de mulți alții. Cu ei am petrecut numeroase ore minunate și cu toții sunt nu doar oameni deosebiți, ci și minți extraordinare. Mi-e dor de România! (Spania, februarie 2016)

Persepolis - actul final

Ion PĂTRAȘCU

Am ajuns la finele minunatei povești a celui mai frumos și bogat oraș al antichității, capitală sacră a vastului Imperiu Persan. Dacă apogeul acestuia este legat de numele lui Darius cel Mare, finalul îl are drept protagonist pe Darius III. Distanța în timp dintre ei nu este considerabilă, însă elementele definitorii ale imperiului nu mai sunt aceleași. Treptat, acest conglomerat de națiuni începe să dea semne de oboseală. Până la urmă, ce-i mult, este prea mult. Apoi, se mai spune că peștele de la cap... Aceasta a fost și situația de la curtea imperială. Spre sfârșitul acestui ciclu istoric al perșilor, regii nu au mai fost la fel de înțelepți și toleranți precum Cirus și Darius cel Mare.

Declinul imperiului începe încă din timpul domniei lui Xerxes (fiul lui Darius), care era violent, crud și slab organizator. Tot prin duritate și nesăbuință s-a caracterizat și Artaxerxes II, pe care istoricii l-au apreciat drept unul dintre cei mai capabili regi ahemenizi, însă și cel mai violent dintre toți. Intensificarea asupririi națiunilor componente ale imperiului a atras după sine tot mai multe rebeliuni, pentru ca, în final, la invazia macedoneană, unele etnii să-l primească pe Alexandru cel Mare ca pe un eliberator. Arses, fiul lui Artaxerxes II, care a urmat la tron, era așa de slab conducător încât l-a încurajat pe Alexandru să ia decizia atacării Imperiului Persan. Jocurile la curtea imperială erau făcute de eunucul Bagoas, care i-a eliminat pe cei doi regi. Tot pe atunci încep să *dispară* numeroși prinți cu pretenții la tronul Imperiului.

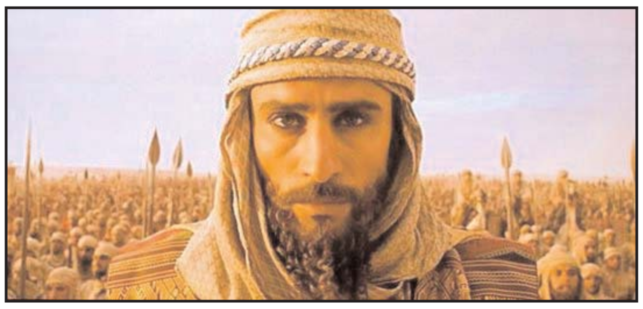
Când a ajuns la putere, Darius III moștenea o situație care anticipa, în bună parte, un final dramatic. Probabil că noul rege nici nu bănuia că va fi ultimul suveran din dinastia ahemenidă. A urcat și el pe tron tot ca urmare a manevrelor eunucului Bagoas care, văzând că nu-l poate controla, a încercat să-l otrăvească. Regele, bănuind manevra, i-a cedat lui *licoarea.* În linii mari, aceasta era situația la curtea imperială persană.

Imperiul era amenințat de noul rege macedonean, urcat pe tron în același an cu Darius III (336 î.Hr.). După doar doi ani, Alexandru pornește să cucerească Asia, cu prioritate Imperiul Persan, în fruntea unei armate de doar 35.000 (45.000 după unele surse) de oșteni, însă una de elită, invincibilă, cum nu mai văzuse antichitatea. Bugetul expediției era unul modest: 70 de talanți de aur (1 talant = 25 kg, deci, în total, 1.750 kg). Regele macedonean era, însă, încrezător în reușită, pentru că așa îi prezisese oracolul din Delfi. Se mai baza și pe tradiția care spunea că cel care va desface *nodul gordian* (el l-a tăiat cu sabia) își asigură tronul Asiei. Credea, de asemenea, că avea de îndeplinit o misiune de inspirație divină, întrucât regii macedoneni susțineau că ei își trag obârșia de la Hercule.

Însă, Darius III nu-și făcea griji. Avantajul numeric și cel teritorial îi dădeau sentimentul că aceasta va fi una dintre cele mai facile bătălii. El conducea armate numeroase, care *umplură Mesopotamia,* convins fiind că-l va strivi pe acel *nimeni, îndrăzneț și enervant, venit dintr-o țară mică și cu tupeul să agite apele în marele său imperiu* (spunea istoricul roman Quintus Curtius Rufus). În plus, până atunci, niciun rege persan nu pierduse vreo bătălie. Adevărul este că încă nu apăruse un geniu militar de talia lui Alexandru cel Mare, care să egaleze sau să întreacă regii persani. Dar, de la prima bătălie mai importantă, cea din valea râului Issos (333 î.Hr.), Darius III a fost uimit de calitățile militare ale lui Alexandru cel Mare, mai ales de abilitatea lui de a improviza soluțiile impuse de mersul operațiunilor. Aici a simțit Darius III, pentru prima dată, gustul amar al înfrângerii, fiind nevoit să fugă de pe câmpul de luptă, abandonându-și nu doar armata, dar și propria familie (mama, soția, două fiice și un fiu), haremul cu 360 de *locatare,* 400 de eunuci, precum și ceva *bani de buzunar,* în sumă de 3.000 de talanți de aur (75.000 kg). Astfel, *investiția* de 70 de talanți a lui Alexandru era peste așteptări de rentabilă.

După Issos, Darius III încearcă trei demersuri diplomatice pe lângă Alexandru cel Mare, în speranța de a realiza o alianță prin care să-și recupereze familia și să salveze o parte cât mai mare din imperiu. Concesiile erau tot mai mari. Pe lângă cantitățile considerabile de aur și argint, el promitea regelui macedonean mâna fiicei sale, precum și toată partea de imperiu de la Vest de Fluviul Eufrat. Alexandru nu dorea însă decât tronul Imperiului Persan, recunoașterea lui drept noul rege al perșilor. El spunea solilor lui Darius: *Cât despre condițiile de pace pe care mi le aduceți, dacă le voi primi, ar însemna să-i cedez lui victoria... el îmi oferă zona de la Vest de Eufrat, or eu mă aflu deja la Est de Eufrat.* (Quintus Curtius Rufus)

Așa s-a ajuns la confruntarea hotărâtoare de la Gaugamela (1 octombrie 331 î.Hr.), care este apreciată de istorici drept una dintre bătăliile decisive din istoria omenirii. Armata de elită a lui Alexandru s-a dovedit și de această dată superioară unei oștiri persane covârșitoare din punct de vedere numeric: 45.000 de călăreți și 200.000 de pedestrași. Aici, spun istoricii, *soarta a concentrat evenimente cât pentru un veac de existență.* Ca și la Issos, Darius III părăsește câmpul de luptă, cu speranța de a se organiza pentru o confruntare mai favorabilă lui. A fost însă prins de satrapul Bactriei, Bessus, care l-a rănit mortal, proclamându-se imediat rege sub numele de Artaxerxes V. Darius muribund a fost găsit, în Khorasan, de un soldat macedonean, care i-a oferit o înghițitură de apă, înainte de a-și da obștescul sfârșit. Aici ajunge și Alexandru care, după cum ne asigură unele surse, îl acoperă pe Darius III cu propria mantie de purpură regală și îl transportă la mormântul străbunilor săi de la Naqsh-e Rustam. Așa a înțeles conducătorul macedonean să preia moștenirea lui Darius III la conducerea Imperiului Persan.

Acesta a fost ultimul moment din istoria marelui Imperiu Persan al ahemenizilor. Tot ceea ce a urmat după aceea – jaf, distrugeri, asasinate și robie – întregea portretul cuceritorului Alexandru cel Mare. Așa s-a decis soarta orașului emblemă a antichității, Persepolis. Mai întâi, a fost dat pe mâna soldaților ca să-l prăduiască. Pe lângă cantitățile enorme de aur și argint din Trezorerie, pe lângă jaful din bogatele case particulare, s-a acționat sistematic și pentru desprinderea de pe statui a tuturor accesoriilor și inserțiilor cu metale prețioase. Timp de două luni, Alexandru a rămas la Persepolis pentru a supraveghea actele de vandalism. În final, el aruncă prima torță, care avea să transforme cel mai frumos și bogat oraș al lumii în cel mai mizer posibil. Istoricii au remarcat faptul straniu că Persepolis nu a fost distrus la intrarea soldaților înarmați, ci atunci când ei erau *plini de vin.* Adică după orgia orchestrată de Alexandru.

După convingerea istoricilor iranieni, distrugerea orașului sacru Persepolis nu a fost un accident, ci un act deliberat al lui Alexandru cel Mare, prin care lichida leagănul Imperiului Persan, speranța de supraviețuire și renaștere a acestuia. Din moment ce capturarea bogățiilor Imperiului Ahemenit era la îndemână, factorul politic avea prioritate. De aceea, a fost respinsă oferta trezorierului din Persepolis de a preda toate bogățiile în schimbul salvării orașului. Din statisticile istoricilor iranieni, rezultă o parte din dimensiunile jafului practicat de Alexandru cel Mare în Persia, în special în primele trei capitale: Susa, care a deținut recordul cu cei 150.000 de talanți de aur, urmată de Persepolis, cu 120.000 de talanți, și Pasargad, cu doar 6.000 de talanți. Totul echivalând cu 6.900.000 kilograme de aur (peste secole, Traian a plecat și el din Dacia cu 14 căruțe de aur). Plutarh ne spune că Alexandru cel Mare a avut nevoie de 10.000 de catâri și 5.000 de cămile pentru a căra comorile acumulate timp de 200 de ani de regii ahemenizi, inclusiv *tezaurul sacru* (lucrări religioase foarte valoroase, scrise pe piei de bovine, cu cerneală aurie). În plus, acolo la Persepolis, marele *măcelar* al istoriei, cum l-au numit unii specialiști în materie pe regele macedonean, a lichidat toți bărbații, cum făcuse dealtfel în toate locurile unde a întâmpinat rezistență.

Despre cuceritorul Persiei, părerile istoricilor sunt destul de critice, cu excepția unor greci, care îi atribuiau mai multe calități decât defecte. Aceștia îl prezentau ca pe un tânăr frumos, puternic, cu o latură calmă, logică, perceptivă și calculată, reproșându-i uneori temperamentul impulsiv, violent. Majoritatea istoricilor, cu deosebire cei iranieni, subliniau faptul că succesele și puterea crescândă l-au făcut megaloman, tot mai violent și impulsiv. Beția contribuia și ea la îngroșarea acestor trăsături. Ajunsese să omoare și persoane apropiate lui, dintre care unele poate că-i salvaseră viața. Era dovada concretă că *puterea corupe, degradează sufletele.* Iranienii resping ca nefondată ideea unor istorici greci cum că distrugerea orașului sacru Persepolis ar fi fost o răzbunare, după 150 de ani, pentru incendierea Atenei de către Xerxes (480 î.Hr.). Grecii, care-l preamăreau, uitau că regele macedonean Filip II și urmașul său Alexandru și-au exersat cruzimea cu doar patru ani mai devreme, atunci când au cucerit Elada (338 î.Hr.). Pentru a asigura *ascultarea* grecilor, Alexandru a lăsat în Grecia o armată echivalentă cu cea în fruntea căreia a pornit spre Persia.

În unele anale de istorie Alexandru este prezentat drept un asasin brutal, care ar fi făcut un milion de victime în campania împotriva Imperiului Persan. Nici Dante Alighieri nu este mai îngăduitor cu Alexandru cel Mare. În Cântul al XII-lea din *Infernul,* conducătorului macedonean îi rezervă un loc în cea mai adâncă parte a *râului de sânge,* respectiv Cercul al șaptelea, alături de mari ucigași ai istoriei. La rândul lor, zoroastrienii persani îl numeau *Alexandru cel blestemat.* Însă, printre admiratorii regelui macedonean se afla și Iuliu Cezar, care-l considera mentorul său. Se spune că Cezar, plângând lângă o statuie a acestuia, se lamenta că *el nu a realizat nimic în comparație cu Alexandru care, la vârsta lui tânără, cucerise Persia.*

Campania militară neîntreruptă, de 13 ani, când au fost parcurși 20.000 de km, a fost ca un tsunami, care a spulberat marele și gloriosul Imperiu Persan în doar patru ani. Alexandru intra în istoria omenirii drept unul dintre cei mai mari strategi și conducători militari. El își planifica până la cele mai mici detalii fiecare bătălie, câștigând într-un mod economicos, fiind conducătorul cu cele mai puține pierderi pe câmpul de luptă. Îi plăcea să facă acest lucru deschis și fără trucuri. Când i s-a propus să atace armatele persane noaptea, a declarat: *Niciodată nu voi admite să-mi câștig gloria în lipsa lui Darius... eu sunt hotărât să dau atacul fățiș, la lumina zilei. Vreau mai degrabă să-mi pară că n-am avut noroc, decât să-mi fie rușine de victorie... Nu mă înjosesc furând victoria ca un hoț.* (Quintus Curtius Rufus)

La curtea epigramei

Amintirea lui Ion Ionescu-Quintus

Elis RÂPEANU

După cum notează și Valeriu Râpeanu, în creațiile dedicate familiei și femeii, ne încântă și versuri aflate sub semnul duioșiei, al înțelegerii micilor dureri omenești, puse în pagină cu surdină și cu o afecțiune sufletească nedisimulată. Deci, revenind la o idee punctată mai sus, acest iubitor al binelui, al moralei, al dreptății nu putea fi misogin, așa cum sugerează Șerban Cioculescu: „Un pesimist al politicii e foarte adesea un misogin, ca urmare a celei de a doua politici, aceea a femeii, pe planul erotic, orizontal" (*Adevărul,* 23 oct. 1931). În susținerea poziției noastre vin înseși epigramele pe această temă: unele durități, explicabile la un bărbat de acum un secol și mai bine, sunt atenuate de imaginile poetice de mare emoționalitate de care nu e capabil un misogin. Argumentul peremptoriu care contrazice această opinie este faptul că el a susținut, după cum am notat mai sus, emanciparea femeii, „ideea în sine fiind revoluționară în vremurile acelea peste care plutea miasma Orientului" (M. Sevastos). În „ziarul" național-liberal *Stindardul*, „care apare săptămânal", 1899, sub conducerea lui Ion Ionescu-Quintus, „aflăm pentru prima oară un articol semnat N. Derera, care scrie despre *Emanciparea femeii*" (M. Sevastos, p. 784).

„Și-a păstrat tot timpul tinerețea, acea tinerețe scânteietoare de suflet, de entuziasm, de ideal și vechea gardă a ramolismentului politic nu-i poate ierta această calitate. Ion Ionescu-Quintus e menit și fatalmente va ajunge în primele rânduri ale fruntașilor politici ai acestei țări." Și a ajuns. În „Amintiri despre Ion Ionescu-Quintus" apărute în săptămânalul *Impartialul,* nr. 163, Ploiești, 20 septembrie 1933, la o săptămână după trecerea în viața de dincolo a marii personalități a urbei și a politicii românești, directorul publicației, Al. Ștefănescu-Câmpina, notează o întâmplare dinainte de război, când Ion Ionescu-Quintus a câștigat bătălia în alegeri împotriva lui Gh. Dobrescu, cu 1 vot. Votul i-l dăduse chiar autorul articolului, care fusese luat cu birja de la scara vagonului și dus de însuși Ionel Quintus la secția de vot. Alesul i-a replicat ulterior: „Vezi ce va să zică un vot în sistemul de azi? Poți să-mi zici *Mon cher député* și să-mi ceri orice, căci într-adevăr tu m-ai făcut deputat. Sunt deputatul tău." Autorul articolului încheie cu *Dumnezeu să-l odihnească în pace.*

Nu e lipsit de interes să redăm și altă informație din articol: ca hatâr pentru Dobrogeanu Gherea, trenul de la Câmpina spre București (sau de la București la Câmpina, Brașov) stătea în Gara Ploiești-Sud o jumătate de oră, „ca să aibă lumea timp să facă dever antreprenorului cu pricina", despre ale cărui sarmale un mare scriitor spunea că sunt mai bune decât opera lui. Apoi trenul își schimba locomotiva și se întorcea pe câtiva kilometri pentru a-și urma calea spre București, respectiv, spre Câmpina-Brașov. De aici provine expresia *A o întoarce ca la Ploiești.*

După cum precizează Paul D. Popescu („Mică antologie a epigramei prahovene", *Flamura Prahovei,* 10 mai 1969), o parte din producțiile lui Ion Ionescu-Quintus – improvizații spirituale – s-a pierdut, altele au rămas în paginile revistelor vremii. Pe cele mai valoroase le-a adunat în cele două volume, cel din 1896, când avea 21 de ani, și celălalt, din 1931, cu doi ani înaintea morții. Se poate spune că epigrama se află la cele două capete ale existenței sale, la început și spre sfârșit. „Prin ponderea tematicii politice ocupă un loc unic în epigrama vremii."

Efervescența epigramelor sale i-a îndemnat pe mulți să scrie catrene. De fapt, el a făcut din Ploiești un oraș de epigramiști. Unii s-au pierdut pe drum. Astfel, multe dintre epigramele lui C.V. Plăeșu (C. Vasilescu) înveseleau campaniile electorale:

Cârmuitorilor:

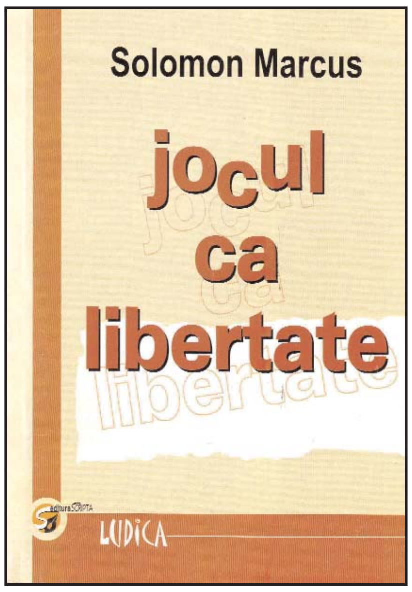
Poporului dădurăți drepturi
Dorind o Românie nouă,
Dar ce folos – le-ați dat c-o mână
Ca să le luați cu amândouă.

Votului direct:

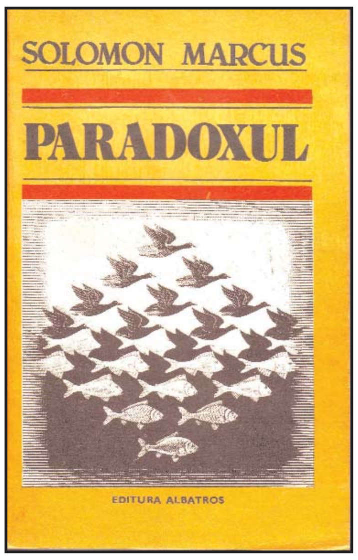
Direct și personal e votul
Printr-o severă procedură;
Se exceptează numai morții
Căci ei votează prin procură.

Gardistului de noapte (mâine încep alegerile):

Gardist obscur și umilit,
Ce sarcini mari pe umeri porți:
Azi aperi viața celor vii,
Iar mâni votezi pentru cei morți.

Întreaga familie a lui Ion Ionescu-Quintus, cu veleități liberale, a contribuit la modernizarea orașului. Tatăl,

Ghiță Ionescu, a fost, în mai multe rânduri, consilier și primar al orașului Ploiești. A fost ales, prima dată, în Parlament, ca deputat în Colegiul III în Constituantă, votând pentru lărgirea colegiilor electorale. A fost reales în toate legislaturile până în 1887. A făcut parte și din Parlamentul din 1895, ca membru statornic al Partidului Național Liberal.

Ionel Quintus era îngrozit de praful și de noroiul de pe uliți și s-a adresat edililor:

Deși ne puneți biruri grele,
Pe străzi e praf sau e noroi;
Voi nu le curățați pe ele,
În schimb ne curăță pe noi.

Fratele său, George Ionescu, a ocupat de două ori demnitatea de primar al municipiului Ploiești. În această calitate a invitat, în 1902, pe hidrologul W.H. Lindley din Frankfurt pe Main să facă studii pentru alimentarea Ploieștilor cu apă. A venit în 1903, când s-a încheiat și contractul. Tot lui i se datorează canalizarea orașului și iluminatul electric introdus de o societate belgiană. A fost un om priceput și energic care a contribuit la civilizația orașului. (Cf. M. Sevastos) Într-o asemenea familie s-a născut și a crescut Ion Ionescu-Quintus, într-un oraș cu oameni buni la inimă, harnici, veșnic gata de glume și cu o viață politică intensă. Care ploieștean nu-și aduce aminte de epigramele lui? Le mergeau la inimă epigramele despre soacre, soț înșelat ș.a., dar, mai ales, cele pe gustul lor însetat de dreptate și adevăr. Și, nu e de mirare că, în mod frecvent, concitadinii îl numeau, simplu, *Quintus.* În legătură cu acest adaos, fiul, Mircea Ionescu-Quintus, dă următoarea lămurire participanților la „Salonul Umorului" de la Bușteni, din 10 august 2001:

Ion Gh. Ionescu și-a zis *Quintus* că era al cincilea copil. Iată cum s-a impus: fiind parlamentar, a plecat, în timpul războiului în Rusia, luându-și și soția care era gravidă. Mircea s-a născut în spitalul evreiesc din Herson. În vâltoarea aceea, n-a fost înregistrat. Tatăl a făcut un proces de constatare și, printr-o hotărâre din 1921, Tribunalul Prahova a constatat nașterea copilului din părinții respectivi. Pentru a evita orice confuzie, având în vedere că Ion Ionești erau mai mulți, în hotărâre se trece așa: „S-a prezentat Ion Ionescu-Quintus... și s-a constatat că s-a născut Mircea Ionescu-Quintus." Mai târziu, un șef de cadre de la Colegiul Avocaților l-a sfătuit să renunțe la *Quintus*, „mai ales că sună evreiesc", dar Mircea Ionescu-Quintus a refuzat.

În articolul „I. Ionescu-Quintus – Literatul", apărut în *Prahova noastră* din 5 noiembrie 1939 (număr închinat epigramistului, cetățean al urbei, la 6 ani de la plecarea spre vămile cerești), Radu Cosmin scria că, pentru profani, Quintus a fost avocat și om politic de prima mână, pentru cei care i-au cunoscut sufletul și scânteierea inteligenței totdeauna în căutarea frumosului și armoniei, a fost „un ales al Muzelor, un poet. Născut poet, a trăit ca un visător și a închis ochii cu zâmbetul olimpian pe buze. În chinurile bolii, el storcea și altora lacrimi de haz, că lira lui n-a secătuit până în ultima clipă".

În același număr al publicației e descris raiul casei sale: „O grădină cu simetria ritmică și multicoloră a unui colț de Versailles – parfumul rozelor, mireasma însăși a grădinii lui sufletești. O casă în care simfonia covoarelor orientale, mobilelor empire, bibliotecii bogate și ordonate și, mai ales, nuanțata colecție de Grigorești, Andreești, Luchieni, Pătrașcu, Tonitza și alții – poeți ai penelului românesc, comori de artă și cultură, toate îți dovedesc, dintr-o privire, cine a fost amfitrionul. Un poet! Un liberal! Și încă unul din cea mai pură esență. Nu dintre aceia care una scriu și alta sunt în viața lor reală. Plin de noblețe și iubire către străini, afectuos și de-o eleganță seniorială și pentru cei de-acasă. Era emblema tinereții veșnice. Soția și copiii lui, bătrânele slugi și intimi plâng și azi, din adâncul inimii, dispariția lui prematură (la 58 de ani)."

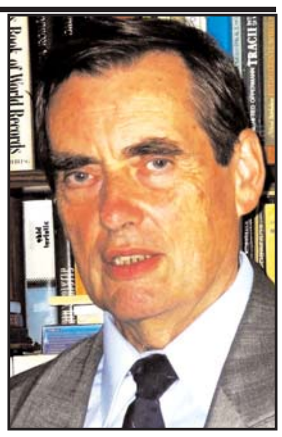
A fost un iubitor al artei și un bibliofil. Arhitectul Toma T. Socolescu, în *Prahova noastră* din 5 noiembrie 1939 (la 6 ani de la mutarea lui Ion Ionescu-Quintus în cavoul de la Cimitirul „Viișoara"), scria: „Ionel Ionescu-Quintus, intrând în politică, a crezut că e demn ca să urmeze exemplul acelor fruntași care făceau politică din patriotism și a activat din tot sufletul său scânteietor de ziarist și om de spirit, cu tot felul de sacrificii, renunțând la profesia de avocat și reușind să facă artă în politică.

→

Dacă ar fi să dăm crezare renumitului poet persan Firdousi, Alexandru ar fi fost un prinț persan, adoptat de regele macedonean Filip II. Cel puțin așa reiese din cartea sa de căpătâi *Șah-náme* (Cartea Regilor). Indiferent de paternitate, Alexandru a pus capăt Imperiului Persan, deschizând Asia pentru a fi colonizată de soldați, negustori și artiști greci. Lumea rezultată din expedițiile lui a devenit scena unei sinteze culturale și etnice fără precedent. Însă, marele imperiu creat cu sabia de Alexandru cel Mare s-a dovedit o structură instabilă și nerealistă, cu o viață efemeră, care dispare odată cu fondatorul său. Aceasta se întâmpla la începutul verii lui 323 î.Hr. La sfârșitul lunii mai, Alexandru a organizat una dintre orgiile lui celebre, când a băut vin din cupa de 12 litri a lui Hercule. A băut cu nesaț, pentru că avea de depășit un record. Într-o ocazie asemănătoare, un tovarăș de băutură sorbise dintr-o înghițitură patru litri de vin, după care s-a prăbușit fără suflare. Se pare că Alexandru l-a depășit, însă a avut aceeași soartă. Moare și el după circa două săptămâni (la numai 33 de ani). Imperiul creat de el în doar 13 ani (334-323 î.Hr.), care se întindea din Europa și Egipt, până la granițele Chinei, a fost transformat de generalii săi în trei entități statale separate.

Până la urmă, pe Alexandru nu l-au ajutat nici oracolul din Delfi, nici descendența herculeană, adică din tagma zeilor, cum susținea el, nici exemplarul din *Iliada* primit de la profesorul său Aristotel și nici măcar scutul lui Ahile, pe care l-ar fi înlocuit cu al lui când a vizitat un templu, înainte de campania asiatică. Aici, îl părăsim pe Alexandru cel Mare pentru a ne continua povestirile persane.

Colonizarea Sistemului Solar

Dan D. FARCAȘ

În articolul precedent al acestui serial, am prezentat ecuația propusă de Frank Drake, pentru a estima numărul de civilizații cu care am putea comunica în Galaxia noastră. Ultimul factor al ecuației era *L,* reprezentând durata de viață a unei civilizații sau, mai precis, valoarea medie a intervalului de timp pe parcursul căruia o civilizație va emite și recepționa semnale detectabile la distanțe interstelare.

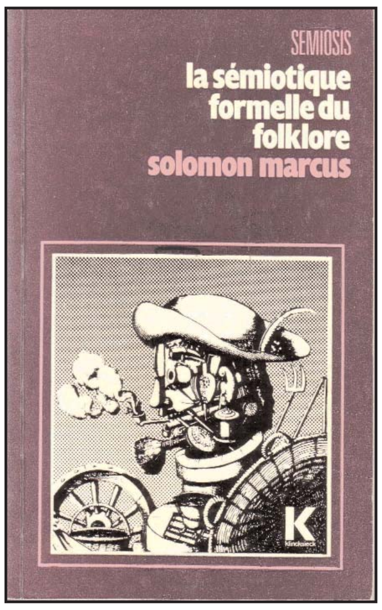
Toți cei care au utilizat ecuația lui Drake au fost de acord că acest factor este cel mai „volatil”. Dacă numărul de planete locuibile și alte valori prezente în ecuație le putem estima tot mai precis, pe măsură ce instrumentele noastre vor aduce mai multe date despre Univers, valoarea lui *L* rămâne o mare necunoscută. Avem, în acest scop, un singur model pe care-l putem studia: civilizația clădită de specia umană pe Pământ. Știm aproximativ când a început, dar cât va ține reprezintă o primă întrebare, foarte dificilă.

O a doua întrebare, complementară, tot atât de grea, este: ce vom reuși să facem în acest răstimp din viitor. Deocamdată suntem aici, suntem mulți, suntem gata să plecăm spre colonizarea unor noi corpuri cerești, avem rețele tot mai bune pentru schimbul de informații, avem calculatoare tot mai performante, am început să spargem codul vieții, încriptat în ADN (dar nu numai) ș.a.m.d. Dar încotro ne duce acest drum?

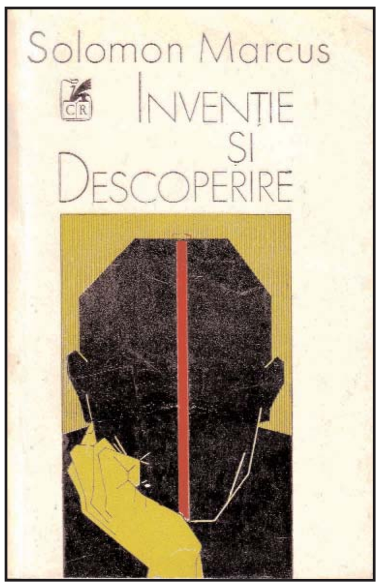
Cele două întrebări sunt evident legate între ele. Nu cumva – se întreabă mulți – acest marș triumfal al progresului ne va aduce și la un sfârșit inexorabil?

Încă din anii 1950-1960, când posibila sinucidere a speciei umane, ca urmare a unui război nuclear, devenise un subiect des evocat, s-a spus că una dintre soluțiile pentru a asigura, fie și parțial, viitorul civilizației noastre, ar fi diseminarea unor colonii de pământeni în spațiul cosmic. Ideea a continuat să fie readusă periodic în actualitate. De pildă, în 2001, Stephen Hawking milita pentru colonizarea spațiului, ca un mijloc de salvare a omenirii, prezicând că specia umană va dispărea de pe suprafața Pământului în următorul mileniu. El a revenit asupra acestei idei și în 2006, afirmând că singura noastră salvare este ca în următoarele două secole să colonizăm spațiul și să construim unități rezidențiale pe alte planete.

Colonizarea Sistemului Solar ar mai prezenta și alte avantaje: pe corpurile cerești există, din abundență, resurse minerale prețioase, colonizările nu disclocă, precum în trecut, alte populații și nu distrug ecosisteme ș.a.m.d. Spații în care să ne instalăm se găsesc – cel puțin teoretic – din abundență: Luna, Marte, asteroizii, alte corpuri planetare. În aceste locuri, deja se știe, sunt asigurate condițiile de bază, cum ar fi: apă, energie solară și diverse materiale.

După glorioasa debarcare pe Lună, în 1969, toată lumea era convinsă că până în anul 2000 astronauții vor explora atât planeta Marte, cât și alte câteva corpuri cerești din Sistemul Solar. S-a văzut, între timp, că prioritățile au fost diferite.

Totuși, încă se mai speră că, în a doua jumătate a secolului nostru, vor exista baze locuite pe Lună și pe Marte, iar apoi și pe anumiți asteroizi, pe care se găsesc metale rare, rentabile pentru exploatare minieră. Chiar dacă aceste corpuri cerești nu sunt locuibile ca atare, pe ele se vor putea amenaja baze de suprafață sau subterane. Bazele de pe Lună vor fi instalate probabil în zona polilor, unde temperatura variază mai puțin și unde se presupune că există apă, sub formă de gheață. Întrucât gravitația, foarte mică, de pe asteroizi ar putea avea efecte degenerative, oamenii nu se vor stabili aici decât pe perioade scurte, în restul timpului lucrările fiind lăsate în seama roboților.

Bineînțeles, soluția ideală, cel puțin într-o perspectivă mai îndepărtată, rămâne asigurarea, pentru coloniști, a unor condiții de trai cât mai apropiate de cele de pe Pământ. În acest scop, planurile de cucerire a spațiului cosmic prevăd și așa numitele acțiuni de *terraforming.* Cuvântul a fost inventat pentru a denumi transformarea ambianței de pe o planetă inospitalieră, în așa fel încât să poată găzdui, pe toată suprafața ei, sau măcar în unele regiuni, viața, în particular, pe cea umană.

Prima țintă de *terraforming* ar putea fi planeta Marte. Deocamdată, atmosfera astrului este atât de rară încât omul n-ar supraviețui în ea nici un minut. S-au făcut proiecte pentru plasarea unor uzine care să producă, din mineralele găsite la fața locului, oxigen și apă, la început pentru mari baze și sere subterane, apoi și pentru îmbogățirea atmosferei în ansamblu. Treptat, la suprafața planetei ar putea fi aclimatizați licheni, mușchi, ferigi, arbuști alpini, care să producă biomasă și chiar oxigen. Evident, înfăptuirea acestor proiecte ar dura multe secole sau milenii.

Cu Venus – singura planetă care mai poate veni în discuție – problemele sunt diferite. Atmosfera, formată mai ales din dioxid de carbon, ca și norii de acid sulfuric, groși de 60 de kilometri, joacă rolul geamurilor unei sere, adică permit acumularea căldurii solare, dar împiedică întoarcerea ei spre spațiul cosmic. Din acest motiv, temperatura pe suprafața planetei este de peste 460 de grade Celsius.

Știm că Pământul, asemănător ca mărime și compoziție cu planeta Venus, fusese foarte aproape de a împărtăși aceeași soartă, dar a avut șansa de a fi ceva mai departe de Soare și de a beneficia, la momentul potrivit, de bacterii și alge cu clorofilă, care au consumat metanul și dioxidul de carbon.

→

Către sfârșitul vieții, dezgustat de demagogia universală, revine la preocupările sale literare și publică schițe în *Adevărul literar.* Îl pasiona mai mult ca orice pictura, devenind, în câțiva ani, unul dintre cei mai mari colecționari și cunoscători de artă și reușind, cu o pasiune tinerească, să adune bucăți dintre cele mai bune ale pictorilor noștri recunoscuți: Andreescu, Grigorescu, Luchian, Aman, Vermont, Sava, Henția, Petrașcu, Toniță (sic!), Teodorescu-Sion, Bunescu, Iser, Steriade și alții, selecționate cu un rafinament de adevărat estet, om de o cultură adevărată și completă, dintr-o rasă de oameni menită să dispară și care azi aproape că nu mai pot fi înțeleși.” Deținea o adevărată bibliotecă și atât picturile cât și cărțile vor sta la baza Muzeului de Artă din Ploiești și a Bibliotecii Municipale (azi Județene) „N. Iorga” din 1921.

„Pe patul lui de suferință încă se gândea la unele lipsuri ale valoroasei sale colecții, căutând mijloace pentru completări.” Sunt cuvintele pictorului Marius Bunescu, Directorul Muzeului Simu, care, la înmormântarea lui Quintus, aduce „salutul dureros al pictorilor”.

Era o personalitate magnetică, prin glasul său de orator de rasă capta atenția publicului căruia îi transmitea nu numai ideile sale, ci și înaltele probleme sociale, emoția sa profundă și mulțimea izbucnea în tunete de aplauze. Dacă Cincinat Pavelescu (n. 1873), contemporanul său, a fost, poate, cel mai aplaudat la întâlnirile literare, Ion Ionescu-Quintus era aplaudat la discursurile sale politice, la cuvântările din Parlament. Și dacă epigramele lui nu aveau spontaneitatea celor ale lui Cincinat Pavelescu, chiar dacă, fiind om politic, n-a cultivat cu orice preț poanta care declanșează spontan râsul, creațiile sale au o valoare morală și literară specifică, conferită de conținutul general-uman, de ingeniozitatea ideilor învăluite în ironia evoluând spre sarcasm în acea privire lucidă asupra vieții și, în special, asupra moravurilor politice, care le conferă valabilitate în timp, redevenind chiar actuale în zilele noastre. Săgeata cu care a înțepat n-a fost cu otravă, dar nici cu parfum și înțepătura e înțepătură. Umorul care nu lipsește, mai ales în epigramele despre femei, poate fi regăsit în volumul de schițe *Clipe vesele* (Iași, 1905), în *Cazuri și necazuri* (Ploiești, 1904), în versurile sale umoristice, în romanul dialogat *Căsnicii* (București, 1910), precum și în pledoarii la bară, în discursuri și conferințe.

A rămas în literatura română drept un mare epigramist, care a contribuit la progresul, la maturizarea și modernizarea acesteia. Satiricul este rodul unei reflecții lucide, al unei concepții care nu face concesii, izvorând dintr-o conștiință care neagă și, implicit, afirmă. Ion Ionescu-Quintus evită efuziunile sentimentale, predominând atitudinea polemică, realizând o satiră serioasă, nu tristă. Epigramele sale au o vervă care antrenează comicul serios. Satira cu adresă precisă devoalează dispoziția de cetățean a autorului – personalitate a orașului lui Caragiale. Autoironia e o dovadă a lucidității, dar și a sensibilității disimulate. Își revarsă rezerva lui de vitalitate prin epigramă și, la rândul ei, epigrama conferă energie vitală. Fraza e limpede, fără înflorituri, de justițiar care afirmă pentru a nega și neagă pentru a afirma valori. Înglobarea politicului este o notă dominantă a epigramelor sale.

Prin activitatea și atitudinea sa politică, prin scrisul său, a ilustrat ideea de democrație, dragostea de frumos, noblețea idealului pus în slujba celor mulți. Viziunea sa politică a depășit epoca în care a trăit prin atitudinea consecvent morală față de țărănime, față de femeile care erau lipsite de vot. În *Ploieștii* din 2 noiembrie 1906, se scrie: Ion Ionescu-Quintus se numără printre acei fruntași care, cu munca și cu luminile lor, contribuie la progresul acestei țări.

Pentru a aprecia opera sa epigramatică, ea trebuie raportată la realitatea vremii în care a fost scrisă, la nivelul la care se afla această specie literară la sfârșitul secolului XIX. Prin valoarea volumului său din 1896, a deschis, alături de alți condeieri, drumul epigramei românești, care se continuă și azi, în concordanță cu gândirea modernă, cu mentalitatea generației actuale. Să nu ne mirăm dacă multe dintre catrenele sale epigramatice își păstrează valoarea, aducând, în plus, „o rază de lumină la o mai dreaptă și mai nuanțată cunoaștere a trecutului” (Valeriu Râpeanu). Epigrama de valoare nu îmbătrânește, timpul nu-i atenuează valoarea, ci îi sporește cantitatea de sensuri. Admirăm și azi sobrietatea scrisului său, economia limbajului, a liniilor. Simplitatea și sobrietatea stilului său contribuie la înnobilarea epigramei ca specie literară.

Ion Ionescu-Quintus rămâne un caracter, o personalitate a timpului său, un autor de epigrame politice și de idei, un mare epigramist prin arta concentrată sobră, prin ironia incisivă și satira necruțătoare, prin lirismul și înduioșarea care învăluie unele catrene – reflex, poate involuntar, al omului blând, care înțelege, dar nu aprobă abaterile morale.

Orizont SF

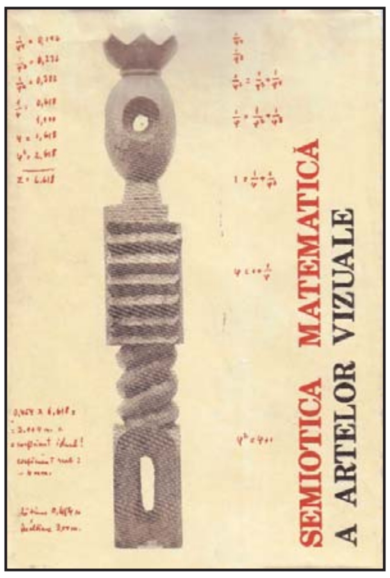
Anticipații în regim polițist

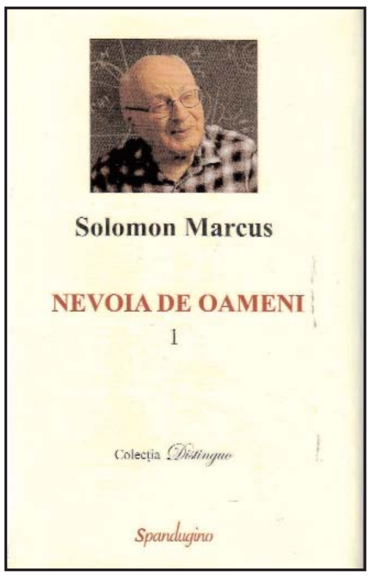
Mircea OPRIȚĂ

Leonid Petrescu este un autor din faza relansării postbelice a SF-ului românesc. De profesie medic, colaborează la ambele serii (1949-1954 și după iunie 1954) ale revistei *Știință și tehnică,* prin articole de popularizare a domeniului său științific: *Temperatura și viața, Apa în organismul omenesc, Pentru o alimentație științifică* etc. A susținut și o rubrică de cursă lungă intitulată *Laboratorul chimistului amator,* fără îndoială, ca ilustrare a acelei promisiuni de „prezentare judicioasă a problemelor amatorismului", pe care o făcea redacția în programul seriei noi. În nr. 3/1955 redactează un articol comemorativ, *L-am regăsit pe Jules Verne,* prilejuit de împlinirea a 50 de ani de la moartea autorului *Călătoriilor Extraordinare,* iar în nr. 7 din același an apare printre recenzenții romanului *Zbor printre aștri* de I.M. Ștefan și Radu Nor. Va publica articole de popularizare științifică și în deceniul următor. Astfel, în 1964 îl găsim prezent în antologia *Știința – prietena noastră,* apărută la Editura Politică, unde semnează articolul *Despre viață și moarte,* prezentând câteva cazuri de moarte clinică și de somn cataleptic. Preocupat și de banda desenată, a scris scenarii pentru două lucrări de acest tip, publicate în revista pentru copii *Cravata roșie,* ambele cu teme SF: *Dispariția batiscafului* (1966, ilustrație de Dumitru Ionescu, copertistul *Colecției Povestiri Științifico-Fantastice* din primii săi ani de apariție) și *Misterul uzinei suboceanice* (1967), care adaptează o lucrare proprie tipărită cu un deceniu mai înainte. A emigrat la scurtă vreme după această dată, probabil în Franța, așa cum își amintea la un moment dat Ion Hobana.

Nu-l vom găsi între premiații primului concurs național de SF, organizat de *Știință și tehnică* în 1955, și nici pe lista cu alte titluri supuse jurizării. Abia înființată, revista îl publică totuși, printre primii, cu povestirea *A 12-a variantă* (nr. 3 din 1 noiembrie 1955), pe tema stimulenților chimici artificiali, folosibili atât în terapeutica medicală, cât și în scopuri neortodoxe, bunăoară în dopajul sportivilor profesioniști. Complicată, pentru efecte dramatice, cu o dimensiune detectivistă, lucrarea își portretizează personajele negative ca pe niște diversioniști fistichii, numai buni de arătat cu degetul: „Era un tânăr de vreo douăzeci și cinci de ani, îmbrăcat destul de țipător, cu o haină verde de catifea, o cămașă aproape neagră, niște pantaloni cu manșete imense, pantofi cu talpă triplă și ciorapi în dungi. Părul îi era fixat cu cea mai mare grijă cu ajutorul unei mari cantități de briantină." Cu asemenea caricaturale reprezentări ale „apucăturilor burgheze" (combătute energic de presa oficială a timpului), e greu de admis că s-ar mai putea angaja un conflict credibil, chiar și pe o schemă polițistă. Ceea ce-l interesează cu adevărat pe autor sunt detaliile tehnice ale unui experiment medical, al cărui produs în curs de perfecționare va fi împiedicat să ia drumul Occidentului, unde interese suspecte l-ar deturna de la misiunea umanitară stabilită de Esculap.

Un alt text din epocă, scris împreună cu Eduard Jurist, nuvela intitulată *Uzina submarină în primejdie* (CPSF, numerele 19-20/1956), atestă în continuare interesul autorului pentru genul detectiv, transformând din nou o problemă științifică într-o alertă și superficială afacere de spionaj economic. O întreagă țesătură de intrigi oculte produce la nivelul acțiunii avalanșe de confruntări, travestiuri, substituiri de persoană, lupte fizice surde și împușcături. Mobilul intrigii ar fi exploatarea submarină deschisă de statul român pe fundul Mării Negre, într-un viitor fictiv, echivalat cu sfârșitul secolului XX. Uzina extrage de la o sută de metri adâncime un produs necesar fabricării „euxilonului", materie plastică având proprietăți remarcabile. Aceasta este încărcătura „savantă" a romanului, mai bine zis, pretextul fabulatoriu pe care se bazează lucrarea spre a-și dovedi caracterul fantastico-științific și anticipator. Tensiunea crește pe parcursul desfășurărilor polițiste ale acțiunii, prin faptul că o galerie a exploatării, denumită convențional E-5, se surpă la un moment dat, blocând sub pământ și sub ape echipele de muncitori. Deznodământul va fi, bineînțeles, cel convențional, care separă pe „cei buni" de „cei răi", spulberând eforturile acestora din urmă de a-și însuși hărțile secrete ale exploatării, iar, pe de altă parte, de a sabota activitatea de producție a unui obiectiv economic exemplar. Pe același tip de șabloane vor fi lucrate și alte scrieri din epocă, precum cele semnate de Ovidiu Râureanu (nuvelele *Femeia de la „Steaua de mare"* și *O experiență extraordinară*), autor care risca până și să absolutizeze teoretic condiția genului SF ca mixtură obligatorie de anticipație și aventură cu caracter polițist.

Leonid Petrescu n-a rămas, din fericire, la o asemenea formulă reducționistă. Romanul *Autobuzul profesorului* (1964) dovedește o mai bună priză la publicul adolescent căruia i se adresează, public pe care nu-și mai propune să-l servească de la distanță cu aventuri convenționale, în mare parte străine de sunetul autentic al genului SF. Sensibil la sunetul autentic al copilăriei, autorul nu greșeste îndreptându-se spre acest rezervor special de posibile personaje. Motivul SF al scrierii vizează o operație fizico-chimică obscură și indefinibilă: „transagregarea" substanței, vizualizată însă în produsele sale experimentale, care ar fi niște mici sori artificiali, de natură plasmatică, asemeni fulgerelor globulare. Perspectiva practică a acestor invenții ale tehnologiei este întrevăzută – la modul literar, firește! – în urbanistica viitorului, întreaga planetă scăldându-și la un moment dat orașele în lumina ieftină a aștrilor din materie „transagregată". Un vag fir polițist străbate și această scriere, din convingerea autorului că acolo unde apare o invenție științifică cu bune șanse financiare trebuie neapărat să se ivească și o mână criminală. Specificul juvenil al romanului împiedică însă luarea în serios a unui asemenea conflict, permițând în schimb micilor „detectivi amatori" să-și umple timpul și fantezia cu urmărirea presupusului infractor.

Partea cea mai valoroasă din literatura SF a autorului se află în povestirile volumului *Nu căutați eroul!* (1967), legate între ele prin temă, dar nu într-atâta încât să poată alcătui împreună un roman modular. Sub o influență nedefinită, posibil extraterestră, personajele dobândesc calități uluitoare, care le schimbă viața într-un mod radical. Mecanismul de bază al transformărilor pretinde o exacerbare a simțurilor naturale și o creștere a unor capacități umane mult dincolo de performanțele obișnuite. Studentul Petre Iordan își descoperă memoria devenită gonflabilă, putând înmagazina în ea toate paginile care i se perindă pe sub ochi. Doctorița Mariana Negreanu se trezește brusc cu un auz atât de fin încât distinge mersul muștelor pe fereastră. Fizicianul Eugen Negulescu trăiește pe propria sa piele experiența de manipulare a timpului pe care o descria odinioară Wells în *Noul accelerator.* În sfârșit, Grigore Teodorescu accede la stări telepatice și la un soi de onirism în proiecție cosmică, prin care lumile Universului vin în fugară atingere, cu poezia lor visătoare și cu dramele lor.

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

Ținând cont de această istorie, Carl Sagan propunea în 1975 să se însămânțeze, sistematic și continuu, păturile superioare ale norilor venusieni cu o algă capabilă să reducă dioxidul de carbon, eliberând oxigenul și folosind carbonul pentru a se înmulți. Căzând lent spre suprafața planetei, algele ar fi distruse de acidul sulfuric, pe care l-ar neutraliza însă treptat în felul acesta, rezultând compuși care, așezați pe sol, ar pregăti terenul pentru viitoarele plante. Din păcate (fără a vorbi de celelalte impedimente), deocamdată nu se cunosc algele care să fie capabile de o atare performanță, deși ele ar putea fi fabricate nu peste mult timp, prin inginerie genetică. Și în acest caz, procesul ar dura foarte mult timp, cel puțin câteva secole. În cazul planetei Venus există însă și alte câteva probleme, mult mai dificil de rezolvat; de pildă, acolo o zi și o noapte durează 243 de zile pământești.

O altă soluție pentru coloniile umane din Sistemul Solar ar fi construirea unor stații spațiale independente, orbitând în jurul Soarelui, al unei planete sau al unui alt corp ceresc. S-au făcut mai multe planuri și chiar experimente privind astfel de baze. Există deja și o variantă preliminară în miniatură – stația orbitală internațională – care se află în continuă extindere.

Atât bazele de pe corpurile cerești cât și stațiile spațiale vor fi lumi izolate, suficiente lor însele, cu sere pentru a produce hrană, cu instalații de reciclare a aerului, a apei, a deșeurilor etc., dar și cu o ambianță care să asigure echilibrul psihic al unui grup, relativ mic, de oameni constrânși să stea laolaltă foarte mult timp. În cazul stațiilor spațiale va trebui asigurată și o gravitație artificială, printr-o mișcare permanentă de rotație a ansamblului (având forma de cilindru, tor etc.).

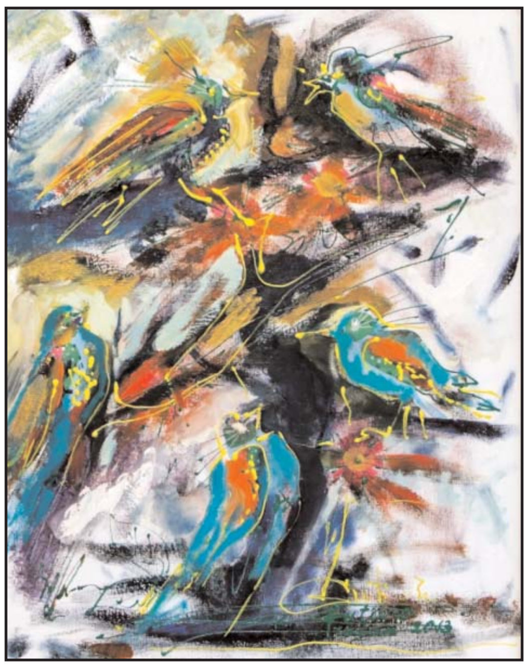
Iar, după popularea Sistemului Solar, mințile cutezătoare sunt deja convinse că va urma era călătoriilor interstelare și colonizarea Galaxiei... (Va urma)

Gutiera Prodan

O prezentare a Gutierei Prodan, om de televiziune şi artist plastic de la Chişinău, apare în numărul anterior al revistei (aprilie 2016), alături de un cuprinzător interviu luat artistei de Raia Rogac. La această pagină, ilustrată cu tablouri ale artistei, reluăm doar câteva comentarii asupra artei sale. (N. red.)

Pictoriţa transpune diapazonul larg al perceperilor personale, al trăirilor şi al imaginilor metafizice în modele meditativ-expresive de flori, păsări şi fluturi. În multe compoziţii expresioniste ale Gutierei se vede cum imaginea unei flori se transformă în păpădie şi viceversa. Păsări, tronând fastuos pe crenguţele Pomului Vieţii, se prefac în frunzele sau florile lui, aceste metamorfoze fiind în consens cu imnul eternului circuit al vieţii. Respectivele imagini exprimă în multe culturi ale străvechii lumi diverse stări emoţionale ale omului, ele fiind şi simboluri ale virtuţii morale, ale perfecţiunii şi frumuseţii naturii. Nu trebuie uitat nici faptul că imaginile florii, fluturelui şi păsării sunt legate de mitologiile antice despre moarte-viaţă, sunt simboluri ale sufletului şi eternităţii, ale renaşterii şi învierii, ale capacităţii de matamorfozare, formând liantul dintre om şi spiritul divin. Profund simbolică este şi compoziţia pictoriţei care redă marea învolburată, în centrul căreia se întrezăreşte Ochiul ezoteric. În această mare a vieţii cu nemărginitele ei valuri, micuţa corabie a sufletului îşi poartă pânzele speranţei şi ale luminosului ei vis fără teama imprevizibilei declanşări a stihiei.

Potenţialul creator de care dispune Gutiera Prodan poate fi solicitat în zbuciumatul nostru secol XXI, cel care e departe de a fi armonios. Acum lumea e tentată să contabilizeze istoriile unor catastrofe în locul unor manifestări ce ţin de evoluţia sufletului şi spiritului. Cu atât mai valoroasă este creaţia pictoriţei, care întruneşte cele mai preţioase calităţi – optimismul vieţii şi aspiraţia restabilirii pierdutei armonii a lumii şi spiritului. (Natalia Kubriş, dr. în studiul artelor)

Gutiera are foarte mult talent, un simţ al culorii extraordinar şi m-a impresionat că s-a născut cu acest simţ al culorii şi al compoziţiei, iar lucrările ei sunt pline de viaţă şi de dăruire pentru toţi cei pe care îi iubeşte. E un dar făcut vieţii, un dar făcut publicului. (Carmen Poenaru, pictor)

Gutiera ştie să uimească. De fiecare dată vine în faţa oamenilor cu surprize dintre cele mai deosebite. Ştie să facă jurnalism de calitate şi, mai nou, pictură care să te emoţioneze, să te facă să zâmbeşti, să-ţi descreţeşti chipul şi să capeţi acea doză de optimism de care fiecare dintre noi are nevoie. (acad. Valeriu Matei, scriitor)

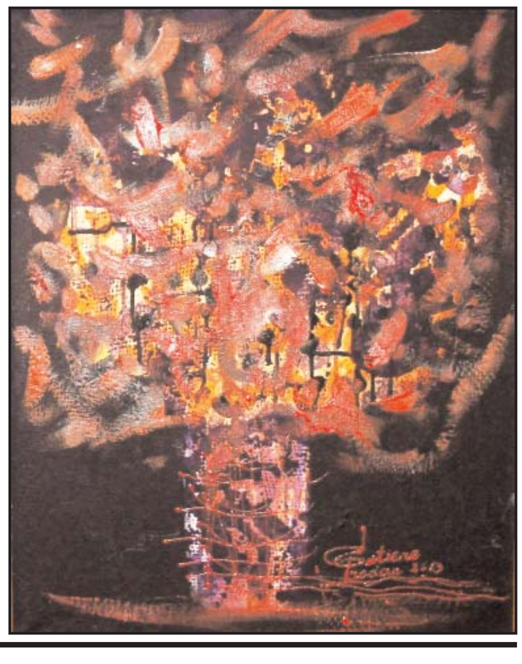

Am rămas profund uimit când am văzut pentru prima dată tablourile ei, făcute de un mare pictor, cu un simţ al culorilor deosebit. Am impresia că artiştii adevăraţi seamănă cu Columb, se pornesc spre Indii şi descoperă Americi, nu zic că Gutiera a dat peste pictură, mai bine zis, pictura a dat peste ea… Tablourile ei sunt nişte sărbători ale ochiului, ale vederii şi acest lucru este extraordinar… (acad. Nicolae Dabija, scriitor)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Johan GALTUNG – politolog, Norvegia
- Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Radu PETRESCU-MUSCEL – scriitor, Bucureşti
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Ion COJA – prof. univ., Bucureşti
- Alexandru POPOVICI – prof. univ., Bucureşti
- Sorin ANTOHI – istoric al ideilor, Bucureşti
- Octavian STĂNĂŞILĂ – prof. univ., Bucureşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeş
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti
- Magda GRIGORE – scriitor, Piteşti
- Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca